

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS LELKÉSZI SZAKFOLYÓIRAT

XLVI. ÉVFOLYAM 8. SZÁM 1971. AUGUSZTUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

Egyházi szolgálatunk rendje (D. Káldy Zoltán) — — — —	449
---	-----

TANULMÁNYOK

Az Ótestamentom a keresztyén egyház történetében (D. Dr. Pálffy Miklós) — — — — — — — — — —	455
Eljövételének ígérete (Dr. Pröhle Károly) — — — — —	458
Huszár Gál prédikációi II. (Botta István) — — — — —	466
A teszt-módszer a gyülekezeti munkában (Sárkány Tibor) —	481

KRÓNIKA

Megállapodás az állammal — — — — — — — —	485
Tovább a diakónia útján! — Dékáni jelentés (Dr. Nagy Gyula)	486

FÓRUM

A Miatyánk 5. kéréséről (Dr. Pröhle Károly) — — — — —	494
Az érem másik oldala (Baranyai Tamás) — — — — —	495

KOPORSÓ MELLETT

Zs 18, 2—3 (Molnár Gyula) — — — — — — — —	497
Józsua 23,14 (†Várady Lajos) — — — — — — — —	497

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Szenháromság után 15. vasárnap (Szirmai Zoltán) — — —	499
Szenháromság után 16. vasárnap (Veöres Imre) — — —	503
Szenháromság után 17. vasárnap (Szabó Gyula) — — —	506
Szenháromság után 18. vasárnap (Dr. Groó Gyula) — — —	510

LELKIPÁSZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Pröhle Károly

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 20,— forint, fél évre 120,— forint, egy évre 240,— forint

Csekk számla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142—074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

71.3395/2 — Zrínyi Nyomda, Budapest. F. v.: Bolgár Imre

Indexszám: 26 451

Csendben Isten előtt

Egyházi szolgálatunk rendje

PÜSPÖKI TÁJÉKOZTATÓ, elhangzott az Országos Egyház Presbitériumának Budapesten, 1971. július 2-án tartott ülésén

I.

Az Országos Presbitérium mai rendkívüli ülésének összehívását első renden az tette szükségessé, hogy az Országos Egyház elnöksége bemutassa azt a jegyzőkönyvet, amelyet „egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulás módozatait szabályozó megállapodás”-ra vonatkozólag 1971. május 21-én dr. Mihályfi Ernő országos felügyelő és D. Káldy Zoltán, az országos közgyűlés lelkészelnöke írt alá és kérje ennek a jegyzőkönyvnek, illetve a jegyzőkönyvben foglaltaknak megerősítését. Ez a megállapodás a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma között jött létre és az állam részéről azt Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke írta alá. A megállapodás törvényerejűvé lesz, ha az Országos Presbitérium azt jóváhagyja és megerősíti. Az Egyházi Törvények II. 105. §-a szerint „az Országos Presbitérium a zsinat szünetelése idején időközben szükségessé vált kérdésekben törvényerejű rendeleteket alkot”. Ezt részletezi az Egyházi Törvények II. 121. §-a. Jelenleg tehát a zsinat nevében kell döntenünk.

Köztudomású, hogy egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról szóló 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet rendezte a hozzájárulás legfontosabb kérdéseit. Ezt annak idején a Népköztársaság Elnöki Tanácsa adta ki. Ennek a rendeletnek érvényben hagyása mellett a jelenlegi megállapodás az állami hozzájárulás módozatait rögzíti és pedig közös meg egyezés alapján. E megállapodás szerint a jövőben csak az országos felügyelői és egyházkerületi felügyelői tisztek és a püspöki állások, valamint a Teológiai Akadémia professzori állásainak betöltéséhez szükséges az állami hozzájárulás és ugyanezen állásban levők felmentéséhez. Más állások betöltéséhez, illetve a felmentéshez állami hozzájárulás nem szükséges.

A megállapodás szövege megemlíti, hogy „az elmúlt közel másfél évtized alatt társadalmunk fejlődésével összhangban, tovább javult az állam és a Magyarországi Evangélikus Egyház viszonya”. Eppen az, közelebbről „az elért eredmények indokoltta és lehetővé teszik”, hogy a fenti közös megegyezésen alapuló megállapodás jöjjön létre.

Ez a megállapodás lényegében azt rögzíti az egyház részéről, amit az 1966-ban tartott zsinat törvényként mondott ki: „A Magyarországi Evangélikus Egyház a főbb tisztségek betöltésénél az állam előzetes hozzájárulását kéri.” (E. T. I. 5. §. 2. p.) Azt is mondhatom, hogy egyházunk már 5 évvel ezelőtt eléje ment a mostani megállapodásnak. Így az Országos Presbitérium ma joggal mondhatja azt, hogy csak a módozatait rögzíti annak, amit a zsinat már kimondott.

Hangsúlyozzuk — a megállapodás szövegével összhangban —, hogy az elmúlt másfél évtized alatt valóban „javult az állam és a Magyarországi Evangélikus Egyház viszonya”. E javulás során tisztázódtak az elvi és gyakorlati kérdések. Éppen a mindkét részről történt elvi tisztázódás tette lehetővé, hogy a gyakorlati együttműködés is tisztává váljék. Mindez a tisztázódás, vele párhuzamosan az egyházban és a társadalomban végbement fejlődés, lehetővé tette a mostani megállapodást. Ez a megállapodás az egyház és állam jó viszonyát is fémjelzi.

Arra is fel kell hívnom az igen tisztelt Országos Presbitérium figyelmét, hogy e megállapodás mögött „közös megegyezés” van. Tehát nem arról van szó, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa kiad egy rendeletet vagy megerősít egy korábbi rendeletet, hanem előzetes tárgyalások után rögzíti a tárgyalások eredményét. Itt egy kétoldalú megegyezésről van szó. Az állam nem egyszerűen rendelkező félként volt jelen a megbeszéléseken, hanem partnerként.

Az a tény, hogy csak a legmagasabb egyházi állások betöltésénél igényli az állam az előzetes hozzájárulást, de pl. már ezt nem igényli az egyházmegyei elnökség megválasztásánál, továbbá a lelkészi állások betöltésénél jelzi, hogy az egyházunk iránti bizalom növekedett. Tegyük hozzá azt is, hogy azért növekedett, mert hosszú és fáradságos munkával — és pedig teológiai és egyházpolitikai munkával — legyőztük egyházunkban a visszahúzó, reakciós erőket, és a még itt-ott meghúzódozó negatív jellegű embeereknek nem adunk teret egyházunkban. Ebben a munkánkban nagy segítségünk volt az a társadalmi fejlődés, ami az utóbbi 15 esztendőben országunkban végbement.

E helyen is jelentsük ki, hogy a jelenben és a jövőben is tovább munkálkodunk az állam és egyház jó viszonyának építéséért, társadalmunk fejlődéséért, a szocializmus építéséért. Azért, hogy népünk külső és belső békében, állandó előrehaladásban és megelégedettségben éljen.

II.

Egyházunk belső rendjének építése

Nemcsak az a bizalom, amely államunk részéről irányunkban megnyilvánul, hanem Isten törvénye és evangéliuma, melyek egyfelől köteleznek, másfelől lehetővé teszik az egyház rendezett szol-

gálatát — arra hív és egyben kényszerít bennünket, hogy szolgálataink „ékesen és jó rendben” menjen végbe. De erre köteleznek azok a szolgálatok is, amelyek előttünk állnak hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

Az a tapasztalatom, hogy a „belső rend” területén sok kívánni való van és mintha az utóbbi időben elszaporodtak volna azok a jelenségek, amelyek nem segítik, hanem zavarják a „jó és ékes” rendet. Ezt azért kell súlyosan elítélnünk és igen sürgősen felszámolnunk, mert nemcsak elveszi a szolgálataink hitelét kívül- és beülállók előtt egyaránt, hanem azért is, mert a rendtelenségekkel való foglalkozás elveszi erőnket nagyon fontos munkánktól, eltereli figyelmünket és bénítja szolgálatainkat. Gondolok most arra, hogy szeretetintézményeinkkel kapcsolatban egy időben három egyházi bírósági eljárás is folyt, illetve folyik. Egy esetben egyik lelkészünk a világi bíróságnál kereset védelmet lelkésztársával szemben. A tanév utolsó napjaiban néhány teológiai hallgatónk sem adta tanújelét annak, hogy tisztában van azal, milyen szent szolgálatra készül. Egyik-másik lelkészi munkaközösségi ülésen is — ha nagyon elvétve is — történtek magatartásbeli hibák, amelyek nagyon gyenge lábon álló teológiai felkészültségről és szolgálatainkra nézve hamis szemléletről tanúskodnak. Úgy tűnik, mintha egyes lelkészeket megejtett volna a „pénz szerelme”, mások pedig mintha ki akarnák vívni maguknak teológiai és egyházpolitikai elmaradottságukban az „utolsó mohikán” e vonatkozásban éppen nem dicséretes státusát. Most nincs időm beszélni arról a nagy többségről és pedig túlnyomó többségről, akik hűségesen, tiszta kézzel, jó teológiával és egyértelmű egyházpolitikai látással szolgálhatnak.

Tény, hogy az utolsó két-három évben olyan mértékben volt lefoglalva az egyházvezetőség, hogy nem volt ideje mindenre figyelni, mindent aprólékosan ellenőrizni, nem is szólva arról, hogy megbízott azokban az emberekben, akikre tisztségeket ruháztott. Végtére egyetlen vezető ember sem teheti meg sem a világban, sem az egyházban, hogy mindent maga végezzen. Ezért vannak munkatársak, akiknek a maguk posztján becsületesen helyt kell állniuk. Ha ezt nem teszik, nemcsak a bizalommal élnek vissza, amellyel őket az egyházvezetőség megajándékozta, de a lelkészi esküjükkel is. A lefolytatott fegyelmi vizsgálatok, majd bírósági tárgyalások alkalmával az összes érintett személy tudomásul vehette, hogy ahol az evangélium örömezenete nem vitte munkatársainkat örömteli és tiszta szolgálatra, ott a törvény erejével találtak szembe és nem késlekedtünk nagyon kemény ítéleteket is kimondani a szolgálataink becsülete érdekében.

Az észlelt negatív jelenségek indították az egyházvezetőséget arra, hogy a következő időben nagy súlyt helyezzen az egyház belső rendjére, annak építésére. Tegyen meg mindent azért, hogy lehetőleg megelőzze a bajokat, pásztoroljon meleg és jó szóval, ha kell, intsen és határozottan figyelmeztessen és ha mindez nem

használ, bizonyos esetekben indítson fegyelmi eljárást, melynek során lehet szabadon védekezni és egyben — szükség esetén — kemény elítélést is gyakorolni. A jó rend fenntartásához, annak elősegítéséhez tartozik az is, hogy világos és egyértelmű szabályrendeleteket kell készíteni, melyek pontosan meghatározzák a szolgálatban állók jogait és kötelességeit. Lesz gondunk arra, hogy a zsinati törvényekre épülő és ezeket a törvényeket jól alkalmazó szabályrendeletek kerüljenek még ez év végén tartandó Országos Presbitériumunk elé.

Minden törvéynél és szabályrendeletnél fontosabb azonban az, hogy lelkészek és gyülekezeti tagok egyaránt engedjék a szívükig Jézus Krisztus evangéliumát, hogy az hatalmat vehessen rajtuk, megtisztítsa és újjászülje őket. Valószínűnek tartom, hogy a legtöbb esetben nem új szabályrendeletre, hanem új szívre van szükség. Ezt az új szívet pedig lehet kérni Istentől!

III.

Rend a gyülekezetekben, egyházmegyékben és az országos egyházban

a) *Gyülekezeteink* igen nagy többségében rend van. A lelkészek becsületesen elvégzik szolgálatukat, végzik az igehirdetés és pásztorolás szolgálatát. A presbitériumok túlnyomó nagy része felelősséggel hordozza a gyülekezetek gondját és segít a lelkészeknek. A legtöbb gyülekezetben az áldozathozatal is dicséretre méltó. Rendben tartják a templomot és a parókiát is, legfeljebb kis lélekszámú és nagy épületekkel rendelkező gyülekezetekben van probléma.

A rend szempontjából mégis hol van kívánni való a gyülekezetekben? Egyes gyülekezetek nagyon elkésve gondoskodnak a közegyházi járulék megküldéséről. Különösen is kifogásolható ez a nyugdíjjárulék a Központi Alappal kapcsolatban. Vannak gyülekezetek, amelyek bizonyos célokra kért offertóriumok egy részét teljesen törvénytelenül visszatartják. Ez azt jelenti, hogy nem adják arra is, hogy egy-egy gyülekezet nem teljesíti a költségvetésbe előirányzott közegyházi járulékok maradéktalan befizetését, mégis jóváhagyásra küldi be számadásait az egyházmegyei számvevőszékhez. Mások nem állítják be a költségvetésükbe a sajtóosztály kiadványainak megvásárlásához szükséges összeget.

Egyes gyülekezeti presbitériumokban — hála Istennek nem sokban — még mindig meghúzódnak olyan személyek, akik visszahúzó erőként vannak jelen, gátolják a lelkészt és a gyülekezetet abban, hogy bátran járjanak egyházunk útján, a diakóniai magatartás és szolgálat jegyében. Az ilyen embereknek nem szabad helyet adni a presbitériumokban, mert megnehezítik és félreviszik a gyülekezet szolgálatát.

b) Az *egyházmegyeék* rendje megfelelő. Vannak kifejezetten

jól dolgozó egyházmegyék, főleg ott, ahol az egyházmegye elnöksége mind teológiai, mind egyházpolitikai szempontból szilárd lábakon áll. Ez a többség. Ott van csak kívánnivaló, ahol a mellőzhetetlen pásztori szeretet mellett nincs kellő fegyvelmezés, számonkérés és ellenőrzés. Ott van probléma, ahol az egyházmegye vezetői kényelemszeretetből vagy népszerűségük megőrzése érdekében nem lépnek fel idejében és kellő szigorral egyes negatív jelenségekkel szemben, elnézik a mulasztásokat és nem bírálják meg négy szemközt vagy nyilvánosan a helytelen magatartást. Azt várják, hogy mindezt a püspökök tegyék. Így a könnyebbet választják.

A Lelkeszi Munkaközösségekben az elmúlt évtizedben nagyon átgondolt és legtöbb esetben jó minőségű munka folyt. Nem tudom, hogy van-e a világon még egy olyan evangélikus egyház, amelynek papjai évente 8—10 alkalommal összejönnek egyházmegyéenként teológiai munkára és a testvériség gyakorlására. A mi egyházunkban ez van. Itt is vannak — szerencsére elenyészően kevesen —, akik nem becsülik meg a közös teológiai munka lehetőségét és a fraternitás áldását. Mindig akkor akad „halaszthatatlan” munkájuk, amikor a Lelkeszi Munkaközösségekben kellene lenniük. A részvétel természetesen jogilag nem kötelező, de erkölcsileg feltétlenül kötelező.

Itt kell megemlítenem egy nagyon nehéz kérdést. Azt, hogy vannak olyan szolgatársaink, akik nem riadnak vissza szolgatársuk vagy szolgatársaik rontásától, velük kapcsolatban rossz hír költésétől, több esetben rágalmazástól, szinte igazolva Jakab levelének mondatát: „A nyelv fékezhetetlen gonosz, telve halálos méreggel.” Ugyanezt igazolják azok a „laikus” gyülekezeti tagok is, akik hol a papjukat, hol az egyház vezetőit „feketítik” és rágalmazzák. Mivel ez a bűn mérgez, megkeserít, sőt esetleg tönkretesz egyeseket, az a kérésem az egyházkerületi és országos egyházi bíróságokhoz, hogy ahol ilyen esettel állnak szembe, azt kiemelten kezeljék, és a legszigorúbb büntetésben részesítsék ezt a bűnt elkövető lelkészt vagy egyházi szolgálatban álló személyt. Olyan esetekben, amikor kétségtelenül bebizonyítható, hogy egy lelkész a lelkésztársával, tehát szolgatársával szemben folyamatosan követi el ezt a bűnt, értelmezzék úgy az egyházi törvényt, hogy nem részesíthetik a vádlottat kisebb büntetésben, mint állásvesztés.

c) Az *Országos Egyház* munkájában különösen is nagy figyelmet kell fordítanunk a Teológiai Akadémia, a Teológus Otthon, a Diakóniai Osztály, a szeretetintézmények, a Gyülekezeti Segély, az Országos Könyvtár és Országos Levéltár jó és minden vonatkozásban rendezett munkájára.

A Teológiai Akadémia hallgatóinak tudniuk kell, hogy ők nem egyszerűen a „magyar főiskolai hallgatók” kategóriájába esnek, hanem ebbe a kategóriába is: „magyar evangélikus teológusok”. Ez azt jelenti, hogy sok mindent nem tehetnek, amit egyébként más megtehet. Ha ezt nem vállalja valaki, nem kell a Teológiára

jönnie. Gyülekezeteink és egyházmegyéink igen sokat áldoznak stipendiumok és a szupplikációk támogatásával a teológusokra, az a teológus, aki ezzel a szeretettel és áldozattal visszaél, méltatlaná teszi magát arra, hogy a Teológián maradjon. Jobb, ha eltávozik, és „hagyja másnak az áldozatot”. Viszont azokat, akik becsületesen tanulnak, küszködve önmagukkal, hitükkel, a tananyaggal, segítenünk és szeretnünk kell, és a legnagyobb lelki és anyagi támogatásban kell részesítenünk.

A Diakóniai Osztálynak és a Gyülekezeti Segélynek nem az a feladata, hogy különböző külügyi vonalakat építsen ki — mert ez az országos egyház vezetőségének és a Külügyi Bizottságnak a dolga —, hanem az a szolgálata, hogy egyfelől a Diakóniai Osztály szigorúan ellenőrizze a szeretetintézmények munkáját és segítse azokat, másfelől a Gyülekezeti Segély — mint a neve is mutatja és amire eredetileg is létrehoztuk — segítse a szórványgyülekezeteket.

A szeretetintézményekben a jó rend ezt jelenti: Jézus Krisztustól kapott szeretettel gondozni az öregeket és gyermekeket, megadni nekik élelmezésben, ami csak megadható, ügyelni maximálisan az egészségügyi követelményekre és lelkileg is azt nyújtani, amit az evangéliumot hirdető és a diakóniára kötelezett egyház adhat. Ha bármelyik szeretetintézményünkben az öregekkel vagy gyermekekkel való visszaélés történne, akár a legkisebb mértékben, a vezetőket figyelmeztetni kell, és ha a figyelmeztetés ellenére maradnak a dolgok a régiben, haladéktalanul meg kell szüntetni szolgáltatukat. Ezzel összefüggésben jó elmondanom azt is, hogy szeretetintézményeinkben sok olyan gondozónk van, akik szinte az életüket áldozzák az öregekért és beteg gyermekekért.

A könyvtár és a Levéltár munkája sokkal fontosabb, mint azt több lelkészünk gondolja. Mindkét intézményünk nemcsak egyházunk számára nagyjelentőségű értékeket őriz, hanem egyben nemzeti kincsnek számító értékeket is. Nemcsak a múlttal kötnek össze, hanem a jelenben való szolgálatunkat is segítik. Nem vitrinbe valók, hanem amelyekből élünk, amelyek ma tanítanak, segítenek. Ez vonatkozik gyülekezeti könyvtárakra és levéltárakra is. Az utóbbi évek egyik legszomorúbb tapasztalata volt számomra, hogy az 1970. év elején bekért — a gyülekezeti könyvtárak és levéltárak anyagára vonatkozó — jelentéseket a lelkészek elég jelentős hányada milyen hanyagul és lelkiismeretlenül kezelte. Több esetben háromszori felszólításra sem tettek eleget jelentési kötelezettségüknek. Ez szegénységi bizonyítvány! Fáradoznunk kell azért is, hogy műkincseink felmérése teljességre jusson, és az egyházi múzeum létrehozásában is előbbre lépjünk.

Kérem az Országos Presbitériumot, hogy az elmondottakat tegye magáévá, és segítse annak megvalósítását.

D. Káldy Zoltán

Az Ótestámentom a keresztyén egyház történetében

1964-ben jelent meg a Lelkipásztorban utolsó cikkem ebben a sorozatban. Különböző okoknál fogva akkor elmaradt ennek a sorozatnak folytatása. Mivel azonban úgy vélem, hogy valahogyan le kellene zárni ezt a sorozatot és talán néhány olvasó is kíváncsi a folytatásra, helyet kértem a szerkesztőtől és meg is kaptam. Remélem, hogy még ebben az évben elérkezünk a jelenbe.

Az Ótestámentom a 18. században

Az Ótestámentom is részt kapott a 18. és 19. század egész szellemi-forradalmi gondolkodásában és átalakulásában. Igen mozgalmas és eszméltető korszak volt ez a két évszázad. Nekem úgy tűnik, hogy ez a kor hasonlítható még leginkább a mi korunkhoz, mert ahogyan a fiatalember öntudatra ébred és értelmét önállóan kezdi használni, ugyanúgy ismerte meg annak idején egy egész korszak az „önálló” gondolkodás és véleményalkotás örömét. Abban is hasonlít ez a korszak az ifjúság élményeihez, hogy mindkettő meg meri bírálni azt, amit ősei ráhagytak. A 16. és 17. században ébredező természettudomány és szellemtudományok a modern világ gondolkodásának fundamentomaivá fejlődtek. Gondolkodásmódját, életérzését és tudatos életét az jellemzi, hogy ráébred a technika hatalmára, amely uralkodni tud az ember közbejöttével a természeti törvényeken is.

A valóság iránti érzék kifinomult, akár a természet jelenségeit, akár a történelmi okmányokat vizsgálta meg az emberi elme. És a valóság iránti érzék érvényesülni kezdett a teológiában is.

Az irodalomkritika

Kérdések és kétségek az egyes bibliai tudósítások megbízhatóságát illetően már korábban is támadtak. Az Ótestámentomra irányuló kritika azonban a 18. században élesedett ki. Már nem elégedtek meg a tudósok azzal, hogy a hagyomány egyes ellentmondásait megemlítették. Elsősorban azokat, amelyek ellentmondtak az ember józan gondolkodásának és értelmének. Hozzáfogtak ahhoz a sziszifuszi munkához, hogy irodalomkritikai módszerrel az Ótestámentom egész szövegét lelkiismeretesen végigvizsgálták abból a szempontból elsősorban, hogy függetlenül az egyházi hagyománytól, mit mond maga a Biblia, közelebről az Ótestámentom, keletkezéséről és hitelességéről. Rendkívül jelentős volt az a felfedezés, hogy Mózes öt könyvében, az úgynevezett Pentateuchosban, egymás mellett fordulnak elő a különböző istennevek és ezek minden egyes esetben egy különálló forrásiratnak a létezésére utalnak.

Elsőnek egy német lelkész, *Witter* jelentkezett ilyen és hasonló megfigyelésekkel. Ő azonban a feledékenység homályába merült a forrásiratokra vonatkozó felfedezéseivel együtt! Ellenben egy francia orvosprofesszornak, névszerint *Jean Astruk*-nek sikerült hasonló megfigyeléseivel

a Pentateuchos-kritika atyjává lennie. Így tanítja ezt — tévesen — az *ótestamentomi bevezetőkritika* is. Amikor nyilvánvalóvá és elfogadottá vált, hogy Mózes öt könyvében összefüggő forrásratok vannak, az ótestamentomi tudomány nagy erőfeszítéseket tett, hogy ezeknek a forrásratoknak a terjedelmét, határait, korát és jellegét a lehetőség szerint pontosan meghatározza. A 18. század ótestamentomi irodalomkritikai kutatásainak köszönhető, hogy ma minden valamire való ótestamentomi tudós egyetért a következőkben: Mózes öt könyvében négy főforrás található (Eissfeldt szerint 5, mert ő még egy ún. „laikus” forrásról is tudni akar), amiket egy későbbi „főszerkesztő” (redaktor) olyan csodálatos érzékkel szerkesztett egybe, hogy csak a „legkritikusabb” szem és ész tudja ezt a négy forrást ma elválasztani egymástól. 1Móz 1 és 2 pl. két teremtéstörténeti tudósítás. De 1Móz 2 korábbi, mint 1Móz 1.

De nemcsak ebben az irányban jelentkezett a 18. század mindent tudni és megvizsgálni akaró szellemisége! Olyan tudósok mint Semler, Michaelis, Eichhorn és Gabler nyelvi és történelmi szempontból végeztek felbecsülhetetlen értékű munkát az ótestamentomi tudomány területén. Rájöttek pl. arra, hogy Ezsaiás 40—66 nem származhatik magától első Ezsaiástól. Ellentmond ennek az egész történelmi háttér, de maga a héber nyelvi stílus is. Napjainkban komputer segítségével hasonló eredményre jutottak a tudósok.

Leglényegesebb ebben a szemléletmódban talán éppen az volt, hogy minden dogmatikai és hagyományos értelmezési szemlélettől függetlenül vizsgálták az Ótestamentomot. De nem kötötte őket az Újtestamentom „értelmezése” sem, mely már a keresztyén felfogást és értelmezési szempontokat képviseli az Ótestamentomra vonatkozólag is.

Amikor azonban azt a kérdést tesszük föl, hogy mit mond, mit jelent az Ótestamentom „saját magán belül”, akkor nemcsak pozitív lépést tettünk, hanem veszélyes útra is léptünk. Az Ótestamentom ugyanis „an sich” mást mond, mint a keresztyén Biblia részeként, ahogyan ezt világosan jelzi az a tény, hogy az Ótestamentom keresztyén teológiája mellett van ma is zsidó teológia is. Az őskeresztyénség világosan kimondta, hogy az Ótestamentomnak ő az első és igazi értelmezője. Szabad-e akkor évszázadok múlva újból elválasztani az Újtestamentumtól és önálló könyvként olvasni, mint „vallásos” dokumentumot? Ezt a kérdést az egyre izmosodó felvilágosodás tette fel a teológiának és egyháznak. A válaszok rendkívül eltérőek voltak egymástól.

Az emberiség történetének irodalomkritikai vizsgálata a Szentírásban és az egyre intenzívebb szövegkritikai munka, ahogyan minden egyes szónak és betűnek kézírattal bizonyítható hitelességét kutatták, világrengető hatással volt az ortodox hitre, amely az Írás Szentlélek által ihletettségét egészen az utolsó betűig vallotta. Nehéz próba elé állította ez a Biblia kinyilatkoztatás-jellegébe vetett bizalmat, az Ótestamentommal kapcsolatban is, amellyel kapcsolatban pedig a történetkritika érzelmileg még könnyebben elviselhető, mint az Újtestamentummal kapcsolatban.

A pietizmus gyakorlati kegyessége

Azonban nemcsak a felvilágosodás előharcosai, hanem a pietizmus hívei is szembe fordultak azzal a gyakorlattal, amely dogmatikai tételek igazolására használta fel a Bibliát. A pietizmus többre becsülte a gyakorlati kegyességet a dogmatikánál és polemikánál. Viszont a „cselekvő kegyesség” csak elmélyült és bensőséges hitből fakadhat. Ennek a hitnek felkeltése és elevenen tartása érdekében sokat és elmélyülten kell

olvasni a Bibliát, különösebb tudományos ballaszt nélkül. Az olvasónak bele kell élnie magát az író lelkivilágába és önállóan kell megkeresnie az írás „igazi mondanivalóját”. Mivel az egyes embert ösztönözték a hit-építő Bibliának olvasására, az Ótestámentom sokszor háttérbe szorult az Újtestámentom mellett, mivel sokkal nehezebb volt stílusában és tartalmában is megérteni. De az a körülmény is hátráltatta az Ótestámentom olvasását, hogy a pietista közösségek ideáljait nem lehet megtalálni benne, hanem inkább az intézményes egyházét.

A pietizmus megeremeltette, nagyobb bibliaismeret azonban hasznára vált az Ótestámentomnak is. Mert az ótestámentomi igék egészen személyes építő jellegű használata mellett nem ment azért feledésbe a nagy összefüggés sem. *Bengel* például, aki rendkívül élelmesű magyarázója volt az Újtestámentomnak, hangsúlyozta, hogy az egész Szentírás Isten „háztartásáról” tesz bizonyosságot, mely átfogja az egész világot. Erre az átfogó megértésre azonban az egyháznak van szüksége, az egyes embernek egyéni üdvössége végett sokkal kevesebbre van szüksége. Elvileg az Újtestámentom egyedül is meg tudja mutatni az üdvösséghez vezető utat — mondja *Bengel*, de az Ótestámentom magában erre nem képes.

Herder esztétikus-vallásos értelmezése

Külön helyet foglal el az Ótestámentom pietista, ortodox és felvilágosult értelmezői között a német klasszicizmus nagy előfutára, *Herder*. Nagyon szerette a Bibliát, rendkívül sokat foglalkozott vele. Napvilágot látott tanulmányai közül példaként azt az iratot választjuk most, amely az *Énekek Énekével* foglalkozik.

„*Salamon dalai a szerelemről*” munkájának a címe és már a címmel magával utal arra, hogy nem fogadja el azt az ókorból származó allegorikus értelmezést, mely szerint az *Énekek Éneke* Krisztus szeretetét énekelné meg a gyülekezet (egyház) iránt vagy az egyes keresztyén ember lelke iránt. A cím azonban valamiféle profán értelmezését sem akarja sejtetni az *Énekek Énekének*, amely csak héber szerelmi lírának tekinti, semmi másnak. *Herder* kerüli mindkét tévutat és a vallásos-isteni oldalát akarja megérteni az *Énekek Énekének*, de általában az ótestámentomi iratoknak. Rendkívül fontosnak tartja annak érzékeltetését, hogy milyen távol van az európai ember időben és térben a szerző korától. Rengeteget foglalkozik a nyelvtudománnyal és így igyekszik közelebb férkőzni Kelet rejtélyeihez. Sikerül is neki olyan eseményeket és hangulatokat megelevenítenie, amelyek addig rejtve voltak a Biblia magyarázóit és olvasóit előtt, s közben félretesz minden, az érzékiséget súroló magyarázatot. Ezért gyengéd és tiszta szerelmi dalok gyűjteményének tekinti az *Énekek Énekét*.

Herder azonban nem zárja le ezzel a fejtegetéseit, hanem tovább megy, mert nem szándéka széttörni a bibliai kánont. Az *Énekek Énekét* a Biblia integráns részének tekinti és mint ilyen Isten igéjének, melyet ilyen értelemben kell olvasnia a keresztyéneknek és az egyháznak. Szerinte az *Énekek Énekét* *Salamon* más irataival együtt kell olvasni, mert akkor tudjuk ezt a bibliai könyvet Isten történetének a nagy összefüggésében érteni. Így érkezik el *Herder* ennek a sokat vitatott ótestámentomi könyvnek emberi-esztétikai, de egyúttal vallásos-egyházi értelmezéséhez. Hatása elsősorban az első herderi értelmezésnek lett a későbbi korokban.

(Folytatása következik)

D. Dr. Pálffy Miklós

ELJÖVETELÉNEK ÍGÉRETE

Bibliatanulmány 2Pt 3,1–13-ról

„HOFFNUNG OHNE ILLUSION” című könyvből (Evang. Verlagsanstalt, Berlin 1970, kiad. H. Zeddies), amely a Luthéranus Világszövetség NDK-beli Nemzeti Bizottságának 1968. évi berlini teológiai konferenciájának előadásait tartalmazza.

Problematikus levél

Alapszövegünk nagyobb részét jól ismerjük, mint az egyházi esztendő utolsó vasárnapjának úgynevezett óegyházi epistoláját. „Úgynevezettnek” kell mondanunk, mert az egyházi esztendő végének perikópasorozata nem óegyházi, hanem csak a reformáció korának második felében alakították ki. De talán ezért lett ez a textus különösen kedveltte egyházunkban. Úgy gondolom, főként azért, mert úgy tűnik, hogy a modern korban jól használható az igehirdetésben mint a keresztyén reménység apológiája.

Szövegünk és az egész levél, amelybe a szöveg tartozik, ennek ellenére nagyon problematikus. Problematikus mindenekelőtt tartalmilag. Legutóbb Ernst Käsemann fejtette ki ezt élesen „Eine Apologie der christlichen Eschatologie” című előadásában 1952-ben (Exegetische Versuche I,135 kk). Ezt mondja: „A 2. Péter-féle levél az őskeresztyén eszhatológia apológiájaként íródott. Ebből adódik jelentősége és aktualitása. Ha sajátosság módon ennek ellenére is túlságosan ritkán veszik figyelembe, arra csak az a felismerés adhatna megfelelő magyarázatot, hogy ez az apológia diszkreditálja tárgyát, mert 2 Pt elejétől végig a korai katolicizmus dokumentuma, és bizonyára a kánon legkérdésesebb irata.” (135. lap) Mélyreható elemzés után erre az eredményre jut: „Levelünk ezért ténylegesen annak bevallásával végződik, hogy a végső dolgokról szóló tanítás már akkor is csak problémát okozott az egyháznak, és apológiája igazában a tanácstalanság megnyilvánulása... A következő kérdésekre kell válaszolnunk: Mi az értelme egy olyan eszhatológiának, amely mint levelünkben is, már nem tud másról, mint a hívők győzelmes bevonulásának reménységéről az örök országba és az istentelnek megsemmisítéséről? Mi az értelme annak a kánonnak, amelyben helye van a 2. Péter-féle levélnek mint a korai katolicizmus legvilágosabb bizonyosságának? Mi az értelme egy olyan egyháznak, amely már maga sem tesz különbséget lélek és betű között, amely az evangéliumot a maga hagyományával, valójában pedig egy vallásos világnézettel azonosítja, amely az írás-magyarázatot tantörvénnyel szabályozza, és a hitet az ortodox dogmatika igenlésévé teszi?” (157. lap)

E. Käsemann megállapításait és kérdéseit túlzottnak és kiélezettnek lehet nyilvánítani, de tény az, hogy a 2Pt levelet nem az új korban kérdőjelezték meg először. A levél az első évszázadokban részben ismeretlen volt, később erősen támadták, és vitatták, és végül mégis belekerült a kánonba. A kételkedés azután évszázadokra elhallgatott. Ma azonban ismét alig akad valaki, aki egyáltalában hajlandó volna eredetiségét komoly megfontolás tárgyává tenni (Fr. Rienecker kivételével, v. ö. Lexikon zur Bibel, a megfelelő címszónál!)

Valóban több ok szól a levél eredetisége ellen, pedig a levél szövege Péter apostol szerzőségét kifejezetten állítja (1,16–18; 3,1.15). Szerzősége

ellen azt szokták felhozni, hogy a Júdás-féle levelet használja, amely nem keletkezhetett 70 előtt. Harcol a késlekedő paruzián csúfolódok ellen, akik 96 körül tűnnek fel először 1Kl 23,3k-ban. A levél először futurumban beszél a tévitanítókról (2,1kk; 3,3. 17), azután kiesik szerepéből és jelen-időben beszél róluk (2,10. 12. 20), sőt múltidőben is (2,5. 15. 22). Lényeges formai és tartalmi különbségeket mutat 1Pt-hez képest (pl. apokalypsis helyett parousia), hellenista befolyás jelentkezik benne (pl. theia dynamis, 1,3), ismeri a Corpus Paulinumot, Pál leveleinek gyűjteményét (3,15k). Keletkezését ezért rendszerint késői időre teszik, majdnem mindig a második század első felére.

Mindez eddig egyszerű és világos volna. Ha azonban le akarjuk vonni ennek a feltételezésnek a következményeit, akkor mégis zavarba jövünk, mert úgy látom, tulajdonképpen senki sem kísérlete meg komolyan, hogy feleljen arra a kérdésre, hogy ha a levél a második század első felében íródott, akkor ki írta, hol írta, és kihez-kikhez intézte. E tekintetben teljes bizonytalanságban vagyunk. Még arra a kérdésre sem lehet egyszerűen válaszolni, hogy ilyen késői időben ki remélhette, hogy hamis név alatt kiadott (pszeudepigráf) iratát eredetinek fogadják el, hiszen ebben az esetben csak két vagy még több emberöltővel az apostol halála után jelenik meg, amikor Péter már kétségtelen tekintélynek számít, és amikor mégiscsak összegyűjtötték és ismerték már az igazi apostoli iratokat.

Bár a Péter szerzősége ellen szóló érvek súlyosak, mégsem szólnak egyértelműen ilyen késői datálás mellett. Egyre több jelét találjuk annak, hogy az első századok fejlődése nem ment végbe olyan egyenesvonalúan az „eleven” ösgyülekezettől az „elintézményesedett” korai katolicizmus felé, ahogyan ezt a kutatásban többnyire feltételezik. Bizonyos irányzatokkal, amelyek hasonlítanak az ún. korai katolicizmushoz, már az apostolok is találkoztak. Egyszerűen azért, mert az őskeresztyének a késői zsidó teológia, vagy a hellenista vallásosság felől jöttek, és ezekben már eredetileg is adva voltak olyan tendenciák, amelyek az ún. korai katolicizmust jellemezték. Ezért tehát talán helyes úton járunk, ha kritikusabbak vagyunk mint általában a kritikai kutatás, amely teljes bizonyossággal teszi későre a levél keletkezésének idejét. Mi ehelyett a keletkezés idejét és a szerzőség kérdését egészen nyitva hagyjuk, és mielőtt egyáltalán döntenénk felőle, lehallgatjuk a szöveg tartalmát.

Talán igaz van W. Marxsennek, amikor ezt írja: „Legjobban tehát akkor értjük meg szerzőnket, ha feltételezzük róla azt a jóhiszemű meggyőződést, hogy ha Péter még életben volna, pontosan ugyanazt mondta volna az egyháznak, mint amit most ő maga leír. Erre aztán tollat ragad a szerző, levelet ír egy egészen általános címezett csoportnak, amelyet nem határol körül pontosan. Ehhez a testamentum formáját választja.” Ilyen hamis név alatt írt (pszeudepigráf) testámentumokat valóban ismerünk ebből az időből. Legfeljebb még azt a kérdést vethetnénk fel, hogy maga Péter is nem adhatott-e megbízást ilyen levél írására.

Az apostoli hagyomány

Ezek után lássuk a szöveget. Az első, amit hallunk, az, hogy ez már a második levél, ennek következtében a címzetteket nem kell kioktatnia, hanem ismét „emlékezteti azokra az ígéretekre, amelyeket korábban a szent próféták mondtak, és az Úr és Üdvözítő parancsolatára, amelyet apostolaitok hirdettek” (3,2). Lehet persze azt mondani, hogy ezek a mondatok a kora katolicizmust képviselik, mert a prófétai és apostoli hagyomá-

nyokra hivatkoznak. De a hagyományra való hivatkozás valóban apostoli kor utáni, és ennek következtében feltétlenül korai katolikus jellegű? Emlékeztetünk Pál leveleire, amelyekben nagyon döntő helyeken idézi a hagyományt. Gondoljunk pl. 1Kor 11,23kk-ra és 15,1kk-ra. Gondoljunk arra is, hogy a formatörténeti kutatás kimutatta, hogy az apostoli levelekben, Pál leveleiben is, rejtetten megtalálható a többé-kevésbé formulázott hagyomány, és ezt külön megjelölés nélkül is használják és idézik.

Sokkal lényegesebb azonban ezeknek a mondatoknak a tartalma, mert a történelem és a keresztyén reménység közötti eredeti összefüggésről tanúskodnak. A hagyomány azért tartozik a keresztyén reménységhez, mert a keresztyén reménységnek történeti alapja van. Ahol pedig történelmet formáló, a jövő szempontjából döntő esemény történt, ott ezeknek az eseményeknek az ismerete, tehát a hagyomány, hasonló módon döntő jelentőségű a jelen szempontjából ugyanúgy, mint a jövővárás szempontjából. A hagyomány természetesen különböző tartalmak hordozója lehet. Ha olyan elemeket tartalmaz, amelyek semmit sem jelentenek a jelen vagy a jövő szempontjából, akkor konzervatíván és gátlóan hat. Ha azonban olyan tartalmakat hordoz magában, amelyek érvényesek és hatékonyak a jelen és a jövő szempontjából, akkor ösztönzően és előrevívően hat.

Mivel az apostoloknak az volt a meggyőződése, hogy Jézussal kapcsolatban olyan dolgokat éltek át, amelyek csak a jövőben fognak teljesen kibontakozni, és ezért a jelent is meghatározzák, ennél fogva továbbmondták, amit hallottak és láttak. A Jézussal átélt történetük határozza meg reménységüket, és ezért jött létre olyan keresztyén hagyomány, amely, mint a keresztyén reménység megalapozása, egyszerre tekint a múltba és a jövőbe. Ebben az értelemben, ahol keresztyén hit és keresztyén reménység van, ott kell lennie hagyománynak is. Ezért tehát értelmetlen a hagyomány ellen általánosságban harcolni. A kérdés sokkal inkább az, hogy milyen ez a hagyomány, hogy ti. a keresztyén reménységet a történeti tényeknek megfelelően alapozza-e meg. Hogy a hagyomány ebben az értelemben nem valami késői fejlődés eredménye, hanem már a korai apostoli korban megvolt, mert nélkülözhetetlen, ezt a szinoptikus hagyomány is mutatja. Hogy ez a hagyomány nem a múlt szempontja alatt, hanem a jövő és a reménység távlatában jött létre, az szintén nyilvánvaló, mert az evangéliumok arról a Jézusról szólnak, aki 2000 éve élt, de aki most is él, és aki megígérte visszatérését. Levelünk szerzője kétségtelenül ezt a vonalat akarja képviselni, akár korai, akár késői időre tesszük írását.

A csúfolódók

A következő versek azt mutatják, hogy levelünk szerzője számol az-
zal, hogy az Úr eljövetelére vonatkozó keresztyén reménységet nemcsak nem őrizték meg, hanem azon csúfolódnak is. Ezt mondják: „Hol marad eljövetelének ígérete? Mert miután az atyák elhunytak, minden úgy marad, ahogyan a teremtés kezdete óta volt.” Majdnem betűszerint ugyanezt mondják a csúfolódók Kr. után 96 körül: „Ezt hallottuk atyáinkról is, és íme, megöregedtünk, és ebből semmi sem történt meg velünk.” (1Kl 23,3k) Ez azonban egyáltalában nem jelenti azt, hogy a Krisztus visszatérése feletti kételkedés csak az apostolok utáni késői korban jelentkezett. Már a thesszalonikai gyülekezet nyugtalankodott nem egy tagjának halála miatt (1Ts 4,13). És hogy a paruzia késésének problémája már a legkorábbi időtől kezdve szorongatta az őskeresztyénséget, az ma a történeti kutatásnak majdnem axiómájává lett.

Az ún. csüfolódók, akárcik voltak is, kényes, de komoly problémát értenek. Az ígéretet, amelyet Jézus óta tovább adnak a hagyományban, összehasonlítják azzal a ténnyel, amelyet mindenki lát. Ezt mondják: „panta houtos diameni”. („Minden így marad.”) „A csüfolódók mintegy ujjal mutatnak a világ szent status quo-jára!” (Steinfeld, vö. Huther: Krit. Ex. Komm. zum N. T., XII., 1867. 376. lap) Mt 10,23; Mk 13,30; 9,1 par. mutatják, hogy széles körben remélték Jézus visszatérését az első nemzedék idejére. Aligha volna helyes, ha vulgáris módon feltételeznénk, hogy Jézus visszajövetelének közelre várása lassanként ellanyhult. Valószínűbb az, hogy különböző élmények vagy események kapcsán időről időre fellángolt, bár az kétségtelen, hogy egyre nagyobb próbának volt kitéve.

E. Käsemannak és W. Marxsennek azonban bizonyára igazuk van, amikor rámutatnak arra, hogy nemcsak a paruzia késése volt a csüfolódók, ill. a tévitanítók fő érve. Ha figyelembe vesszük az egész levél összefüggését, akkor ebből az adódik, hogy valamiféle gnosztikusok voltak, akik hangsúlyozták az üdv jelenvalóságát és az üdv birtoklását. Joggal szoktak emlékeztetni azokra a tévitanítókra, akik meg voltak győződve arról, hogy a feltámadás már megtörtént (2Tim 2,18). Nagyon lehetséges, hogy a feltámadás tagadói Korinthusban is olyan gnosztikusok voltak, akik hitték, hogy megtérésükkel az újjászületés révén a feltámadás igazában már megtörtént. Ezek a gnosztikusok mindenesetre Jézus evangéliumának egyik lényeges tartalmát őrzik, mégpedig azt, hogy az üdvösség már jelen van. A történeti gondolkodásmód, amely már adva volt az apokaliptikával, újra meg újra elbukott abban a kísértésben, hogy elfelejtette az üdv jelenvalóságát, amely pl. Pál apostolnál is jelentős szerepet játszott az „en Christo” formulában. Nem hiába hivatkoznak 2Pt ellenfelei a Pál-féle iratokra (3,14kk). Joggal tételezzük fel, hogy az ún. csüfolódók Pál irányzatához tartozó gnosztikusok voltak.

Az üdvösség jelenvalóságának ez a gnosztikus hangsúlyozása azonban abba a helyzetbe juttatta őket, hogy e világ hatalmi tényezői alá kerültek, mégpedig kettős értelemben. Egyrészt hangsúlyozták e világ örökkévalóságát és változhatatlanságát: „Minden úgy marad, ahogyan a teremés kezdete óta van”, és így függővé váltak a világ erőitől. Másrészt ennek következtében követték e világ erkölceit, ill. erkölcstelenségeit, amelyet nézetük szerint a már megtörtént belső megújulással szerzett szabadságuk alapján tetszésük szerint következhetnek. Az üdvösség jelenvalóságának a hangsúlyozása tehát náluk az eljövendő új világ keresztyén reménységének tagadásához és a jelenvaló világ etikátlan igenléséhez vezetett.

Az ellenérvek

Ezután következnek a szerző ellenérvei. Többnyire nem is jellegzetesen keresztyén érvek, hanem általános bibliaiak, vagy még azok sem. Nem is azonos a súlyuk és bizonyító erejük. De először hallgassuk meg az érveket, tekintet nélkül arra, hogy mennyire érezzük őket meggyőzőnek.

Az első ellenérv személyes érv: argumentum ad hominem. Maguk a csüfolódók bizonyítják fellépésükkel, hogy az utolsó idők elkezdődtek, mert az Úr eljövetelén csüfolódók az utolsó idők jelenségei közé tartoznak. Bibliai-apokaliptikus látás az, hogy a hitetleneket váratlanul éri a katasztrófa. Ezt mondja a Szentírás az özönvízről, valamint Sodoma és Gomora pusztulásáról, és ezeket a példákat az utolsó időkre alkalmazza

a szinoptikus hagyomány ugyanúgy, mint az apokalitika. Nem véletlen az, hogy ezeket az eseményeket a levél a következő versekben megemlíti, bár más összefüggésben. A csúfolódók tehát pusztá létükkel bizonyítják, hogy nincs igazuk. Önmagában véve veszedelmes érv ez, ha a csúfolódók ideje szintén hosszúra nyúlik. Most azonban ez az érv inkább arról az oldaláról érdekel minket, hogy benne az őskeresztyén reménység fejeződik ki, az ti., hogy az idők vége elérkezett. Mert hiszen ez a közelre várás a tárgya a csúfolódásnak. Ezért a levél csak olyan időben és csak olyan területen keletkezhetett, ahol és amikor a közelre várás tényleg megvolt. A levélnek ezt a vonását a mai újszövetségi kutatásban rendszerint figyelmen kívül hagyják, jóllehet (vagy mert?) ez a szokásosnál korábbi datálás mellett szólhatna.

A következő érv biblikus: a világ Isten igéje által jön létre, áll fenn, pusztul el és jön létre újra. Ennek az érvnek a jelentőségét aligha lehetne túlbecsülni. Az ti. nem lényeges, hogy a levél a vizet vagy a tüzet említi-e mint a végső katasztrófa elemét (ezek a nézetek a környező világból származnak). Itt az a lényeges, hogy a katasztrófa eszközei, a víz, ill. a tűz, ugyanúgy az Isten igéjének vannak alávetve, mint az egész világ. A csúfolódók az ige ellen érvelnek, amikor az ígérettel, vagyis az ígével, amely az Úr eljövételéről szól, szembeállítják a világ további változatlan fennállásának a tényét. A szerző ellenérve pedig így szól: Isten igéjének az igazsága nem mérhető le a világ állapotán, mert a világ valósága függ az Isten igéjétől, és nem megfordítva.

A következő, harmadik érv egy zsolttári ige (90,4) továbbalakítása, amely azt mondja, „hogy Istenre nem érvényes semmiféle emberi időmérték”. (K. H. Schelke, Herders Theol. Komm. z. N. T., XIII., 2. 1961. 226. lap) Ilyen mondatok az egykorú irodalomban is ismeretesek, tehát valami közmondásféleségnek nevezhető az, amivel a levél itt érvel, hogy „az Úr előtt egy nap olyan, mint ezer esztendő stb.” E. Käsemann azt állítja, hogy itt „az Isten lényegéről szóló spekulációval van dolgunk, amelyben más időfogalom érvényes, mint nálunk. Innen nézve a paruzia késlekedése relativizálható ugyan, de ugyanakkor értelmetlenné válik minden apokaliptikus várakozás is, tehát éppen az, amit a szerző meg akar védeni. Ha Istennek más időiséget tulajdonítunk, mint a miénket, akkor az apokaliptikus „rövid időn belül” többé nem tartható fenn komolyan, hanem el kell ejtenünk a paruzia terminusára vonatkozó minden kijelentést. Mert akkor a metafizika területére léptünk, amelynek keretében az őskeresztyén apologetika nézetei már nem tarthatók.” (156. lap)

Van ugyan igazság ebben az észrevételben, de a továbbformált zsolttári ige aligha tekinthető metafizikának. A szerző csak egy közismert érvvel akar rámutatni arra, hogy Istennek más időmértéke van, mint nekünk. A pontosabb történeti vizsgálat pedig ezenkívül azt bizonyítja, hogy ez a nézet nem teszi lehetetlenné a kijelentést a paruzia időpontjáról, hanem egyenesen feltétele a terminusok számításának (vö. A. Strobel, Kerygma und Apokalyptik, 1967. 112kk. lap).

A negyedik érv a paruzia késését Istennek a világ iránti türelmével magyarázza: mindenkinek lehetőséget akar adni a megtérésre. A késésnek ez az értelmezése általános őskeresztyén tanítás. A Schweitzer ebben az összefüggésben arról a „moratóriumról” beszél, amelyet Jézus szertett. Hogy ez az érv ellenkezne a levél többi részében képviselt állásponttal, amely szerint az istentelenekre pusztulás vár, azzal nem tudnék egyetérteni (ellentétben E. Käsemannal, i. m. 157. lap). Mert hiszen itt sem arról van szó, hogy az istentelenek mint istentelenek részesednek az eljövendő világban: a levél a megtérés követelményét és lehetőségét mindenütt fel-

tételezi, és ez itt Isten türelmének kiemelésével különös hangsúlyt kap. Így jut kifejezésre a helyes összefüggés a jövő reménysége és a jelen között, amiről még majd beszélnünk kell.

Az utolsó érv egy újtestamentumi hasonlat, amely valószínűleg Jézusra megy vissza: „Az Úr napja úgy jön el, mint a tolvaj.” A terminus tehát nem számítható ki. A parúzia váratlanul jön. Ez a nézet, amely ismeretes a nem keresztyén apokaliptikában is, szilárd alkotórésze az őskeresztyén jövődóvárásnak, amely a kifejezett közlere várás ellenére és mellett újra meg újra feltűnik, és maradandóan érvényesül.

Mit mondjunk ezekről az ellenérvekről? Talán ezt? „Nyilvánvalóan azt rakta össze a szerző, amit már előtte is érvényesítettek. Az érvek halmozása inkább tanácsalanságról tanúskodik, mint erőről. Így a hatása is csak az lehet, hogy mindenki azt választja ki belőle, ami éppen neki tetszik.” (E. Käsemann, i. m. 157. lap) Ez a következtetés talán túl messze megy, ha el is kell ismernünk, hogy a felhozott érvekkel nem oldódik meg a parúzia elhúzódságának a problémája. De két lényeges dolgot mondanak ki ezek az érvek. Az egyik az, hogy a világ léte Isten hatalmától függ, a másik pedig az, hogy a világ fennmaradása Istené azzal a szándékkal függ össze, hogy minden embert üdvözíteni akar.

Péter apokalipszise

Ezután következik a Péter-féle apokalipszis a világ pusztulásáról és az eljövendő világ reménységéről. Képzetvilága megfelel a korabeli keresztyén és nemkeresztyén várakozásoknak. Az apokaliptikus irodalomban ugyanúgy, mint a rabbinista irodalomban kétféle nézet található. Az egyik szerint a szó szoros értelmében nem fog elpusztulni a világ, hanem az emberi bűn következményeképpen csak az élet pusztul el a földön. A világ megújulása ebben az összefüggésben a régi világ új életre keltése volna: megtisztulása minden bűntől és megdicsőülése.

A másik nézet szerint a világ a szó szoros értelmében el fog pusztulni, amikor is az új világ vagy a régi világ kaotikus anyagából, vagy teljes újrateremtés révén jön létre. Úgy látszik, hogy itt az utóbbi nézetről van szó, az ég és a föld teljes újjáteremtéséről. Ha konferenciái témánk kifejezéseivel akarnánk megfogalmazni: itt diszkontinuitásról van szó a régi és az új világ között. Úgy látszik, hogy ennek az apokalipszisnek a képzetanyaga egyszerűen át van véve a kor közös apokaliptikus anyagából, és a kortársak konszenzusát kifejezve egyúttal mint végső érv fordul a csúfolódók ellen. Már az is az ő nézetük ellen szól — így fogalmazhatnánk meg az érvet —, hogy az emberiség tudatában elevenen él a világcatastrófa lehetősége.

A régi és új világ közötti diszkontinuitást azonban már azért sem szabad túlhangsúlyozni, mert éppen a mi szövegünkben is szó van ítéletről és kárhozatról (3,7), és ez egy bizonyos kontinuitást tételez fel, amennyiben ti, akik hívők ebben a világban, csak azoknak lesz részük az új világban. Minden újtestamentumi bevezetés párhuzamot von az első és a második Péter-féle levél között. Eközben rámutatnak arra, hogy az első levélben a parúziával kapcsolatban szó van ítéletről, de ezt örömmel várják, mert azzal kezdődik az üdvösség örök országa (1,7—9; 4,13; 5,4. 10). Ezzel szemben a második levélben a parúziával kapcsolatban kozmikus katastrófáról van szó (1,16; 3,4. 7. 10—13). Ezt a különbséget azonban nem szabad túlhangsúlyozni, mert mind a két levél feltételezi, hogy az Úr eljövetele csak a hívők számára lehet örömdetes, akik ebben a világban megállták helyüket.

A reménységből folyó etika

Ez átvezet minket az etika problémájához, amely a levél szerzőjét nyilvánvalóan leginkább érdekli. Teológiájában a jövőre vonatkozó keresztyén reménység és az evilági etikai magatartás összetartoznak. Ezt a mi alapigénkben már a katasztrófával kapcsolatban is kijelenti: „Ha mindez így felbomlik, milyen kiválónak kell lennetek szent életben és istenfélő cselekvésben.” (11) Közvetlenül a mi szövegünk után pedig még inkább hangsúlyozza: „Ezért tehát szerettem, mivel erre vártok, törekedjetez arra, hogy szeplőtelenek és feddhetetlenek találtassatok előtte békességben.” (14) Az etikának és a reménységnek ez a kapcsolata közös öskeresztyén meggyőződés, és nem tekinthető a korai katolicizmus jelének. A vizsponzás sem olyan személytelenül mechanizált, ahogyan azt E. Käsemann értelmezi. Igaz ugyan, hogy itt a szerző figyelme mindenekelőtt a hívők felé fordul, és hogy szerinte a hitetlenekre pusztulás vár. De az bizonyára túlzás, hogy itt a keresztyén reménységből csak „a hívők győzelmes bevonulása az örök országba és az istentelenek elpusztítása marad.”

Egyrészt hangsúly esik a parúzia késésével kapcsolatban a megtérés Istentől adott lehetőségére. A missziót a levél persze nem említi kifejezetten. Ebben az összefüggésben nem is volna értelme, mert a hitetlenek, akikre ítélet vár, itt nem is a kívülállók, hanem a tévntitók és csúfolódók, akik keresztyének voltak, keresztyének akarnak lenni, a gyülekezetben élnek, és elvesztett reménységükkel és fonákjára fordult hitükkel nemcsak zűrzavart okoztak a gyülekezetben, hanem maguk is lesüllyedtek erkölcsileg. Emellett pedig talán még jobb keresztyéneknek képzelik magukat a többieknél. Itt nem a bűnössel való szolidaritás magatartása helyénvaló, hanem a megtérés kemény követelése, ahogyan azt Jézus is szembeszögezte a farizeusokkal és írástudókkal. Itt tehát azok a keresztyének számítanak istenteleneknek, akik feladták és átértelmezték reménységüket, és ezért szól hozzájuk a felhívás megtérésre.

Másfelől figyelembe kell vennünk ezen a ponton az egész levél etikáját, mert hiszen szövegünkben ezek a kifejezések „szent életmódban és istenfélő cselekedetben” a levél egész etikájának összefoglalását jelentik. A levél etikájának meghatározásánál most a második fejezetet figyelmen kívül hagyjuk, amely néhány ponton úgy látszik a test és lélek platonista dualizmusát, és ezzel együtt a tévntitók világiglenlésével szemben a világtagadás etikáját képviseli. Ez a fejezet azonban nem ugyanattól a szerzőtől származik. A szerző etikáját az első fejezetben találjuk: „Teljes erőfőket fordítva erre, mutassatok hitetekben erényt, és az erényben ismeretet, és az ismeretben mértéktartást, és a mértéktartásban türelmet, és a türelemben istenfélelmet, és az istenfélelemben testvérszeretetet, és a testvérszeretetben minden ember iránti szeretetet.” (1,5—7) A kifejezések persze hellenista színezetűek. Erény, mértéktartás, istenfélelem: a sztoikus vándorprédikátorok tanításának fő fogalmai. A szerző azonban ebben a világban él, és környező világának fogalmaival teszi nyilvánvalóvá a gyülekezet számára, hogy mit kell tennie, és milyen legyen a magatartása.

Vizspon az első és az utolsó szem ebben a láncban főfogalmai a keresztyén etikának: a hit és a szeretet. S itt nem szabad figyelmen kívül hagyunk, hogy az Újtestamentumnak éppen ez az irata, amelyet a legkésőbbinek szoktak tekinteni, nemcsak testvérszeretetről, hanem minden ember iránti szeretetről is tud, sőt ez áll azon a csúcson, amelyet a keresztyén embernek el kell érnie. A levél etikája tehát nincs rejudaizálva és

kumranizálva (vö. E. Stauffer, aki az őskeresztyénség fokozódó rejudaizálását és kumranizálódását tételezi fel!).

Ha levelünk a második századból származó irat, akkor dokumentum arra, hogy a későbbi kereszténység sem felejtette el Jézusnak azt a parancsolatát, amely a testvérszereteten túl vezet. Ebben az összefüggésben talán azt a visszafelé következtetést is megengedhetjük, hogy azok a tév-tanítók, akik elejtették a keresztén reménységet, hajótörést szenvedtek az általános emberszereteten is, és megfordítva, ahol Jézus Krisztus visz-szajövetelének reménységét megtartják, ott a szeretet parancsolatát is korlátozás nélkül komolyan kell venni. Így ismerjük fel ezen a ponton a legközvetlenebb etikai kontinuitást a jelen és az eljövendő világ között.

A mi problémáink

Megkíséreltük, hogy a második Péter-féle levélben bizonyos össze-függéseket megértsünk és megmagyarázzunk, exegézisünk végén mégis azt kell mondanunk, hogy a szöveg számunkra idegenné vált. De mégsem abban a mértékben, ahogyan azt rendszerint feltételezik. A Strobel „Ke-rygma und Apokalyptik” c. könyvében az egyik legizgalmasabb fejezet az, amely arról szól, hogy a világ végére vonatkozó terminusszámítási-g menő reménység eleven maradt messze az őskeresztyénség korán túl. A kiszámított terminusban való csalódás nem vonta magával a keresztén reménység összeomlását, sőt sokkal inkább arra ösztönzött, hogy új szá-mításokat kíséreljenek meg. Az újabb Luther-kutatás is kimutatta, hogy erre még Luther és a reformátorok is hajlottak, és hogy abban a meg-győződésben éltek, hogy közel van a világ vége. Viharos változást csak a modern világnézet hozott a természeti törvények korlátlan érvényességé-nek és az emberiség törvényszerű történeti fejlődésének az állításával, tehát a modern természettudományos és történetfilozófiai gondolkodás zárta ki a világhatasztrófa várását.

Kérdés az, hogy most az atomkorszak mennyiben elevenítheti fel is-mét a világhatasztrófa problémáját és lehetőségét. Bizonyára ugyanúgy nem lehet azonosítani a parúzia keresztén várásával, mint ahogyan a vi-lághatasztrófára vonatkozó antik nézeteket sem lehetett azonosítani a má-sodik Péter-féle levél eszhatológiájával. Vannak érintkezési pontjaink, de a döntő különbség abban van, hogy a második Péter-féle levél a vilá-gatasztrófa várásán messze túlmenően kiemeli a Jézus előtti felelősséget az utolsó ítéletkor és ennek megfelelően a szeretet parancsolatának meg-tartását ebben a világban. Ez a levél és ez a textus tehát az elé a feladat elé állít minket, hogy Jézus eljövételének a reménységét ugyanúgy, mint a szeretet parancsolatának a teljesítését a modern katasztrófától veszé-lyeztetett, de a modern technika révén nagy lehetőségek előtt is álló vi-lágunkban újra végig gondoljuk és megvalósítsuk.

Dr. Pröhle Károly

Huszár Gál prédikációi II.

II. A MI URUNK JÉZUS KRISZTUSNAK SZENVEDÉSÉRŐL VALÓ PRÉDIKÁCIÓ

1. A prédikáció beosztása:

Úrvacsora és kereszthalál — amint láttuk — összetartoznak. Az úrvacsorában azokat a javakat vesszük, amelyeket Krisztus a keresztfán szerzett számunkra. Erről a kereszthalálról tesz rövid hitvallást Huszár Gál második prédikációjában.

A bevezetésben kitűzi beszéde célját: „arról szólnunk, mimódon kell a Krisztusnak kín szenvedéséről és szent haláláról igazán meg emlékeznünk, hogy arról való elmélkedésünkkel a mi életünk megjobbíthatassuk.”

I. Micsoda a Krisztus szenvedése.

II. Krisztus szenvedésének okai.

1. a mi bűnünk,
2. Isten irántunk való szeretete,
3. Isten örök végzése,
4. Isten igazmondása,
5. a zsidók keménysége és vaksága.

Mit kell felismernünk Krisztus szenvedése okaiból?

1. bűnös voltunkat,
2. Isten és Krisztus irántunk való szeretetét,
3. Isten hűséges és igaz voltát.

Mit kell megtanulnunk Krisztus szenvedése okaiból?

1. a törvényt,
2. az evangéliumot,
3. az Isten iránt való hitet.

III. Krisztus külső és belső szenvedéséről.

IV. „Krisztus szenvedésének hasznáról.”

1. Megszabadított a törvény átkától.
2. szabadok vagyunk a bűntől,
3. megszabadultunk a haláltól és pokoltól,
4. Isten kiengesztelődött irántunk, megbékéltünk mindenekkel,
5. Új Testamentumot szerzett nekünk.
6. Isten előtt kedvesekké lettek szenvedéseink.

V. „Mimódon lehetünk részesek a Krisztus szenvedésének hasznáiban.”

1. hit által
2. Krisztus követése által.

Ezt az ősi sermóból Luther által csiszolt formát és beosztást követi prédikációjában Bornemisza is. Töbnyire sorozatban beszél Krisztus szenvedéséről, de az igehirdetések egymásutánjában a mondanivalóknak ezt a sorrendjét tartja: Krisztus külső és belső szenvedéséről, a szenvedés okairól, a szenvedés hasznairól, s végül, hogy mint éljünk azzal üdvösségesen. Prédikáció közben gyakran summáz. Ezzel nemcsak áttekinthetővé teszi, hanem jól bevési hallgatói lelkébe mondanivalóját.

2. Krisztus keresztségének szükségyszerűsége.

A kereszten szerzett váltság és kiengesztelés magyarázatában a római egyház Aquinoi Tamás tanítását tette az egyház hivatalos tanításává.

E szerint Istennek számtalan út állt rendelkezésére a megváltás és kien-gesztelés művének véghezvitelére. Krisztusnak a kereszten értünk való szenvedése a lehetséges utak közül csupán a legmegfelelőbb volt a bűnös ember megmentésére (Convenientia). Krisztus keresztje tehát a római egyház teológiájában nem szükségképpen, s éppen ezért nem is áll a középpontban, mint Luhernél.

Krisztus keresztjéről szóló tanításában Luther az anselmusi hagyományokhoz nyúlt vissza, amelyet a skolasztika elutasított magától. Anselmus vallja, hogy a kereszten szerzett váltás és kien-gesztelés nem esetle-gesen, hanem szükségszerűen történt (Necessitas). Isten akarata szabad, de örök végzését és ígéretekben adott szavát megtartja. Öröktől fogva elvégezte és ígében ígerte, hogy Krisztus szenvedésével és halálával váltja meg a bűnöst. Ezért szükségesek a kinyilatkoztatás eseményei, Krisztus kereszthalála.

Luther teológiájában megjelent az anselmusi értelemben vett „kell” fogalma. Krisztusnak szenvednie kellett és magára kellett vennie bűneinket, hogy megjelenhessék a kegyelem. Itt kapcsolódik be a „bűneinkért való megfizetés” tanítása, amelyről a magyar reformátorok oly sokat és szívesen beszélnek.

Ezt a „kell”-t Luther Isten szeretetével, végzésével és ígéréttel indokolja. Nem logikai, vagy teológiai levezetésekkel, hanem mindenkor az Írás igéivel bizonyít, melyek ezt a „kell”-t hangsúlyozzák: „Nem kellett-e Krisztusnak ezeket elszenvednie? Kellett —, mondja ő. Ki kényszerítette? Olyan erős az Írás, hogy kényszerítheti Krisztust? Isten akkor rámutat az ő ígérétre és igazságára. Mert az Írásban ígerte meg, hogy az ő Krisztusa szenvedni fog és mindenek urává lesz és hogy ez az egész világban hirdettetni fog. Ez mind megtörtént ... Ez Isten igazmondása és igazsága ... ezt az Isten akarta. Ez azt jelenti: tudd meg, hogy ő öröktől fogva elhatározta, hogy te a Krisztus által az Atyához jutsz, s ezért kellett Krisztusnak meghalnia, Királlyá lennie és téged minden ínségből kiragadnia.” (51)

Huszár Gál már teológiai tanulmányai során megismerkedhetett az anselmusi tanítással, majd Luther nyomán teljesen ezt a felfogást tette magáévá. Krisztus szenvedésének okait kutatva nála is erős hangsúlyt kap az anselmus—lutheri „necessitas-fogalom”. Az ő teológiájának is Krisztus keresztje kerül a középpontjába, s ő sem logikai, vagy teológiai okfejtésekkel indokol, hanem az ígében felhangzó „kell”-ekre mutat rá. „Őt oka vagyon annak — írja —, aminem dolgok a Krisztust e nagy, keserő kín szenvedésre kényszerítették.”

„Első a mi bűnünk ... Krisztusnak azt mind el kellyett igazíttanyia és meg kellyett érette füzetnyie.”

„A második oka az Istennek szerelme és irlgalmassága ... E szeretetből készeríttetvén ... még az ő egyetlen egy fiának sem engedett, hanem érettünk adá ötet.”

„Harmad, az Istennek öröktől fogva való tanácsa és elszánt akarattja, melyben ő így rendelte és akarta az emberi nemzetet a bűntől megszabadíttanyia és az ő megmondhatatlan nagy szerelmét mi hozzánk meg mutatnyi ... hogy az emberi nemzetet az ő Fiának halálával szabadíttja meg.” Itt jelenik meg Huszár Gálnál a praedestináció lutheri tanítása: Isten örök végzésének hangsúlya Krisztus rendelkezésére esik. Isten Krisztust rendelte öröktől fogva az ember üdvözítésére. S amit Huszár Gál Isten örök „végzéséről”, „rendeléséről”, „választásáról” szinte hitvallási tömör-ségű tételekben fogalmaz, azt Bornemisza bőszesen fejtegeti. Néha úgy

tűnik, hogy Bornemisza prédikációi nem egyebek, mint Huszár Gál tétel-
leinek bő kommentárai.

Krisztus szenvedésének „negyedik oka az ő igaz ígérete, (Isten ígé-
rete) hogy azt beteljesítenyje, amit régenten fogadott vala ... az Isten-
nek tökéletes igaz mondása.”

„Legutolsó oka a Sidóknak vakmerő keménségek.” De ennél a tétel-
nél a könnyen adódható félreértést azonnal kiküszöböli: Isten végzésére
való hivatkozással sem a zsidók, sem a keresztények nem takarózhatnak.
A keresztények nem menthetik magukat a zsidók felelőssé tételével, mert
„könnyű megértenünk, hogy nem csak az akkoriban való zsidók, sem a
vitézek, sem Pilatos, avagy Heródes etc. volt oka a Krisztus halálának,
hanem mindnyájan, kik bűnt töttünk ... Annak okáért immár ennek
utánna semmit se haragudjunk a szegény nyavalyás Júdásra, Pilatosra,
Heródesre, Kajafásra, Annásra etc. amint ennek előtte cselekedtük, ha-
nem minden ember önnön magára haragudjék, ő magára panaszkodjék és
ő magát büntesse.”

Ez a szakasz Luther „Ein Sermon von der Betrachtung des heiligen
Leidens Christi 1519” c. művén alapul. Krisztus szenvedésének hasonló
okairól beszélve, Luther itt mondja a Huszár Gállal azonosan csengő
mondatokat: „Krisztus szenvedését némelyek oly módon takarják el, hogy
a zsidókra haraguzznak, a nyomorult Júdásról énekelnek és őt szidal-
mazzák ... meg kell rettened, ha Krisztus szenvedésére gondolsz. Mert
a gonosztevőket, a zsidókat Isten irányította és ösztökélte, azonban ők
mégis csak a te bűnöd szolgálói lettek.” (52)

3. Krisztus külső és belső szenvedése.

Huszár Gál Krisztus külső és belső szenvedését különbözteti meg.
„A *külső szenvedés*”-re csak utal azzal, hogy „az meg vagon írva az
Evangéliumnak históriájában.” A reformáció korában ugyanis külön is-
tentiszteletet szántak a passió felolvasására és külön prédikációt annak
megmagyarázására.

„A *belső képpen való szenvedés*” pedig az, amit „szenvedött az ő szí-
vében és lelki ismeretében, amikor a halállal, ki immár előtte vala, a
pokollal és az ördöggel szemben kelly vala mennyi.” A Getsemáné-kerti
tusakodásban és a keresztfán való szenvedésében „rettenetes volt a halál-
nak, a bűnnek, melyet ő magára vött vala, a pokolnak és ördögnek ő
előtte való forgása és kietlen látása”, s az Istentől „elhagyatott Krisztus
keserves lelkiismerete.” A halállal nemegyszer szemben álló és a szen-
vedésnek abban a századában számtalan haláltusát látó Huszár Gál fel-
döntőkre törő stílusában is a tapasztalat elevevége szólal meg az ilyen
leírásokban: „A halállal való megvívás felette igen rettenetes és az em-
bernek minden erejét elveszi, mint megtetszik a halálra való emberek-
ben, akikre szentenciát adnak, míg a halálra kiviszik, ő magokban mine-
mő nagy keserű kínok és lelkökben való megszorulásnak busolgási támad-
nak mind addig, míg nem a természet ő magát tellyességgel a halálnak
fogságába adja.”

Krisztus szenvedése azonban Huszár Gál számára nem csupán pasz-
szív tűrés, hanem a bűnnel, a halállal, ördöggel és pokollal való „szembe-
menés és megvívás.” Erről az aktív szenvedésről viszont Bornemisza ír
úgy, mintha valami korabeli, törökkel való bajviadal volna: „Ezekből
megérthedd mi volt a Krisztus kinsja és halála: Hogy az nem különb volt,
mint két erős ellenségnek ütközete ... mely igen nagy hartzval, nagy
erővel, nagy szépelkedéssel, nagy merészséggel, nagy sebes öklelettel és

kemény hartzval és viadallal lett meg. Soha senki most ezt gyarló testben eléggé meg nem gondolhattya.” (53)

Luther már az 1517-ben kiadott „Die sieben Busspsalmen” című munkájában különböztet a külső és belső szenvedés között. Minden külső szenvedéssel együtt jár a belső is, hiszen ha Isten külsőleg megragadja az embert, belsőleg is megretten a szív. A külső szenvedésre prédikációiban ő is többnyire csak utal, mint ami meg van írva az evangéliumokban, amelyeket a passió-olvasás állít a hívek szeme elé. (54)

Luther, Huszár Gál és Bornemisza a pokol szenvedéseit egyaránt a getsemánéi tusakodáshoz és a keresztfához kapcsolták. Ebben ismét nyilvánvaló a helvét iránytól való eltérés, mely a keresz szenvedései után a pokolra való alászállást tekinti Krisztus szenvedése mélypontjának. A lutheri tanítás szerint a pokolra való alászállás nem Jézus passiójához, hanem győzelmi akciójához tartozik. Bornemisza meg is jegyzi, amikor arról szól, hogy Jézus „alá szállt a poklokra”, hogy „nem szenvedni kegyed, mert az immár elvégzetett a keresztfán, hanem győzedelmet meg mutatni, mind az egész pokolnak országán.” (55)

4. Törvény és evangélium.

Huszár Gál Jézus szenvedését, de feltámadását is, a törvény és az evangélium szempontja alatt tárgyalja. A szenvedés okairól ezt írja: „meg tanolhatjuk azért itt a Krisztus szenvedésének első okából, mi legyen a törvény ... A második okán megtanolhatjátok az Evangéliomot.” Krisztus szenvedését magyarázva elénk adja a törvény funkcióját, a szenvedés hasznaiban pedig az evangélium tartalmát. Erről szólva a két prédikáció mondanivalóját egybefoglaljuk, hiszen maga Huszár Gál írja, hogy „a fel támadásnak hasznai nem sokkal különböznek az ő szenvedésének hasznaitól.”

Jézus szenvedéséről szólva, Huszár Gál tanításának középpontjába kerül *Isten haragjának* ténye. A harag az isteni szenvedés reakciója a bűn ellen, „Nagy sok fertelmes bűnökkel vagyunk rakva, hitetlenséggel, Istennek megutálásával és az Istenhez semmi szeretetet nem találunk a mi szívünkben. Azon kívül a mi elménk rakva gonosz kívánságokkal, melyek az Istennek törvényével viaskodnak ... kikért az Isten haragját és az örökkévaló kínokat méltán érdemelnénk.”

Isten a bűn elleni haragját Krisztusra töltötte ki, „mint ha ő volt volna az Istennek legnagyobb ellensége, kinél gyűlöltebb embere mind az egész világon sem volna.” Részint feltámadásának is ez a tartalma, „hogy ő a halálnak, pokolnak, bűnnek és Isten haragjának rettegetéséből meg menekedett.”

Isten haragja felismerésének el kell rettentenie az embert a bűntől: „a ki a bűnt és az Istennek bűn ellen való haragját igazán meg ismeri és meg gondolja ... az az ember kétség nélkül szíve szerént gyűlöli a bűnt.”

E szakasz mondanivalója Luther már említett „Ein Sermon von der Betrachtung des heiligen Leidens Christi 1519” c. művén alapul. Még a közben idézett két ige: Ezs 53 és Lk 23 is azonos, s magyarázatukból szinte változtatás nélküli mondatok kerülnek bele Huszár Gál prédikációjába. Luther is így summáz: „ha egész mélységében meggondolod, hogy Isten Fia, az Atya örök bölcsesége maga szenved, igen meg fogsz rettenni.” (56)

Isten haragja és a törvény Huszár Gálnál egymás mellé kerülnek. Isten haragja mindig ítéletben mutatkozik, az ítélet eszköze pedig a törvény. A bűnök „Isten törvényével viaskodnak”, a „törvény kárhoztat minket.” A törvény mindig vádol (semper accusans), s ez a törvény tu-

lajdonképpen haszna (usus praecipuus). A törvény átka az, hogy vádolja, elítéli, megöli és kárhoztatja a bűnöst. „A törvény átkának sentenciája” a bűn, halál, pokol.

Az evangélium központi üzenete az — amint Huszár Gál írja, hogy „Krisztus az ő halálával meg váltott és meg szabadított minket a törvénynek átkától.” „Megszabadította attól a mi lelkünket és megcsendesítette.” Az evangélium így gyökeres ellentéte a törvénynek. Nem ítél, vádol, öl és kárhoztat, hanem szabadulást hirdet, éltet és üdvözít a Krisztusban. Az evangélium a győzelmes Krisztusról szóló örömhír.

Krisztus halálának és feltámadásának első haszna, az evangélium első tartalmi vonása, hogy Krisztus „az ő halálával meg váltott ... a törvénynek átkától ... mikor mi érettünk átokká lön...” Ehhez az érdeméhez Krisztus feltámadásában jutott, azért „az Evangélium által való megelevenedésnek kedig a Krisztus fel támadásától vagyon ereje.”

Az evangélium további tartalma, hogy a „bűntől szabadosok vagyunk, a kedig mind egy az elsővel ... Mert ha a törvénytől szabadosok vagyunk, tehát a bűntől is megszabadultunk.” „Ezután immár a bűn minekünk bűnné nem tulajdoníttatik, rajtunk sem hatalmaztatik a törvén által.” Ehhez az ajándékhoz is feltámadásával juttat: „A Krisztus a koporsóból hozta meg nekik az ő bűnöknek bocsánattját.”

„Ha a törvénynek átkától és a bűntől szabadosok vagyunk ... a haláltól s a pokoltól is meg szabadultunk és bátorságunk vagyon.” Krisztus halála győzelmes halál. „A Krisztus győzodelmes halála a halált el nyelé, meg emészte és semmivé tövé, hogy ennek utána mi ellenünk semmi hatalma ne lehessen. Az ő kietlen tekinteti sem egyéb, hanem csak olyan mint amely lódaráznak fullánkja nincsen, ki nagy haraggal dong és szárnyait harsagtatja, de azért ugyan nincsen fullánkja, nincsen is senkit mivel meg marnya és meg sebesitenyi.” Ezért „semmi egyéb a híveknek halála, hanem csak álom”, „sőt inkább a halál ő neki igaz ajtója, mely által e nyavalyás és veszedelmes életből az örökké való, igaz életre megyen.”

Világosan fejtegeti Huszár Gál prédikációjában azt, amit Luther úgy fogalmazott, hogy Isten mindenkor az ellenkezőjének látszatában cselekszik (sub contraria specie) s így ad lehetőséget az értelem helyett a hitnek. (57) Átokká lévén győz a törvény átkán, bűnné lévén győzedelmeskedik a bűnön, s a halált elszenvedve diadalmaskodik a halálon. De élénk állítja azt a csodálatos cserét is, amelyet Krisztus a kereszten felkínál: átok helyett szabadulást, bűn helyett bocsánatot, halál helyett életet.

Az evangélium további tartalma, a kereszthalál és feltámadás további gyümölcse *Isten kiengesztelődése*. A kiengesztelés Isten megbékélése a bűnösrel a Krisztusban. Az ember kiesett az Istennel való közösségből és „a setéség birodalmába” jutott. Isten ezt a megszakadt közösséget állította helyre, amikor „megengesztelte magát mi hozzánk a keresztnek általa.” A megszakadt közösség helyreállítását tehát Isten kezdeményezte és hajtotta végre azáltal, hogy Egyszülött Fiát értünk adta, aki elszenvedte a büntetést, betöltötte engedelmisségével a törvényt s ezáltal „mi érettünk az Atyát meg elégítette.”

Huszár Gál számára tehát a kiengesztelődés nem a haragvó Isten jóindulatra hangolása, hanem a megszakadt közösség helyreállítása. A kiengesztelés indítéka Isten szeretete, tartalma a helyreállt közösség Krisztus országában, eszközlője Jézus elégtétele, megfizetése.

A kiengesztelés gyümölcse a mindenkkel való megbékélés. „Annak felette a Krisztus halálának általa nem csak az Atya Istennel, hanem a szent Angyalokkal és minden egyéb teremttöt állatokkal is megbékéllet-

tünk”, akik annak előtte egymástól — amint egy egészen modern kifejezéssel mondja „el idegönültök” voltunk.

Krisztus halála nyitotta meg számunkra a bűnbocsánat forrását, az „Új testamentumot”. A testamentum lényegét — amint már rámutattunk, Luther alapján fejt ki, s Luthernek ez a tanítása nemcsak Huszár Gál, de az összes magyar reformátorok számára kedves témává lett, Dévától Bornemiszáig.

Krisztus szenvedésének gyümölcse és az evangélium vigasztaló üzenete az is, hogy „a mi nyomorúságunk, háborúságunk és halálunk szent-séges és kedves áldozat” Isten előtt. Szenvadásunkre tehát ezentúl nem úgy kell tekintetnünk, mint átokra, hanem mint áldásra, mert szent esz-közzé lett „az ó-Ádámnak, a mi álnok testünknek meg gyalázására”. Mind Huszár Gál mind Bornemisza az áldást a régi magyar „áldomás” szóval jelölik.

5. *Simul justus simul peccator.*

Az evangéliumnak eschatológiai értelme van. Nem csupán a megrettent lelkiismeretet vigasztalja, s nem csak lelki megújulást ad itt a földön, hanem az eljövendő Krisztusra tekint, aki azzal teljesíti be művét, hogy feltámaszt, ítéletet tart és örök életet ajándékoz. Addig a régi aeon feltételei között járunk. Krisztusban új életet nyertünk, de még testben vagyunk. Lényünk külső és belső emberre oszlott, vagy ahogyan Luther mondja: „simul justus simul peccator” vagyunk. „Szentek és igazak a Krisztusban való hit által, de az ő testekben való bűnnek maradéki miatt bűnösök és hamisak” — mondja Huszár Gál. Azonban „a bűn nekik nem árthat, noha a bűntől addig tellyességgel meg nem szabadolhatnak, míg e halandó testben élnek.” Így a törvény, bár vereséget szenvedett a Krisztusban, de uralkodik a világon. S mivel az ember nem vált el tökéletesen a bűntől, mind a törvénynek mind az evangéliumnak alá van vetve. Mindkettő végzi a maga funkcióját, gyakorolja a maga tisztét.

A törvény „noha minket is külső képpen meg átkoz, szidalmaz, utál és kárhoztat . . . de azért belső képpen szabadosak és áldottak vagyunk, a törvén belső képpen hozzánk sem férhet és ennek utánna immár minket nem vádolhat, sem kárhozthatat.”

A keresztyének Krisztushoz való hasonlósága tehát abban is beteljesedik, hogy külsőképpen ők is a törvény alatt állnak. Isten rajtuk is a törvény és evangélium által végzi munkáját. A törvény nem válik evangéliummá és evangélium nem lesz törvénné Huszár Gálnál. Erről szóló tanítása akkor válik teljessé, amikor a feltámadásról szóló prédikációjában az új életről szólva kifejti, hogy az nem egyéb, mint „megbánás” és hit, vagyis a törvény által az ó-ember öldöklése és az evangélium által az új feltámadása.

Huszár Gál e prédikációjában nem megy tovább. Bornemisza nagyon bőven és részletesen tanít a törvényről és az evangéliumról. Az „usus teologicus” mellett szól az „usus politicus”-ról is. Aprólékosan elemzi a törvény hasznait, s van prédikációjában, ahol hét „hasznát” is felsorolja, (58) ennek ellenére azonban soha nem tér el a lutheri vonalról. Gazdag fejtegetései kommentárul szolgálhatnak Dévai és a többi reformátor törvényről szóló tanításának világos értelmezéséhez. Ha jobban figyelembe vennék, sok félreértés tisztázódna a magyar reformátorok tanítása körül.

6. *Via crucis.*

Luther az „Ein Sermon von der Betrachtung des heiligen Leidens Christi 1519” c. művében boncolgatja azokat a hamis szemléleteket, ame-

lyekkel a középkori római kegyesség és egyházi gyakorlat hozzá akart jutni Krisztus keresztjének hasznaihoz. (59) Huszár Gál nem beszél e hamis gyakorlatról, de úgy utal rá, mintha már többször prédikált volna róla: „gyakorta hallottátok ennek előtte való időben, mely igen hiábavaló és haszontalan dolgokkal mulatták el nagy sokan a Krisztusnak szenvedését, annak okáért azokat most mind hátra hagyjuk.” Építő prédikációt mond, de röviden elhatárolja magát a hamis tanítástól.

„Mimódon lehetünk részesek a Krisztus szenvedésének hasznaiban?” — kérdez Huszár Gál.

Feleletét két fő részre osztja: az elsőben elveti a *via activát* és szembe állítja vele a hitet, a második részben elveti a *via contemplatívát* és szembe állítja vele a *via crucist*.

A *via activa* a cselekedeti kegyesség, a megérdemelt kegyelem útja, mely a szerzetesi aszkézisben érte el csúcspontját. Ezekkel szemben mondja, hogy „Jézus érdeme nélkül minden dolgaink kárhozatban és átokban vannak, akar mely igen szentségesek és jók legyenek is”. A kereszt „hasznaiban” kegyelem és hit által részesülünk. Krisztus és a hit Luthernél és Huszár Gálnál egyaránt szétválaszthatatlan egymástól. „Per Christum” és „per fidem” ugyanazt jelentik. „A Krisztus által vettük azt, a mit semmiképpen a mi cselekedetünkkel nem érdemlünk vala. Mi által adatik kedig az mi nekünk? A hit által ... Ekképpen az igaz hitnek általa mind miénké tesszük valamije a Krisztusnak vagyon.”

A hitnek is lutheri megfogalmazását nyújtja, mert nem „fides historicá”-t ért igaz hiten, amely az egyházi tekintély alapján „elhiszi” egy régmúlt történeti tény valóságát, de nem is valamiféle emberi bizalmat, vagy magatartást. A hit „nem mi magunktól való dolog volna”, hanem „kezünk és eszközünk, mellyel az idvözítő Krisztust meg foghatjuk és vesszük”. Pontosan körülírja a hitet: „a hitnek semmi annál egyéb dolga nincsen, hanem csak azokat a jókat szedi el, a Krisztushoz bátorsággal ragaszkodik és abban semmit nem kételkedik, hogy az ő érdemével öneki mindeneket meg nem nyert és szerzett volna.”

Ha Huszár Gál a helvét irány gondolatmenete szerint akarta volna mondanivalóját tovább fűzni, itt kellene szólnia a törvény „harmadik hasznáról”, az „usus tertius”-ról, amely jellegzetesen a helvét irány terméke. Ez a tanítás azonban hiányzik nála, s helyette az új életben járásról lutheri szellemben beszél, amikor a *via contemplatívával* szemben rámutat a *via crucisra*: „Azon is igyekezzünk, hogy a Krisztust tikörül és példájól előnkbe vegyük. És noha cselekedeteinkkel (mint meg halljuk) semmit nem érdemlünk, de azért e földön cselekedet nélkül nem lehetünk. Annak okáért minden életünket, cselekedeteinket és óránként való dolgainkat a Krisztus szerént rendeljük, kit az Írás két képpen ad előnkbe. Először úgy mint idvezítőt ... Annak utánna kedig az Írás ötet minnekönk példájól adja, hogy ő vele egyetembe az ő Ádámot meg gyalázzuk és meg öljük.”

Ez a gondolatmenete a már idézett „Ein Sermon von der Betrachtung des heiligen Leidens Christi 1519”-nek is. Ebben a sermóban Luther Jézust „igazi tükör”-nek nevezi, majd azt fejtegeti, hogy „Krisztus szenvedésének ezentül egész életed számára példának is kell lennie.” (60) A „Sermon vom Leiden und Kreutz 1530” c. művében Luther azt írja, hogy „Krisztus szenvedésével nemcsak megmentett minket ... hanem az ő szenvedése példa is, amelyet nekünk a magunk szenvedésében követnünk kell ... hogy mi őhöz hasonlókká (gleichformig) váljunk, mert Isten úgy rendelte, hogy nekünk nemcsak hinnünk kell a megfeszített

Krisztusban, hanem vele együtt kell megfeszítettünk és szenvednünk is.” (61)

Krisztus szenvedésének haszna tehát nem a kolostori kontempláció, vagy meditáció útján lesz miénk, hanem azáltal, hogy „részesek” leszünk Krisztus szenvedésében — amint Huszár Gál már a fejezet címében is érzékelteti. A hit által közösségbe jutunk a szenvedő Krisztussal. Így tartozik egybe a Krisztus keresztje és a keresztyének keresztje. A kereszt megértése nem a szemlélődő gondolkodás számára van fenntartva, hanem a Krisztus szenvedésében való részvételhez van hozzákötve. Keresztyének lenni éppen azt jelenti, hogy Krisztust a szenvedésben követni. Krisztusnak a szenvedésben való követése nem más, mint kereszt-hordozás. (Mt 9,34) Ebben a kereszt-hordozásban hal meg ó-Ádámunk és bontakozott ki hitünk. Itt távozik el végleg Luther is, Huszár Gál is a középkori misztikától és kontemplációtól. De a szenvedés és kereszt-hordozás értelmezésében eltávozik a középkori aszketikus szemlélettől is. A szenvedés nem öncélú magunk-sanyargatása, nem is passzív mártíromság, hanem aktív önmagunk oda-áldozása s ebben a felfogásban szinoním fogalom a szolgálattal, a diakóniával: „ő kedig viszontak az Istennel semmi jót nem tehet, hanem az ő felebarátjával teszen jól, kit az Isten ő reá bízott és ő neki ajánlott. Nem csak barátjával tesznek kedig jól, hanem még ellenségével is, mert a Krisztus őtet noha ellensége volt, de mégis hozzája vötte.”

Ebből már nyilvánvaló az is, hogy Krisztus követése nem azonos a középkori „Imitatio Christi”-vel, Krisztus utánzásával. Az imitatio Christi emberi magatartás és a moralitás területére vonatkozik. Éppen ezért Luther más kifejezést használ Krisztus követésére: a „conformitas cum Christo”-t. Ezt veszi át Huszár Gál, amikor arról szól, hogy a Krisztushoz „hasonlatosaknak” kell lennünk. Ez pedig nem emberi tett és nem az emberi jóra való törekvésének megvalósulása, hanem Isten velünk való cselekedete. Azért kell érte imádkoznunk, amint Huszár Gál írja: „De mivelhogy a mi tulajdon erőnkől ezeket nem tehetjük, kérjük arra az Atya Istent, hogy a Krisztus Jézusért segítsen bennünket és adja az ő Szent Lelkét.”

Hogyan valósul meg életünkben Isten cselekvéseként a conformitas cum Christo, a Krisztussal való megfeszítettetés, Krisztus követése?

Mind Luther, mind Huszár Gál felelete két szóban foglalható össze: kereszttség és megtérés által. „Azért mondja Sz. Pál — írja Huszár Gál —, hogy valakik megkeresztelkedtünk, az ő halálára keresztelkedtünk meg, az az, hogy a mi testünket és álnokságos kívánságainkat ő vele megfeszítsük.” A kereszttséget tehát Lutherrel együtt Huszár Gál sem tekinti csupán a keresztyén élet kezdetének, hanem benne látja az egész keresztyén élet formálóját. A keresztyén élet állandó meghalás és feltámadás a Krisztussal. Luther a Nagykátében fejti ki, hogy a keresztyén élet „kereszttségben járás”, vagyis az, hogy „elnyomjuk az ó-embert s előjőjön és megerősödjék az új”. „A keresztyén élet tehát nem más, mint mindennapi kereszttség: egyszer elkezdjük és mindig benne élünk.” (62)

A kereszttségre tekintettel fejti ki Huszár Gál a megtérést. Erős hangsúllyal emeli ki a töredelmet, az ő és Bornemisza szóhasználatával: „megbánást” és a „hitet”. „Aki a bűnt és az Istennek bűn ellen való haragját igazán meg ismeri és meg gondolja... igen elbúsul rajta és tellyes szívéből bánja... Továbbá azt bizonylan hiszi, mely igen kegyes Istenöl adta magát öneki az Atya Isten az idvözítő Krisztus által és miképpen szolgált az Isten ő neki minden érdeme nélkül.”

Huszár Gál via crucisról szóló fejtegetéseit nyomon követhetjük Bor-

nemisánál is. A hitről ő is így beszél: „az hit mi lelki kezünk, azzal ragadgyuk és azzal szoríttyuk hozzánk (Krisztust), azzal őrizzük meg bennünk, és azzal veszük hasznát.” (63) „Miként vegyük hasznát az mi Urunk Jézus Krisztus kínjának? — kérdezi — Ezt két képpen: hogy először útet ajándéknak tartjuk. Másodszor példánknak. Mondok oly ajándéknak, kiből örök életünk ajándékozottatik. És oly Példánknak, kit mindennap kellessék követnünk.” (64) A megtérésről, „poenentiáról” is azonosan tanít. (65)

Az új életről szóló részletesebb tanítást Huszár Gál a feltámadásról mondott prédikációja számára tartja fenn.

III. A MI URUNK JÉZUS KRISZTUSNAK DICSŐSÉGES FELTÁMADÁSÁRÓL VALÓ PREDIKÁCIÓ

A prédikáció felépítése:

„Leg először azt kell eszünkbe vennünk, hogy valamit Krisztus az ő halálával érdemlött, ahhoz annak utána az ő feltámadásában jutott és úgy hozta magával minékünk.” Szenvedés és feltámadás úgy függ össze egymással, mint harc a győzelemmel. Több ponton egybefogtuk a két igehirdetést, így itt csak a külön mondanivalóra leszünk tekintettel.

Ezt az igehirdetését ugyanazzal a logikával és rendszerességgel építi fel, mint az előzőt.

I. „Micsoda a Krisztus fel támadása.”

II. „Hány képpen való a Krisztusnak fel támadása.”

1. Test szerinti feltámadás,

2. Lélek szerinti, belső feltámadás.

III. Krisztus fel támadásának históriája.

IV. Mi módon győzte le Krisztus a halált és a poklot.

1. „A Krisztusnak ártatlanságáról.”

2. „A Krisztus a halálnak és életnek ura és Istene.”

V. „Mi módon lehet elég tétel a Krisztusnak idő szerént való áldozatja a mi örök kárhozatra való bűneinkért.”

VI. „A Krisztus feltámadásának hasznáról.”

1. bűneink bocsánata,

2. szabadulás és törvény átkától, a haláltól,

3. a pokol megromlása,

4. szabadulás a Sátán birodalmából,

5. a szent evangélium prédikálása,

6. a hit által való megigazulás,

7. a lélek élete és üdvössége,

8. testünk megdicsőülése.

VII. „Mi módon kell élnünk a Krisztus fel támadásának hasznaival.”
Keresztyén új élet.

Bornemisza ugyanígy építi fel a feltámadásról szóló prédikációit, sorozatos igehirdetéseit is.

1. Krisztus feltámadása: páratlan csoda, győzelem és új kezdet.

Huszár Gál elsősorban arra mutat rá, hogy Krisztus feltámadása kivételes csoda a világ életében. Nem illeszthető bele a halál törvényei alá vetett világ megtapasztalható rendjébe, de még azoknak a csodáknak sorába sem állítható, amelyek Jézus igéjének hatalmával megtörték a halál rendjét. „Ne alítsuk a Krisztus fel támadását olyannak lenni, mint a

Lázárnak fel támadása volt, hanem test szerént is fel támadott, de annak felette Lélek szerént a halálnak is Urává lött, meg győzte őket, ő magával örök életet hozott és ő vele egyetembe minden hívő emberek fel támadtanak és a halált meg győzték.”

Jézus feltámadásának erről a páratlan csodájáról, „Lázárnak és minden más embernek feltámadásáról” különböző voltáról Luther Postillájában ír, s megállapítja: „itt egy csodálatos feltámadásról van szó.” (66)

Krisztus feltámadása bizonyossága annak, hogy váltságműve nem üres ígéret, hanem beteljesedett valóság. Feltámadásával megjelenik a világban az új ember és a világ új korszaka kezdődik. Ezt fejezi ki a *Krisztus kettős feltámadásáról* szóló tanítás. „A Krisztus két képpen támadott fel — írja Huszár Gál. — Először test szerint, mely testi fel támadásával az ő meg holt, utálatos, erőtlen és természet szerént való testét elevenné, dicsőséggé, hatalmassá, természet felett valóvá és lelki testté tövé.” A „test szerént való feltámadás” jelenti Krisztus „valóságos” feltámadását. Ennek a feltámadás-hitnek alapja az apostoli bizonyágtétel: „erről az ő fel támadásáról igaz elég írásunk vagyon.” A feltámadás Isten ígéreteinek beteljesedése, a váltságmű célhoz jutása: „azt a régi fogadást, melyet tőn a mi atyáinknak, be teljesíté Isten az ő maradékinak, az az mi nekünk, fel támasztván a Jézust”.

De jelenti Jézusnak a megaláztatás állapotából a felmagasztaltatás állapotába való átlépését, Jézus megdicsőülését.

„Másodszor — írja tovább Huszár Gál — a Krisztusban *belső és lelki fel támadás* is lőn, az az, hogy ő a halálnak, pokolnak és Isten haragjának rettegéséből meg menekedett és örökké való örömré, életre, idvösségre, békességre és vigasságra jutott.” Ez a tanítás rejti magában azt, hogy a feltámadás *hitünk tárgya*. A „test szerinti” és „belső, lelki feltámadásról” szóló tanítás párhuzamban van Krisztus külső és belső szenvedéséről szóló tanítással.

Krisztus feltámadása *győzelem* a bűn, halál, pokol és Isten haragja felett. Nem csak „meg menekedett” a haláltól, hanem „a halálnak is urává lött, meg győzte őt”, „hatalmasképpen meg rontotta a halálnak torkát, meg dúlta a pokolnak gyomrát”.

A feltámadásról szóló tanítás Huszár Gálnál magában foglalja azt is, hogy Jézus feltámadásával az ember számára új élet, *új korszak* kezdődött. „Ő magával örök életet hozott és ő vele egyetemben minden hívő emberek fel támadtanak és a halált meg győzték.” Figyelemre méltók a múlt idejű kifejezések, a Krisztusban megtörtént valóság jelzésére. A feltámadásnak nemcsak reménységét bírjuk a jövőben, hanem hitünk által valóságát már a jelenben. Az elmúlt korszak jellemzője volt a test, a mulandóság és a halál. A Krisztus által hozott új korszakot jellemzi a lélek és az örökkévalóság. „Ő pedig nem csak idő szerént való életet nyert, hanem lelki életet is hozott... nem csak idő szerént való életet és békességet hozott, de ő magával egyetembe az örök. életet és idvösséget is vissza hozta és fel támasztotta.”

Bornemisza tételről-tételre azonosan fejtegeti a feltámadás páratlan csodáját. Tanítása ismertetésével csak ismétlésekbe esnék, ezért egyetlen jellemző, gyakori mondását idézem: Krisztus „a bűn, halál és ördög ellen támadt fel”.

2. Krisztus elégtétele és érdeme.

Huszár Gál és Bornemisza egyformán hirdetik, hogy Krisztus feltámadásának alapja: ártatlansága és istensége. „A Krisztus *ártatlansága* — írja Huszár Gál — volt annak oka, hogy a halál és a pokol (kiknek csak

bűnösökön vagyon hatalmok: mert a bűnnek miatta jött be ez világra a halál (Rom: V) őtet meg nem tarthatták és el nem nyelheték, hanem mindenek ellen szabadon és hatalmasképpen mehet vala az életre és úgy támad fel a halálból.” „Az ártatlanságnak felette az is nála volt a Krisztusnál, hogy ő az Istennek természet szerint való fia vala. Azért a halál és semminémő szerencsétlenség őtet meg nem tartóztathatja”... Eppen ezért „valaminémő nagysága, felsége, véghetetlensége és örökkévaló személye annak a személynek volt, aki azt a kint szenvedte, illik, hogy ugyan olyan nagy felséges legyen az ő meg váltsága s elég tétele is örökké meg maradjon és véghetetlen képpen való legyen”.

A feltámadás alapjaként Luther is ugyanezt emeli ki: „Nem halhatott meg az ő istensége miatt, mert lehetetlen, hogy az Isten meghaljon. Nem kellett meghalnia embersége miatt sem, mert ő olyan ember volt, akiben semmi bűn nem volt és akihez a halálnak semmi joga sem volt.” (67)

Huszár Gál imént idézett szakaszában arra is feleletet ad, hogy „mi módon lehet elég tétel a Krisztusnak idő szerint való áldozattya a mi örök kárhozatra való bűneinkért”. „Az elég tételnek a Krisztus személye által vagyon hatalma és elégsége.”

Az elégtétel elégségességének ugyanezt a gondolatát fejtegeti Bornemisza is: „Ugyan ezekből megérthetjük azt, hogy az ő harmad napig való kínnya és halála az egész világ bűnét el vehetné, az Isten meg engesztelhetné, az pokol erejét meg törhetné és az örök életet megnyerhetné. Oka ez: Mert nem csak ember, hanem bizony Isten is...” (68)

Krisztus váltságműve megértésére Luther alapján Huszár Gál és Bornemisza egyaránt használják a középkori teológia „elégtétel”, „megfizetés” és „Krisztus érdeme” fogalmakat.

Az *elégtétel és megfizetés* ugyanazt a fogalmat jelölik. A XVI-ik századi magyar teológia mindkettőt használja, de gyakoribb a biblikus megfizetés kifejezés. Az „apolütrosis” jogi fogalom: a rabszolga szabaddá vásárlását jelentette. Krisztus eleget tett, megfizetett értünk s ezzel a szabadság új helyzetébe kerültünk. Tartalmilag Huszár Gál és Bornemisza — Luthertől tanulva — az anselmusi elégtétel fogalmat fejtik ki, aki szerint Isten igazsága kívánja, irgalmassága pedig megszerzi az elégtételt.

Az elégtételnek tartalmilag kettős oldala van: Krisztus helyettünk és érettünk betöltötte a törvényt engedelmisségével s helyettünk és érettünk elszenvetve a bűn büntetését. Krisztus *engedelmissége* és *ártatlan szenvedése* az ő érdeme. Itt kapcsolódik be tehát az elégtétel fogalmába a középkori teológia jellemző tétele: *Krisztus érdeme*.

A római egyházban a szükséges elégtételen felüli jócselekedeteket foglaltak az érdem fogalma alá. Luther azonban levette az augustinusi félrevezető magyarázatot, az anselmusi érdem-fogalmat tette magáévá. Magát a fogalmat két okból meghagyta: egyrészt alkalmazkodnia kellett a római egyház berögzött szóhasználatához, másrészt, Krisztus érdemét szembeállítva az ember érdemével, tette világossá az ige üzenetét. A fogalmat Huszár Gál is meghagyja teológiájában, s már műve előszavában, téves tanítása miatt, a római egyházat „inimici crucis et meritorum Christi”-nek nevezi.

3. A feltámadás hasznai.

A feltámadásról szóló prédikációban is érvényesíti Huszár Gál azt a szempontot, hogy Jézus Krisztus minden munkája és egész élete „érettünk” van. „Valamint Krisztus az ő halálával érdemlött, ahhoz annak

utánna az ő fel támadásában jutott és úgy hozta magával minékünk. Azért fel támadásának hasznai nem sokban különböznek az ő szenvedésének hasznaitól.” A szenvedéstörténetnél ismertetett „hasznok” ismétlése nélkül, most csak e prédikáció külön hasznairól szólunk.

A feltámadás hasznai közé tartozik a *Sátán országán való diadal*. E szakaszban Luther két birodalomról szóló tanítása csendül fel. „Az ördög ez világot csendességben bírta és hatalma volt — írja Huszár Gál. — ... míg nem osztán a Krisztus, ki ő nálánál hatalmasb vala, annak országára méne... s az Istennek választott híveit annak országából mind megszabadítá...”

Bornemisza igen bőven tanít a két birodalomról. Jézusnak a Sátán elleni harcát s birodalmán vett győzedelmét olyan színesen rajzolja meg, mint egy korabeli csatát, vagy bajviadalt. Elénk állítja a két országot, a két sereget, annak vezéreit, saját kora katonai rangjelzéseivel, a csata lefolyását, a győzelmet. E részek Bornemisza legízesebb írásai közé tartoznak. (69)

Krisztus feltámadásának „meg mondhatatlan nagy ajándéka” „a Sz.(ent) *Evangéliomnak prédikállása*”, „mert mind hiába való dolog lött volna az ő születése, szenvedése, halála és fel támadása, ha ki nem hirdettek volna”.

Luther minden alkalmat megragadva hirdeti a feltámadásnak ezt az ajándékát. Bornemisza is „igen szükséges hasznunk”-nak nevezi „az Ő evangéliumának hirdetését mind ez világ szerte, nagy sok lelkipásztoroknak általa, kiket ő taszigál ki az aratásra. Matth; 9.” (70)

Krisztus feltámadásának következő haszna Huszár Gál szerint, hogy minket „az ő fel támadásával, a hit által meg igazított”, „hogy ő érette ne csak a bűntől legyünk szabadosok, hanem ő benne való szentek és igazak is legyünk”.

Bornemisza igen pontosan fogalmazza meg a megizazulás tartalmát: „A megizazulás nem egyéb, hanem a bűnnek terhétől való megszabadulás, az Istennek kegyelméből a Krisztusért, a hitnek általa.” (71) A margin pedig megjegyzi: „meg holt igazságunk fel támadott a Krisztusban”.

A feltámadás következő haszna, „mely a meg igazolásból és az igaz hitből következik”, „a léleknek élete és bódogsága”. A „bódogság” szó a XVI-ik században még azonos tartalmú és jelentésű az „üdvösség” fogalmával. Gyakran váltakozva is használják — maga Huszár Gál is. Huszár Gál és Bornemisza is szívesen használják azokat a lutheri kifejezéseket, hogy a halál „ajtó”, amelyen át a hívők az örök életre mennek, vagy „a keresztyének számára a halál a feltámadásba és az életbe való ugrás.” (72)

„Leg utolsó hasznunk a mi halandó testünknek meg dicsőülése és tisztessége.” Itt tehát ismét találkozunk az ember testi mivoltának pozitív értékelésével, amely Luther teológiájában, a középkorral szemben, fokozott hangsúlyt kapott.

Hosszadalmas volna itt leírni, azért csak utalunk Bornemiszának a feltámadás hasznairól szóló páratlanul szép és teljes felsorolására, a Folló Postillában. (73)

4. Keresztyén új élet.

Luther a feltámadás lényege, története és haszna után így folytatja hűsvéti prédikációját: „Most következik a negyedik rész: Hogyan mutatja meg az ember, hogy valóban befogadta. (ti. Krisztus feltámadását szívébe). A feltámadásnak az egész életben ki kell ábrázolódnia... ezt mindenki megértheti: aki szabad a bűntől, annak nem szabad bűnt csele-

kednie. Így szól Pál is Róma 6,4-ben: így kell nekünk is új életben járnunk...” (74)

A Luther mutatta rendben ér el Huszár Gál is prédikációja utolsó részéhez: „Mimódon kelly élnünk a Krisztus fel támadásának hasznáival?” Huszár Gál, de Bornemisza is a Római levél 6. fejezetére hivatkozva fejt ki, hogy új életben kell járnunk. Ennek az új életnek mozgatója az Isten iránti hála. Úgy kell élnünk, „mint háládatos fiakhoz illik”.

„Micsoda az új élet?” — kérdezi Huszár Gál. „Az, hogy a bűnt eltávoztassuk és jóra igyekezzünk” — foglalja össze röviden, majd bővebben kifejti, hogy az új élet nem egyéb, mint keresztségben járás. „El temettünk ő vele (az az a Krisztussal) a keresztség által a halálra, hogy mint Krisztus halottaiból fel támasztatott az Atyának dicsősége által, azon képpen mi is új életben járjunk.”

Huszár Gál e prédikációja céljához érve, ugyancsak túllép az individuális kegyességen, s a megújult életű embert beállítja a közösség szolgálatába. Feladatunk, hogy „a mi keresztyéni új életünk által mimagunkat az Istenhez háládatosoknak bizonyítsuk, felebarátunknak használjunk és segítséggel legyünk”. Eloszlatja azt a félreértést is, mintha a felebarátot csupán a gyülekezet keretei között kellene keresnünk. A keresztyén ember szolgálatába bele tartoznak a „kívül állók is”.

A PRÉDIKÁCIÓK FORRÁSAI

Huszár Gálra — amint láttuk — Luther korai reformátori művei voltak döntő hatással. De nem csupán reá, hanem szinte az egész magyar reformációra ezek gyakorolták a döntő hatást. Közkezdvelt olvasmányai voltak a híveknek és papoknak. Szóhasználatukat veszi át — bizonyos tisztogatással — Huszár Gál. A sermok fogalmi kincse sokkal tovább élt a magyar teológiában, mint a németben. Elvetik ugyan az elavult fogalmakat, mint mise, tisztítóút, a sacramentum magyarázatánál a jel vagy jegy, az ige és jelentés hármasságát. Elvetik a hit szentség-konstituáló szerepét, amely Luther legkorábbi sermoiban még él, de a korai sermok gondolatmenetét, mondanivalóit beépítik prédikációikba.

A sermokon kívül ismernie kellett Huszár Gálnak a Karlstadték, Zwingli ellen kiadott, említett műveket is.

Mondanivalója rendszerezésénél Luther Kis és Nagy-kátéját is alapul vette. Vannak átvételek az Ágostai Hitvallásból — s amint megfelelő helyen kimutattuk, nem a Variatából, hanem az Invariantából — és az Apológiából is.

Tanult Luther későbbi prédikációiból is, amelyek a Postillákban közkezen forogtak. Az 1533-ik évi prédikációs kötet feltámadásról szóló prédikációját kétségtelenül alapul vette.

A hivatkozásokban megadtuk azon művek minimumát, amelyeknek használata kétségen kívül kimutatható. Bizonyára ismert Kálvin és Bullinger műveket is, azonban e három prédikációban egyetlen mondat sincs, amelynek megértése kedvéért Luthert el kellene hagynunk, s egyetlen teológiai gondolat, amely túl utalna rajta, s esetleg Kálvin, Melancthon, Bullinger vagy Buzer sajátos mondanivalóját tükrözné. Huszár Gál későbbi pályafutását és műveit vizsgálva, még világosabbá lesz, hogy soha nem volt szüksége arra, hogy szívét a helvét, arcát pedig kénytelenségből a lutheri irány felé fordítsa.

Luther műveinek felhasználását vizsgálva, arra a következtetésre juthatunk, hogy mind latin, mind német nyelven megjelent munkákat felhasználta. A két nyelven megjelent műveknél hol a latin, hol a német

szóhasználatára tükröződik. Egy levele német címzése is azt mutatja, hogy tudott németül.

Felvetődhet az a kérdés, hogy Luther műveinek ilyen arányú felhasználásával nem vált-e Luther szolgálai másolójává. E kérdés eldöntésénél figyelembe kell vennünk egy olyan tényt, amelyet nem igen szoktak számításba venni: a reformáció nemcsak a lelkeket az igazság erejével megragadó és formáló gondolatokban terjedt, mintegy elvontan, hanem azok által az élő és ható művek által, amelyekben kikristályosodott a reformátorok mondanivalója. Első időkben a művek hatása a döntő. Ez többnyire így van a kultúra területén. A mű meggyőző és formál. Akkor homályosul el a mű, amikor tartalma közkinccsé válik. A reformátorok művei közül elsősorban a prédikációk és postillás kötetek hatottak. Ezek voltak a szelek, amelyek szárnyukon hordozták az új vetőmagot. Segítő eszközök voltak, amelyekben nem szétanalizált gondolatokkal, hanem megformált, élő mondanivalóval találkozhattak papok és hívek. Huszár Gál és Bornemisza ugyanúgy nyúltak Lutherhez, mint kortársaik és utódaik később az ő műveik felé, amelyekben tartalom és forma a leghasználhatóbban ötvöződött és legalkalmasabb volt a szolgálat segítő eszközéül. Átvétel, formálás nem volt plagizálás, hiszen céljuk volt a szolgálat segítése. Prédikáció-formák, rendszerezések úgy terjedtek, mint a versformák és versfajok, mondattá formált gondolatok, mint költeményekben a jólsikerült képek.

Mindezek figyelembevételével is azt kell mondanunk, hogy Huszár Gál önálló, jól képzett teológus volt. Mint a római egyház volt papja, ugyanúgy megküzdött a problémákkal, mint Luther. A felismert igazságot nem csupán átvette, hanem az meghódította őt s arra rátette életét is. Így vált Luthernek nem szolgálai másolójává, hanem hűséges tanítványává.

A PRÉDIKÁCIÓK STÍLUSA

Huszár Gál stílusa tömör. Fegyelmezett gondolkodóra vall. Vizsgált három prédikációjában stílusa szinte definíciókra törő, néha csaknem a szintelenségig egyszerű. Írását hitvallásnak is szánta, azért fogalmaz ennyire precízen és kerüli a Bornemiszához hasonló, színes, eleven beszédet, amely egyéb műveiben kissé jobban érvényesül.

Bornemisza nyelve pompásabb, áradóbb, színesebb. Egy-egy gondolatát öt-hat kifejezéssel is körül fogja, hogy mondanivalója minden árnyalatát kifejezze. Talán meg is rótták érte, s védekezésként írja: „Vadnac olly émelgő szívű emberek, kiknek ízetlennek tetszik, midőn ennyiszter egy szót magyarázton magyarázunk. De nem elég csak nyelvvel szólni arról, avagy csak elmékbe akárhogy tartani azt, hanem ezeket ugyan valóba meg kell ismerni, valóba el kell hinni, meg kell ragadni és végig meg kell őrzeni...” (75)

Vele szemben Huszár Gál az egyetlen helyes kifejezést keresi, amely a tartalmat nem bőven, de pontosan fejezi ki.

A PRÉDIKÁCIÓK MAI ÚTMUTATÁSA

Felületes szemlélő számára úgy tűnik, mintha a XVI-ik századi prédikációk csupa elvont teológizálások lennének. Ennek azonban megvan a magyarázata. Akkor a probléma a gyökerek és a fundamentum körül volt. Alapozás történt és átfogalmazás. Az alap ma sem változott, azonban természetszerűen nagyobb hangsúly került a gyümölcsökre.

De a XVI-ik század sem állt meg a teológiai alapok tisztázásánál. Minden prédikáció célja „a gyümölcs és haszon” volt. A „haszon” azonban nem abban az individualis-utilitarista értelemben, amellyel a múlt század némely filozófiai iránya töltötte meg új tartalommal a szót, hanem a szolgálatra utaló értelemben. A XVI-ik században nem a pusztá egyéni üdv áll a középpontban egyedül, hanem valami közösségi is: a megújult életű embernek bele kell állnia a közösségbe. Minden teológiai alapvetés után, minden prédikáció tör a cél felé: valamit adni, valamit nyújtani, valamivel szolgálni az embereknek, a világnak.

Botta István

JEGYZETEK

51. WA 15,516—533. Dritte Predigt am Ostermontagvormittag den 28.3.1524. V. ö. a továbbiakban is: Urbán Ernő: Krisztus keresztje. Budapest—Sopron 1941. — Theod. Harnack: Luthers Theologie. II. 75—85.
52. WA 2,126—142.
53. Fol. Post. CCXXIII. b.
54. WA 17/I. 67—84. Auswendig-inwendig.
55. Fol. Post. CCXIX. b.
56. WA 2,136—137.
57. Luther: Römerbriefvorlesung (Ficker) II. 204. 11.
58. Fol. Post. CCCXLVII. b. DCII. a—DCIII. b. Post. II. 311—.
59. WA 2, 126—142.
60. WA 2,137. 35. s.
61. WA 32,28—29.
62. B. Sch. 706.
63. Fol. Post. CCV.
64. Fol. Post. CCXXVI. a.
65. Fol. Post. CCXXVI—a—CCXXVII. b.
66. Luther: Post. Mk 16,1—8. 1523. ápr. 13.
67. Ld. 66. jzt.
68. Fol. Post. CCXXVIII. a.
69. Fol. Post. CCXXXIX. b.
70. Fol. Post. CCXLVII. a.
71. Fol. Post. CCCCLI. a.
72. WA 20,323. 355. Osterpr. 1526. IV. 3. 4. pr.
73. Fol. Post. CCXXXI. b.
74. WA 27,118—128. 1528. IV. 13. 4. pr.
75. Fol. Post. CCXXXI. a.

A teszt-módszer a gyülekezeti munkában

Pál apostol vallomásában: „Tudom, kibem hiszek” (2 Tim 1,12), nemcsak a személyes hit melege érződik, hanem benne van az a felismerés, hogy hinni nemcsak az Isten mellett való döntést, az Őreá való hagyatkozást, az Ő kegyelme által való megragadottságot jelenti, hanem azt is, hogy a keresztyén ember ismeri Urát, s igyekszik Őt és akaratát minél jobban megismerni. Ezért írja Timótheusnak: „Legyen gondod az Írás felolvasására, az igehirdetésre, a tanításra”, „maradj meg ezekben” (1 Tim 4,12. 16). Jézus kereszteselési parancsában a tanításra is külön hangsúlyt helyez. A szűkebb és tágabb értelemben vett evangélium hirdetésnek mindig van tanító jellege is, mert a hithez hozzátartozik az értelmi tevékenység is, hiszen a hit nem kapcsolja ki az emberi értelmet, hanem áthatja és irányítja azt. A keresztyén gyülekezet szolgálatához az ismeretközlés és ismeret-szerzés, a tanítás és a tanulás mindig, már kezdettől fogva hozzátartozott. (Erről bővebb tanulmány olvasható a Lelkipásztor 1969. decemberi számában Dr. Groó Gyula professzortól „Tanuló gyülekezet a tanuló társadalomban” címmel.)

Az eredményes tanításhoz azonban nemcsak az ismeretközlés tartozik hozzá, hanem annak ellenőrzése is, hogy a közölt és átadott ismereteket hogyan és milyen mértékben sajátították el a hallgatók. Vagyis mit és hogyan tudtak megérteni és magukban elraktározni gyülekezetünk tagjai. Úgy tűnik, mintha erről az egyszerű pedagógiai alapigazságról szinte teljesen megfeledkeztünk volna szolgálatunkban. A közelmúltban gyülekezetünkben lelkesízi munkatársammal együtt kísérletet tettünk annak lemérésére, hogy a gyermekeknek milyen hitbéli ismereteik vannak. Vizsgálatunkhoz a teszt-módszer tudást vizsgáló típusát választottuk. Minden előkészítés és előzetes bejelentés nélkül megkértünk 38 tíz és tizenégy év közötti gyermeket arra, hogy őszintén válaszoljon írásban 10 feltett kérdésünkre. A kérdések — mint látni fogjuk — nem egy témakörből valók, és talán nem is mindig a leglényegesebbek, hanem inkább olyan tájékozódó jellegűek a bibliaismeret, az egyház tanítása és a gyakorlati keresztyén élet területéről. Egy általános gyülekezeti felmérésnél nyilván egészen más kérdéseket kellene feltenni. Ezeknek a kérdéseknek az összeállításánál bennünket az a szempont vezetett, hogy szolgálatunknak egyik területén kíváncsiak voltunk a konkrét eredményre. Számunkra nagyon tanulságos volt ez a felmérés, s a vizsgált személyeknél nem egy esetben kellemes és kellemetlen meglepetést egyaránt okozott. Az alábbiakban ismertetjük a kérdéseket és a válaszokat százalékos kiértékelésben, talán tanulságul szolgálhat szolgatársainknak.

A megkérdezettek közül 16 fiú volt és 22 leány. Kb. egyharmada 10—12 év közötti, kétharmada 12—14 év közötti, de közülük még egyik sem konfirmált. A megkérdezetteknek kb. 64 százaléka rendszeresen részt vesz a gyülekezeti életben, 26 százaléka rendszeretlenül és 10 százaléka csak ritkán.

A kérdések, s a rájuk adott válaszok (százalékos kiértékelésben) a következők voltak:

1. Szoktad-e olvasni a bibliát? Válaszok: Nem: 68 százalékos, néha: 29 százalékos (ezután a számok mindig a százalékarányt jelentik!), rendszeresen 3.

2. Miről szól a Biblia? Válaszok: Az Ószövetség Jézus eljövételéről, az Újszövetség Istenről, Jézus cselekedetéről szól: 3, Istenről és Jézus igazságáról 3, Isten ígéről: 11, az Isten jóságáról: 3, a tanítványok írták

Istenről, Jézusról: 3, Jézusról (életéről, tanításáról, születésétől feltámasztásáig stb.): 37, egyéb elfogadható válasz: 10, hiányos vagy helytelen válasz: 15, nem válaszolt: 15 százalék.

3. Kinek van szüksége bűnbocsánatra? Válaszok: Minden embernek, mert minden ember bűnös, aki vétett Isten parancsolata ellen, nekem is: 14, a bűnös embernek (aki lopott, csalt, nagy bűnt követett el, lelki-furdalása van stb.): 76, nem válaszolt: 10 százalék.

4. Mi a hitvallás? Válaszok: hitünk megvallása (szóval, étellel): 63, a hitünk megfogalmazása: 3, egyéb (Jézusban való hit stb.): 12, nem válaszolt: 32 százalék.

5. Milyen hitvallásokat ismersz? Válaszok: Csak az Apostoli Hitvallást írta: 44,8; kettőt nevezett meg helyesen (általában az Apostoli és az Agostai Hitvallást): 26,3; Hármast nevezett meg: 15,8; ötöt nevezett meg: 2,6; mindet megnevezte (FC nélkül): 2,6 és nem (vagy helytelenül) válaszolt: 7,9 százalék.

Ki írta a Kis Kátét és miről szól? Válaszok: A szerzőt és a tartalmát is tudta: 15, csak a szerzőt tudta 18, helytelen válasz (pl. Ács Mihály): 8, nem válaszolt: 59 százalék.

7. Minek az ünnepe karácsony, nagypéntek, húsvét és pünkösd? Válaszok: Karácsonyra, nagypéntekre, húsvétra helyes választ adott 44,8; kettőre helyesen válaszolt 23,7; egyre válaszolt helyesen 28,9 és nem válaszolt 2,6 százalék. — Érdekes, hogy pünkösd ünnepére senki sem válaszolt helyesen, a legtöbben azt írták, hogy Jézus mennybemenetelének ünnepe. Egy fiú válasza ez volt: Jézus Izraelbe megy. Egy fiú válasza nagypéntekre: Jézus kivégzésének ünnepe, néhányan ezt írták: Jézus eltemetése. A legtöbben tudták, hogy húsvét minek az ünnepe, erre a helyes válasz kereken 75 százalék volt. Örvendetes, hogy minden gyermek keresztyén választ adott az ünnepekre, csupán három (hittanra sohasem járt) leány válaszolt általánosságban karácsonyra: a szeretet és békesség ünnepe, s egy leány írta nagypéntekre: a böjtölés napja.

8. Miért járunk templomba? Válaszok: Hogy Isten ígését hallgassuk 71,1 (ehhez többen még mást is hozzátettek, pl. bűnbocsánatért könyörgjünk, bűnbocsánatot kapjunk, hálát adjunk, Jézusban higgyünk, megismerjük Jézus életét, imádkozzunk, együtt légyünk Istennel, az igében Isten szól hozzánk, megvalljam hitemet stb.), egyéb válaszok (Istenben hiszünk és Vele lehetünk, tanuljunk hinni, felvilágosodjunk Isten és Jézus életéről, jobban megismerjük Istent stb.) 21 és nem válaszolt (illetve „nem tudom”-mal válaszolt) 7,9 százalék.

9. Milyen egyházi újságot ismersz? Válaszok: Evangélikus Élet 66, helytelen válasz (Hírlap, Evangélikus Újság stb.) 7,9 és nem válaszolt 26,1 százalék.

10. Írd le öt ismerős egyházi ének kezdősorát! (Ismerős éneknek csak az számíthatott, amelynek az első verse szövegét és dallamát is tudja.) Válaszok: Ötnél több éneket írt (6 és 10 között) 23,7; öt éneket írt 31,6 (tehát teljes mértékben megfelelt 55,3); négy éneket írt 15,8; három éneket írt 15,8; két éneket írt 7,9 és csak egy éneket írt 5,2 százalék, olyan nem volt, aki egyáltalán nem válaszolt volna. Öt éneknél többet csak a gyorsan írók tudtak írni, mert több időt nem kaptak a válaszdásra. Az énekek közül a leggyakrabban szerepeltek: 2. Jer dicsérmük Istent... 71 százaléknál, 256. Erős vár a mi Istenünk 63, 289. Örül mi szívünk... 53, 775. Ó, Jézus, amikor sokan... 47, 735. Királyi zászló jár elől... 42, 785. Jézus hú vezér... 37, 768. Felséges Jézus... 34. Ez a nap is csendes... 24, 723. Hadd zengjen énekszó... 21 és 290. Maradj meg kegyelmeddel...

kezdetű ének 19 százaléknál fordult elő. Ezekon kívül még 11 éneket írtak fel, tehát összesen 21 ének jutott hirtelen az eszükbe.

A válaszadásra összesen harminc perc állt rendelkezésükre, tehát egy-egy kérdésre általában három perc, de úgy osztottuk be az időt, hogy egyes kérdésekre kevesebbet adtunk (mint pl. az 1. és 9. kérdésre), hogy a nehezebbekre valamivel több idő jusson.

A válaszok kiértékelése több irányú közvetlen segítséget jelentett munkánkban. Megláthattuk például munkánk hiányosságait, hol nem sikerült elérni azt az eredményt, amit szerettünk volna, jobban megismertük a megkérdezettek hitbéli ismereteit és gondolkodását stb. Ezekon kívül azonban talán levonhatunk néhány olyan tanulságot, amelyek mindannyiunk gyülekezeti munkájában eszmélkedésre indíthatnak és minőségileg jobb és tartalmasabb munkára ösztönözhetnek.

Kezdjük talán a szentírás ismeretével. Általános tapasztalatunk, hogy nemcsak a gyerekek között, de a felnőttek körében is kicsi azoknak a száma, akik kezükbe veszik a Bibliát, s még kevesebb a rendszeres olvasóké. Nyilván vannak itt objektív nehézségek is, mint pl. a Biblia régies nyelve, kortörténeti ismeretek hiánya, idősebbeknél a szöveg apró betűi és rosszul olvashatósága stb. A gyökér-kérdés mégsem itt van. Kellene keresnünk azokat a lehetőségeket, módszereket, amelyek segítségével újra híveink kezébe tudnánk adni az írott igét. A bibliáórákat lehetne és kellene ezen a téren jobban kihasználnunk. S ha felmérésünkben arra a kérdésre, hogy miről szól a Biblia, többé-kevésbé elfogadható válaszokat is adtak, mégis azok ismerhetik igazán Isten igéjét, akik maguk is olvassák.

A harmadik kérdés feltevésénél (kinek van szüksége bűnbocsánatra) számítottunk arra a sablonos válaszra, hogy a bűnös embernek. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a hallott bibliai történeteket mennyire vonatkoztatják a saját életükre.

Az Apostoli Hitvallást szinte minden gyermek megnevezte. Feltűnő, hogy a Kis Kátével kapcsolatosan milyen negatív az eredmény annak ellenére, hogy többször beszéltünk róla. Igaz viszont, hogy a Kis Káté szövege a mai gyermek számára teljesen idegen. A maga korában — s utána volt hosszú időn keresztül — a Kis Kátének nagyon nagy jelentősége volt egyházunk életében. Keresni kellene annak a módját, hogy a Kis Káté alapján és annak szellemében, de modern megfogalmazásban a Szentírásnak olyan tömör összefoglalását a híveink kezébe tudjuk adni, mint ezt annak idején Luther tette.

Az ünnepekre adott válaszoknál feltűnő, hogy pünkösöd ünnepére vonatkozólag senki sem adott helyes választ. Úgy gondolom, hogy ennek nem csupán az az oka, hogy a többi ünnephez inkább kapcsolódik nem kimondottan keresztyén hagyomány, hanem inkább az, hogy ennek az ünnepnek az üzenetét tudjuk legkevésbé átadni híveinknek. Örvendetes viszont, hogy a legősibb keresztyén ünnepünk, a húsvét jelentését a megkérdezettek háromnegyed része tudta.

Egyházi énekeinkkel kapcsolatban — a jelenlegi felméréstől függetlenül is — az a tapasztalatunk, hogy a gyermekek és fiatalok szívesebben énekelik a 700-as sorszámmal kezdődő énekeinket, mint a többit. Ennek oka nyilván nem abban van, hogy ezek „új” énekek, hiszen közülük nagyon sok az idők folyamán feledésbe merült régi keletkezésű, hanem mert ezeket ritmikusan tanulták meg és énekelik. Ezek tehát közelebb vannak hozzájuk, amiben viszont az iskolai énektanítás mülthoz képest magasabb színvonalának a pozitív hatása érvényesül. Ez biztató jelenség egyházi énekkultúránk jövőbeni fejlődésére nézve is.

Az előbb ismertetett felmérésünk a gyülekezetnek csak egy kis rétegére és a vallási, hitbeli ismereteknek csak egy kis területére korlátozódott. Feltétlenül szükséges lenne azonban ilyen felméréseket a gyülekezet egészére és az ismeretek sokkal tágabb területére vonatkozólag is végezni. A teszt-módszernak rengeteg egyéb módja, változata van. Ma már világszerte alkalmazzák az iskolai oktatás és egyetemi vizsgáztatástól kezdve a legkülönfélébb tudományos kutatásokig. Világviszonylatban könyvtári irodalma van a különféle teszt-módszerek alkalmazási lehetőségeinek. Igaz, hogy magyarul ebből alig lehet valamihez is hozzájutni, mert nincs még lefordítva. A legegyszerűbb módjait azonban egy kis leleményességgel bárhol alkalmazni lehet. Falusi gyülekezeteinkben persze problémát jelent — különösen az idősebbek részéről — az írásban való válaszadás. Ezek részére valamilyen más megoldást kellene keresni. Például elbeszélgetni velük egyenként és utána rögtön, emlékezetből írásban rögzíteni a kapott válaszokat és tapasztalatokat. Össze kellene állítani a szempon-
tokat, ami alapján végezzük a felmérést. Egy kisebb munkaközösség összeállíthatna egy olyan kérdésgyűjteményt, ami a hitbeli, egyházi, vallási ismeretek minden területét felölelné, s amit — vagy aminek egyes részeit — jól lehetne használni a fiatalok és idősek között egyaránt, s ami helyes képet adna a vizsgált személyekről vagy csoportokról. A vizsgált személyek adottságait, iskolai végzettségét, körülményeit feltétlenül figyelembe kell venni, úgy a kérdések összeállításánál, mint az alkalmazott módszernél, ha reális eredményt akarunk kapni. Az írásos válaszadás egyik könnyebben használható formája például az, amikor a kérdéselt személynek három vagy négy előre megadott válasz közül kell a helyes vagy esetleg a leginkább helyes választ kiválasztani. Ezt technikailag többféleképpen is meg lehet oldani, pl. a helyes válasz aláhúzásával, vagy úgy, ahogyan a toto-szelvényeket töltik ki: 1, 2 és x, vagy A, B és C megjelöléssel. Hasznos lenne azoknak a szolgatársaknak a munkáját és próbálkozásait ismerni, akik már végeztek hasonló felméréseket gyülekezetükben. Magam is örülnék, ha az ismertetett próbálkozásomhoz minél többen hozzászólnának, véleményükkel, észrevételeikkel, tapasztalataikkal és bírálatukkal segítenének munkámban.

Sárkány Tibor

Megállapodás az állammal

Ezt a megállapodást az Országos Egyház Presbitériumának Budapesten 1971. július 2-án tartott ülése jóváhagyta. V. ö. D. Káldy Zoltán püspöki tájékoztatóját a 449. kk. lapokon.

Jegyzőkönyv

Készült Budapesten, 1971. május 21-én a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma között az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulás módozatait szabályozó megállapodásról.

Az egyes egyházi állások betöltéséhez szükséges állami hozzájárulásról szóló 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet az életbeléptetése óta eltelt időben rendezte a hozzájárulás legfontosabb kérdéseit.

Az elmúlt közel másfél évtized alatt társadalmunk fejlődésével összhangban tovább javult az állam és a Magyarországi Egyház viszonya. Az elért eredmények indokolták és lehetővé teszik, hogy a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és a Magyarországi Evangélikus Egyház Országos Presbitériuma — a Népköztársaság Elnöki Tanácsa hivatkozott törvényerejű rendelete 3. §-ában foglaltaknak megfelelően — a szükséges állami hozzájárulás módozatait közös megegyezéssel az alábbiak szerint szabályozza:

1. Az 1957. évi 22. számú törvényerejű rendelet (a továbbiakban: Tvr.) 1. § (2) bekezdésében felsorolt püspöki, országos, illetőleg egyházkerületi felügyelői állások betöltéséhez (felmentéshez) továbbra is a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulása szükséges.

2. A Tvr. 2. §-ában felsorolt állások közül a teológiai akadémiai tanári állások betöltéséhez (felmentéshez) továbbra is az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének előzetes hozzájárulása szükséges.

3. A teológiai akadémia dékáni állásának betöltéséhez (felmentéshez) előzetes állami hozzájárulás kikérése nem szükséges. Ilyen esetben a kinevezésre jogosult a kinevezést (felmentést) az Állami Egyházügyi Hivatal elnökének 15 napon belül bejelenti. Ha az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke a bejelentéstől számított 15 nap alatt nem tesz észrevételt, azt hallgatólagos tudomásulvételnek kell tekinteni.

4. A Tvr. 1. és 2. §-ában fel nem sorolt állások betöltéséhez (áthelyezéshez, felmentéshez) előzetes állami hozzájárulás kikérése, illetve bejelentése nem szükséges.

5. Az egyházi állások betöltői a kinevezéstől, illetve választástól számított 60 napon belül a 4288/1949. (X. 22.) M. T. rendelet 1. § (4) bekezdésében előírt szövegű esküt tartoznak letenni.

A Tvr. 1. §-ában felsorolt állások betöltői a Népköztársaság Elnöki Tanácsa előtt, a többi állások betöltői pedig a működési hely szerint illetékes megyei (fővárosi) tanács végrehajtó bizottságának elnöke előtt teszik le az esküt. Az eskütételről két példányban jegyzőkönyv készül, ennek mindkét példányát az esküt kivevő és az eskütevő aláírja. A jegy-

zökönyv egyik példányát az eskütevő kapja, a másik példányt pedig az esküt kivevő szerv irattárában őrzik meg.

A Tvr. 1. és 2. §-a alá nem tartozó egyházi személyek is tartoznak ki-nevezésüktől, illetve választásuktól számított 30 napon belül a 4288/1949. (X. 22.) M. T. rendelet 1. § (4) bekezdésében előírt szövegű esküt az illetékes megyei (fővárosi) tanács végrehajtó bizottságának elnöke előtt letenni.

Egyházi személy csak akkor tartozik újból esküt tenni, ha magasabb tisztségre választják meg.

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megbízásából:

Miklós Imre s. k.
államtitkár,
az Állami Egyházügyi Hivatal
elnöke

A Magyarországi Evangélikus
Egyház Országos Presbitériuma
megbízásából:

D. Káldy Zoltán s. k.
püspök

Mihályfi Ernő s. k.
országos felügyelő

TOVÁBB A DIAKÓNIA ÚTJÁN!

Dékáni jelentés

az Evangélikus Teológiai Akadémia 1970—71. tanévről

Jelentésemet az elmúlt tanévről a szoltáríró szavaival kezdem: „Magasztaljátok az Urat, mert jó; mert örökkévaló az Ő kegyelme” (Zsolt. 106,1). Első szavunk legyen a *hálaadás Istennek* azért a nagy kegyelemért, hogy Akadémiánk ismét egy tanéven keresztül végezhetette munkáját: minden elvégzett feladatért és minden eredményért; de azért is, hogy erőnk végességének megmutatásával nevelt a hitben, a Reá tekintő bizodalomban.

Gondviselő szeretetéért adunk hálát, amikor a *köszönet szavával* emlékezem meg mindazokról, akik Akadémiánk munkáját ebben a tanévben segítették: *egyházunk* püspökeitől és tisztségviselőitől, intézményeink vezetőitől kezdve mindazok nagy számaig, akik névtelenül, hűséges imádsággal, szeretetükkel és anyagi áldozataikkal névtelenül álltak oda a lelkeszenevelés ügye mellé egyházunkban.

Külön is kifejezem őszinte köszönetünket és hálánkat azért, hogy *szocialista államunk*, a Magyar Népköztársaság kormánya az Akadémiának juttatott rendszeres államsegéllyel, az Állami Egyházügyi Hivatal és tisztségviselői pedig az elmúlt húsz év során kialakult jó együttműködésben jóakarató segítségükkel támogatták munkánkat, biztosították a nyugodt körülményeket Akadémiánknak feladatai ellátásához.

Jubileumi év

Ez az esztendő jubileumi év volt a munkaévek egymást követő sorában. A tanév első felében húszéves évfordulóját ünnepelhattük annak, hogy egyházunk és a Magyar Népköztársaság külön egyezményben sza-

bályozta a lelkészképzés módját szocialista államunkban, és az Evangélikus Teológiai Akadémia megkezdhette — először Sopronban, majd — nem sokára húsz éve lesz ennek is — hazánk fővárosában szolgálatát. A decemberi ünnepi ülésen *dr. Pálffy Miklós* kartársunk — akit, mint Akadémiánk legrégebben szolgálatban álló, igen széleskörű hazai és nemzetközi szolgálatot folytató professzorát, díszdoktorunkká is avattunk — emlékezett meg az Akadémia 20 évéről. Emlékezetes felszólalásban jelölte meg az előttünk álló feladatokat *D. Káldy Zoltán* püspök, és meleg szavakkal köszöntötte Akadémiánkat *Prantner József* államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke is.

Egyházunk szolgálata a szocialista társadalomban és a mai világban

A jubileumi évforduló alkalom volt a hálaadásra és a visszatekintésre. De alkalom az előretétekintésre, az előttünk álló további feladatok felmérésére is.

Erre egyébként külön is indított bennünket az a tény, hogy a tágabban vett jubileumi esztendő egyúttal *nagy nemzetközi egyházi események éve* is volt: az elmúlt nyáron tanácskoztak Evianban a világ evangélikus egyházai, tavasszal a dániai Nyborgban ült össze az európai egyházak nagygyűlése, és most készülnek fel a Keresztyén Békekonferencia őszi, prágai világbékegyűlésére. Mindhárom nemzetközi jelentőségű egyházi eseményben része volt, illetve része lesz Akadémiánk professzorainak, de — az előadásokon és a szemináriumok vitáin keresztül, az eredmények feldolgozása révén — hallgatóságunknak is.

Ez a három nagy egyházi esemény *újra megerősíthet* bennünket abban, hogy az a „diakóniai teológia”, amely szerves egységben foglalja egybe Krisztus egyházának igével és szentségekkel való szolgálatát és az egyházak és hívők társadalmi-nemzetközi diakóniai szolgálatát, valóban a „ma egyházának” teológiája! Aki csak egyszer is megfordult ilyen, nemzetközi egyházi találkozókön, az tudja, milyen érdeklődés és figyelem kíséri a nemkeresztény társadalomban kialakított „diakóniai életstílusunk” teológiai vonalait és egyházi megnyilvánulásait (a testvér evangélikus egyházak) és az egyházak nagy családjának más tagjai részéről. Hálát adunk Istennek azért, hogy megtalálhattuk ezt az utat társadalomunkban, amelyen járva egyszerre lehetünk teljes szívvel egyház, Isten gyermekei és népe a világban, s ugyanakkor szocialista társadalomunk és hazánk hú fiai. Ez nem szólam és nem is csak óhaj, hanem — ezt valljuk — megtalált és élt valóság, együtt és egyformán örömmel végzett szolgálat Isten kétféle kormányzása alatt, az egyházban és a társadalomban.

Tovább kell lépniünk

Az élet és a teológia azonban sohasem állhat meg. Amit elértünk, azért hálát adunk. De vannak meg nem oldott, vagy még kidolgozatlan, vagy rosszul és hiányosan megoldott, illetve egészen új kérdéseink is, miközben Isten kétféle — világi és lelki — kormányzása alatt élünk. Ez kényszerít arra, hogy az elért pozíciókból tovább lépjünk, a „diakóniai teológiája” útján tovább haladjunk.

Hadd foglaljam itt össze röviden: miben látom *a magyar evangélikus teológia területén közvetlenül előttünk álló feladatokat*.

(1) Egyházunk szolgálatának egyik döntő iránya társadalomunkban az *igeszolgálat*, beleértve természetesen ennek minden formáját, és hozzáértve elválaszthatatlanul a szentségekkel való szolgálatot is. Az eviani

világkonferencia első szekciója szintén felvetette ezt a kérdést. Mi ott is kifejeztük: a tovább lépést itt abban látjuk, hogy egyfelől még nagyobb gondot kell fordítanunk annak a tisztázására, mi Isten törvénye ma, hogyan értendők a parancsolatok ma, a mi szocialista társadalmunkban; és mi az *evangélium*, mit jelent Krisztus evangéliuma ebben a társadalomban, az ennek mindennapi feladataiban élő keresztyén ember számára? Minden igehirdetés ezzel küzd, erre felel. Egész teológiai munkánk sarkalatos kérdése ez a kérdés! A „továblépés” itt az, hogy igeszolgálatunk valóban felölelje ne a tegnap, hanem a ma hitbeli és etikai — személyes és szociálétikai — kérdéseit, és Isten igéjéből megalapozott, konkrét választ adjon a ma és majd a holnap kérdéseire.

Egyházunk szolgálatának a másik döntő területe — amint ez a „diakóniai teológiából” következik — a *felebaráti szeretet segítő szolgálata* társadalmunk építésében, a mai ember és emberiség közös gondjainak megoldásában. Evian is, Nyborg is a legtöbbet ezekkel a feladatokkal foglalkozott, az ún. „etikai szférával” — bizonyára fontos eredményeket hozt itt az őszi prágai világkonferencia is! Azoknak, akik néha diakóniai teológiánk „megtorpanásáról” szeretnek szónokolni, mert talán sokan valóban nem léptek maguk túl az eddig kidolgozott alapvető pozíciókon, hadd próbálják utalni arra, hogy bőven vannak *új feladataink*, kidolgozandó részletkérdéseink ebben a vonatkozásban.

Az egyházak és keresztyének a társadalmat nemcsak direkt módon, a külső struktúrák igazságosabbá formálásában segíthetik. Annak a humánus társadalmi rendnek, amelyben benne élünk, kevésbé látható és feltűnő formákban is segítségét nyújthatunk: az emberek gondolkodásának formálásával, az erkölcsi normák és mértékek útján, a lelkiismeret ébresztésével és nevelésével. És keresztyéneken át, akik egész életüket, egész lelkesedésüket a körülöttük élő társadalom javára adják. Végül és nem utolsósorban a nemkeresztyén humanista magatartás, erkölcsi értékek megbecsülésével és segítségével is: közös etikai küzdelemben a romboló erkölcsi nihilizmussal és önzéssel szemben.

A *társadalmi diakóniának* a következő időkben nálunk egyfelől a tartalmi részletkérdésekre, diakóniánk részlet-feladataira kell majd koncentrálnia. Hadd utaljak itt csak néhány ilyen, fontos területre! A legszűkebb közösségben, a családban: a szexualitikai kérdések, a válás elleni küzdelem, a szülők és gyermekek, a nemzedékek viszonyának problémái. A gazdasági életben: az anyagiasság, a harácsolás, a laza és felelőtlen munkamorál elleni keresztyén küzdelem problémái; a köztulajdon fokozott erkölcsi védelme; a becsületes munka nagyobb etikai megbecsülése stb. A társadalomban: keresztyén részvételünk a közösségért élő ember lelkületének, magatartásának gyakorlati kialakításában; a nők igazi egyenjogúságáért és megbecsüléséért való fáradozás minden téren; a magányosok, lelki sérültek, öregek támogatása; küzdelem a „diszkriminációs gondolkodás” ellen (cigánykérdés, antiszemitizmus, színesek iránti ellenszenv stb.). Most látjuk csak, hogy az igazi közösségi magatartással szemben mennyi antiszociális motívum él még a lelkek mélyén, a keresztyégekben is! A kultúra világában: fáradozás a szellemi és etikai értékek nagyobb megbecsüléséért, az irodalom, művészetek és a tömegkommunikációs programok magasabb etikai színvonaláért; a tudományos-technikai fejlődés etikai irányáért világviszonylatban; a környezetpusztító hatások leküzdéséért; igazi dialógus elősegítéséért az egyházak, vallások és világnézetek közt, mások őszinte meggyőződésének tiszteletbentartásával. Nem térek itt most ki a *nemzetközi keresztyén diakóniai feladatokra*: azokról is legalább ilyen részletességgel és konkrétsággal kellene szólnunk! Nincs itt elég tág tér a „továblépésre”? Hiszen a konkrét keresz-

tyén etikai válaszok részletes kidolgozásának még nagyon az elején tartunk társadalmunkban — s emellett nap mint nap új erkölcsi kérdéseket is hoz elénk az élet!

Másfelől — megint csak egészen vázlatosan utalhatok rá — megvizsgáltuk-e eléggé a részletekben is, hogy *milyen egyházi, keresztyén módszerekkel*, hogyan tudunk segíteni társadalmunkban és az emberiség életében, ebben a „közös etikai szférában”? Milyen szerepe van ebben a sokágú diakóniában az igehirdetésnek, a szentségeknek, a keresztyén nevelőmunkának, a lelkipásztori beszélgetésnek és látogatásnak; belevittük-e már ezeket a konkrét, társadalmi diakóniai kérdéseket valóban, gyakorlati módon vallásitanításunkba, konfirmandus-oktatásunkba, gyülekezeteink nevelésébe, a teológiai képzés minden ágába, ökumenikus együttműködésünkbe nemcsak a felső, hanem a gyülekezeti szinten is?

Azt gondolom: ha ezekig a konkrét, mai részletkérdésekig és konkrét gyülekezeti, lelkeszi feladatokig próbáljuk „lebontani” csak az előbbieken felvetett diakóniai problémákat, akkor nem kell kérdezősködni arról, hol és miben lépjen tovább egyházunk a „diakónia teológiájában”, — hanem mind a két kezünk tele lesz munkával.

Személyi kérdések

Ez után a „teológiai kitérő” után — amelyet azonban egyáltalán nem érzek eltérésnek attól, amiért ma itt együtt vagyunk —, hadd emlékezzem meg a tanév eseményeinek néhány személyi vonatkozásáról.

A tanév elején Akadémiánk díszdoktorává avattuk *Willy Westergaard-Madsen* koppenhágai primás püspököt, aki — jele az északi evangélikus egyházakkal elmélyülő kapcsolatainknak — Fuglsang-Damgaard ny. püspök és Paul Hansen LVSZ-európai titkár mellett harmadik dán teológiai díszdoktorunk.

Megemlékeztem már *dr. Pálffy Miklós* kartársunk díszdoktorrá avatásáról a 20 éves jubileummal kapcsolatban. Ebben a tanévben töltötte be 60. életévét *dr. Pröhle Károly* professzortársunk, aki békemozgalmi munkásságáért kitüntetésben is részesült. Új munkatárs Akadémiánk tanító-testületében *ifj. Harmati Béla* külügyi titkár, aki előadóként mindkét félévben — elsősorban az ökumenika tárgyköréből — végzett köztünk szolgálatot. *Dr. Vámos József* kartársunk a tanév elején többhónapos angliai tanulmányutat tett. Itt említem meg, hogy legutóbbi kari ülésünk a következő tanévre *D. dr. Pálffy Miklós* professzort választotta meg az Akadémia dékánjává.

Az Akadémia belső élete

Az Akadémia belső életéről és munkájáról szólva, elsőnek azt említem, hogy Akadémiánknak ebben a tanévben 35 *beiratkozott, rendes hallgatója* volt, akik közül 4 katonai szolgálatát teljesíti. Egyik hallgatónk ebben a tanévben is *finn ösztöndíjas*, Anja Paalanen, aki első finn női ösztöndíjasunk. Akadémiánkon vele együtt ebben a tanévben 24 férfi és 7 nőhallgató végezte tanulmányait.

Az első félév munkája szeptember 15-től december 20-ig, a második félév szorgalmi ideje január 20-tól június 16-ig tartott. A tanév végén 6 hallgatónk fejezi be tanulmányait. Az eddigi szigorlati eredmények: 3 jeles és 2 közepes eredményű szigorlat. Az alapvizsgát 1 hallgatónk jeles, 2 hallgatónk jó eredménnyel állta meg, 2 hallgatót ismétlő alapvizsgára utasítottunk; 3 hallgató ősszel tesz teljes alapvizsgát. Ez a tanulmányi eredmény is mutatja, hogy komolyabb és egyenletesebb tanul-

mányi munkát kell megkívánnunk hallgatóink egy részétől ahhoz, hogy ők is eredményesen fejezhessék be tanulmányaikat.

Fegyelmi eljárásra az első félévben nem, a második félévben két alkalommal került sor.

A jubileumi huszadik tanév több szempontból is *jelentős előrelépést* hozott Akadémiánk életében. Mindenekelőtt az Országos Presbitériumnak azt a határozatát kell itt kiemelnünk, amellyel országos egyházunk új *Teológiai Akadémia és Teológus Otthon* felépítését határozta el Budapest—Zugló területén; mély hálára indít bennünket egyházi vezetőségünknek ez a döntése, hiszen a jelenlegi elhelyezés — különösen az Otthon helyzete — sokszor szinte megoldhatatlan nevelési problémák elé állít bennünket. Azt reméljük: az új Akadémia és Otthon egészséges, gyülekezeti környezetben sokkal jobb feltételek közt tudja majd végezni szolgálatát egyházunk jövőjéért. A másik, igen jelentős változás Akadémiánk életében, hogy ezzel a tanévvel életbe lépett *új, egyházi ösztöndíj-rendszerünk*. Az Országos Presbitérium előző tanévi döntése alapján püspökeink felhívással fordultak az egyházmegyékhez és gyülekezetekhez: alapítsanak évi 3800 forintos ösztöndíjakat teológusaink ötéves főiskolai tanulmányainak anyagi támogatására, az eddigi szuplikációs támogatás mellett. Hálával és örömmel jelenthetem: a tanév alatt 15 egyházmegyéből 21 ösztöndíj került megajánlásra, mégpedig 17 darab évi 3800 forintos teljes ösztöndíj és 4 kisebb ösztöndíj. Ezekből már ebben a tanévben fedezni tudtuk rászoruló és érdemes hallgatóink nagyrészének tandíját, lakását és ellátását a Teológus Otthonban, egész tanévre. Ez az ösztöndíj félévenként kerül kiosztásra, hallgatóink magatartása, elért tanulmányi eredménye és anyagi helyzete alapján, és mindaddig kötelezvényvel visszafizetésre kapott kölcsön, míg az ösztöndíjas legalább ötévi szolgálatot nem végzett egyházunkban. Az ösztöndíjak odaítélésében messzemenően figyelembe vettük az egyházmegyék javaslatait, elsősorban saját egyházmegyéjük teológusaira vonatkozóan. Itt is hálás köszönetet fejezem ki mind az egyházmegyék vezetőinek, mind a gyülekezeteknek és lelkészeiknek az ilyen formában nyújtott, igen jelentős segítségért hallgatóink javára.

A harmadik jelentős döntés volt ebben a tanévben teológiai hallgatóink *kötelező, négyhetes diakóniai gyakorlatának* bevezetése. Annak, aki szigorlatot kíván tenni, egyházunk valamelyik szeretetintézményében legalább négy hetes segítő szolgálatot kell végeznie. Úgy érezzük, ez „diakóniai teológiánk” egyik gyakorlati érvényesítési módja és jól kiegészíti hallgatóink elméleti felkészülését a szolgálatra.

Új formában rendeztük ebben a tanévben a *modern nyelvtanulást*: kötelezővé tettük minden hallgatóknak egy modern nyelv, elsősorban a német nyelv, állami nyelvtanfolyamon tanulását, a kötelező nyelvvizsgát a tanári kar előtt, és a kitűnő végső minősítéshez a középfokú nyelvi államvizsga megszerzését. Erre az indított, hogy hozzáférhetővé tegyük számukra az idegennyelvű szakirodalom megismerését, másfelől felkészülhessenek a legjobbak külföldi ösztöndíjas tanulmányok folytatására is.

Megindult ebben a tanévben az Akadémia és Otthon új, egységes *szabályzatának* kidolgozása. Megkezdtük az *egyes tanszékek munkájának* részletes tartalmi és metodikai megvitatását. Tovább folytattuk ebben a tanévben is az „*akadémiai fórumokat*”. Ezek az összejöveteleinken emlékeztünk meg nemzeti ünnepeinkről (október 6, november 7, március 15, április 4). Egyházunk vezetői (két alkalommal D. Káldy Zoltán püspök), lelkészei (Szirmai Zoltán farsori másodlelkész), más egyházak vezetői (dr. Berki Feriz ortodox esperes-adminisztrátor), külső előadók (dr. Szent-

ágothai János egyetemi tanár, akadémikus és Végh István újságíró), és maga a teológus ifjúság (Bartók-ünnep, mai magyar líra, Comenius-megemlékezés stb.) szolgáltak ezeken a színes, eleven vitákkal összekötött találkozószokon. Hat fórumon egy-egy ötödéves hallgatónk igehirdetését hallgatta, majd beszélte meg az egész teológus-ifjúság, együtt a püspökökkel professzorokkal. Hallgatónk tanáraikkal együtt részt vettek a *Hazafias Népfront* budapesti papi békegyűlésein.

A tanévet szeptemberben *csendesnap*pal, szolgálatunk kérdéseinek megbeszélésével és közös úrvacsoravétellel kezdtük. A tanév vége felé emlékezetesen szép *akadémiai kirándulást* rendeztünk Miskolc—Bánkút—Szilvásvárad—Eger útiránnyal. Hallgatónk *testnevelését* a belvárosi elhelyezés miatt évzében sem tudtuk kielégítően megoldani. De segítőtűk öket abban, hogy úszással pótolják a rendszeres sportolás hiányát.

Teológus Otthonunk

Az első félévben 26, a második félévben 25 hallgatónk kapott lakást és teljes ellátást a Teológus Otthonban.

Az „*otthonórákon*” rendszeres nevelőmunka folyt, részben külső és belső előadókkal, részben az igazgató által vezetett megbeszélésekkel a teológus élet időszerű kérdéseiről, a budapesti gyülekezetek életéről (lelkészeik jelenlétében), közegyházi és társadalmi kérdésekről. Az *esti áhítatokon* (mint ahogyan a Teológiai Akadémián minden reggel tartott reggeli könyörgéseken is) maguk a hallgatók végeztek igeszolgálatot. Az őszi hagyományos és tréfás „bagolyvizsga” alkalmából Foltin Pál Brunó és Gergely Péter szobraiból, illetve festményeiből kis *képzőművészeti kiállítást* rendeztünk.

Igen élénk és eredményes volt ebben az esztendőben is a hallgatók *szupplikációs szolgálata*. A tanév folyamán 174 anyagülekezetben végeztek hallgatónk igehirdető szolgálatot, a nyárra pedig 22 szupplikáció van előkészítve. Tíz alkalommal „*teológusnapot*” rendeztünk: 9 alkalommal az igazgató, 1 alkalommal a dékan vezetésével. Teológusaink az igazgatóval együtt 6 gyülekezeti *szereketvendégségen* szolgáltak. A szupplikációs szolgálatok alkalmával a gyülekezetek összesen 256 000 forint adománnyal támogatták a Teológus Otthon fenntartását és hallgatónkat. Mély hálára és felelősségre indító tény — köszönjük mindazoknak, akik a gyülekezetben és egyházunk lelkészei részéről a szívükön viselik a „fiatal Timóteusok” sorsát!

A Teológus Otthon vezetését ebben a tanévben is *dr. Selmeczi János* igazgató végezte.

Könyvtárunk

Könyvtárunk *Papp Ivánné* szakszerű, kitűnő irányítása mellett, a megszokott keretek között folytatta munkáját. Gyarapodás a tanév folyamán 378 mű, több mint 400 kötetben. Jelenleg 114 folyóirat, 18 hazai és 96 külföldi, jár könyvtárunknak, Könyvtári forgalom: kölcsönzés 1135 mű; helyben olvasás: 578 mű; összesen 1713 mű. Akadémiai könyvtárunk részt vesz a hazai könyvtári szolgáltatásokban, a belföldi és külföldi könyvtárközi kölcsönzésben. Akadémiánk több hallgatója esetenként segített a munkában. Állandó segítség volt heti 10 órában *Csepregi Zsuzsanna* IV. éves hallgatónő munkája.

Professzoraink szolgálata

Szorosan vett akadémiai oktató-nevelő munkájukon kívül a tanári kar tagjai örömmel vállalták és végezték a fontos szolgálatok egész sorát

egyházunkban, a különféle nemzetközi egyházi szervezetekben és testvéregyházakban.

Valamennyien végeztek istentiszteleti szolgálatokat budapesti és vidéki gyülekezeteinkben. Előadásokat tartottak a lelkeszi munkaközösségekben és a Hazafias Népfront tavaszi papi békegyűlésein. Végezték egyházunk eviani előkészítő munkáját (három munkacsoport, gyenesdiási lelkeszkonferencia), majd az ebben az évben tartott kiértékelő konferencián előadásokkal szolgáltak. A hazai egyházi sajtóban és jónéhány alkalommal külföldi szakfolyóiratokban is cikkeket, tanulmányokat tettek közzé.

Röviden megemlítem az Akadémia tanárainak a tanári oktató-nevelő munkájuk mellett végzett, jelentősebb egyházi szolgálatait ebben a tanévben:

Dr. Fabiny Tibor: vezetője az egyháztörténeti lelkeszi szakcsoportnak; részt vesz a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének egyik munkaközösségében. A szervezés alatt álló Evangélikus Múzeum ügyeinek vitelére kapott ebben az évben megbízást, és jelenleg védett egyházi műtárgyaink jegyzékének összeállítását végzi.

Dr. Groó Gyula prodékán: vezetője a gyakorlati teológiai szakcsoportnak, tagja az országos katechetikai bizottságnak. A tanév folyamán kiadta „Poimenika” c. előadási kompendiumát. Vendégelőadást tartott a wupperthali Teológiai Főiskolán, Nyugat-Németországban.

Dr. Nagy Gyula dékán: vezetője a rendszeres-teológiai szakcsoportnak, tagja az országos egyház külügyi, katechetikai bizottságának és az egyházi ösztöndíjtanácsnak. Részt vett és a III/2. albizottság elnöke és a III. szekció elnöksége tagja volt az eviani világkonferencián. Előadást tartott az európai egyházak nyborgi nagygyűlésén. Elnöke volt az Európai Egyházak Konferenciája szociáletikai munkaközösségének, tagja az Egyházak Világtanácsa Egyház és Társadalom Bizottságának. Részt vett az európai etika-feszorok ezévi bastadi (svédországi) ülészakán. Vendégelőadást tartott a koppenhágai egyetem teológiai fakultásán.

D. Dr. Pálffy Miklós: vezetője az Ószövetségi Fordító Szakbizottságnak és az ótestamentumi lelkeszi szakcsoportnak, valamint egyházunk ösztöndíjtanácsának, tagja egyházunk Külügyi Bizottságának. A Magyar Ökumenikus Tanács főtitkára, a Keresztyn Békekonferencia Nemzetközi Bizottságának titkára. Részt vett az eviani világkonferencián, ott tagja volt az evangélikus-református kapcsolatok bizottságának. Jelen volt az EVT Központi Bizottsága ülésén, Addis-Abeában, továbbá a KBK frankfurti, kelet-berlini, zagorszki és varsói tanácskozásain. Jelenleg az EVT Egyházközi Segélyosztályának genfi ülésén képviseli a magyar egyházakat.

Dr. Pröhle Károly: elnöke egyházunk teológiai bizottságának és titkára a LVSZ Magyar Nemzeti Bizottságának, tagja egyházunk Külügyi Bizottságának. Vezetője az Újszövetségi Fordító Szakbizottságnak. A „Lelkipásztor” szakfolyóirat szerkesztője. Részt vett az eviani világgyűlésen, referátumot tartott a II. szekcióban. Részt vett a LVSZ Kisebbségi Egyházak Konferenciáján Brassóban, a strasbourgi Ökumenikus Kutatóintézet konzultációján, és a KBK konzultációján a római katolikus egyházzal Prágában. Előadást tartott a jénei teológiai fakultás konferenciáján.

Dr. Vámos József: vezetője az egyházsociológiai szakcsoportnak. A Magyar Ökumenikus Tanács titkára. Az első félévben angliai tanulmányutat tett az anglikán egyház kelhami és lincolni, valamint a metódista egyház manchesteri teológiai kollégiumában.

A nemzetközi, idegen nyelven folytatott, fársztó tanácskozásokon

felelős szolgálatot végző professzoraink délutáni és külön beiktatott órákkal igyekeztek elkerülni, hogy nemzetközi egyházi kötelezettségeik kiését jelentsenek itthoni tanári munkájukban.

Külföldi vendégeink

Krisztus egyházának világot átfogó egységéről, testvéri közösségéről tanúskodtak azok a látogatások is, amelyeket külföldi vendégeink tettek az Akadémián.

A tanév elején *Alfred Tooming* észti és *Janis Matulis* lett evangélikus érsekeket köszönthettük Akadémiánkon. Az első félévben felkereste Akadémiánkat a Dán Evangélikus Egyház hivatalos delegációja, élén *W. Westergaard-Madsen* koppenhágai primás püspökkel és *Fog Pedersen* egyháziügyi miniszterrel. Ez alkalommal előadást tartott Akadémiánkon *Kristen Einer Skydsgaard*, az ismert koppenhágai dogmatikus professzor. Később vendégprofesszorként *Nils Hansen Soe* dán etikus-professzor tartott egy héten át előadásokat hallgatóságunknak. A második félévben részt vettünk *Erwin Fahlbusch*, a bensheimi Felekezettudományi Intézet munkatársa előadásán a Református Teológiai Akadémián. A tanév végén pedig Akadémiánkon köszönthettük a Svéd Evangélikus Egyház magasszintű delegációját, élén *D. Ruben Josefson* uppsalai érsekkel.

A köszönet megismételt szava

Akadémiánk elmúlt, eseményekben gazdag, jubileumi tanévéről szóló jelentésemet hadd zárjam azzal, hogy kifejezem őszinte köszönetünket *D. Káldy Zoltán* püspök úrnak ezévi, felügyeletet ellátó, szíve szeretetével és egyházvezetői felelősségével végzett szolgálatáért; *D. Dr. Ottlyk Ernő püspök* úrnak volt tanártársai és hallgatóink iránt sokszor tanúsított segítőkészségéért, megértéséért; tanártársaimnak, az Akadémia és Otthon munkatársainak minden segítségéért; az ifjúság vezetőinek lelkes munkájukért.

Hálás köszönettel emlékezem meg *Prantner József* államtitkár úrról, az Állami Egyházügyi Hivatalnak hosszú szolgálata után nyugalomba vonult elnökéről. Gazdag és eredményes szolgálatot kívánva köszöntjük *Miklós Imre* államtitkár urat, az Egyházügyi Hivatal új elnökét, aki december elején — akkor még első elnökhelyettesként — meglátogatta Akadémiánkat. Köszönjük az Állami Egyházügyi Hivatal és a Protestáns Főosztály vezetőinek, munkatársainak jóakarátú, sok segítségét, a jó együttműködés lehetőségét Akadémiánk munkájában.

Innen is hálával gondolunk egyházunk mindazon felelős tisztségviselőire, espereseire és felügyelőire, lelkészeire és gyülekezeti tagjaira, akik imádságukkal, szeretetükkel és anyagi áldozataikkal is hozzájárultak ahhoz, hogy ebben a tanévben is nyugodt körülmények közt végezhettük munkánkat. De mindenekelőtt és mindenért Istené legyen a dicsőség, akinek kegyelmében bízva zárjuk ezt a tanévet és indulunk a szolgálat új útszakasza felé.

Budapest, 1971. június 16.

Dr. Nagy Gyula
dékán

A Miatyánk 5. kéréséről

KÉTFÉLE változatban maradt ránk a Miatyánk 5. kérése. Mt 6,12: aphekamen = aor., előidejűséget jelent: a megbocsátás megtörtént, mielőtt Isten bocsánatát kérjük. Lk 11,4: aphionen = praes. impf., folyamatos jelen: megbocsátunk állandóan, folyamatosan, minden esetben. Mind a két változat egyezik abban, hogy a feltétel nélküli megbocsátást hangsúlyozza — Mt azzal, hogy az előzetes megbocsátást követeli, Lk pedig azzal, hogy idői korlátozás nélkül, múltra, jelenre, jövőre kimondja a megbocsátás vállalását.

SZERENCSETLEN módon — talán az 5. kérés és a gonosz szolga példázatának (Mt 18,21kk) hibás kapcsolása nyomán az az áldogmatikai kérdés tapadt az 5. kéréshez, hogy megbocsátani csak akkor tudok, ha megtapasztalom Isten bűnbocsátó kegyelmét, de akkor hogyan bocsásak meg, mielőtt kérem és kapom Isten bűnbocsánatát? Nem kerül-e ezzel függő viszonyba Isten cselekedete a mi cselekvésünkkel, és nem borul-e fel a gratia praeveniens és a sola gratia reformátori tanítása? Ez az eset jellemző példája a helyes dogmatikai tétel hibás gyakorlati alkalmazásának. A kérdés a valóságban nagyon egyszerű. Az a tanítvány, aki „az Úrtól tanulta ezt az imádságot”, régóta és sokszor megtapasztalta Isten bűnbocsátó kegyelmét. Ma csak azért élek, és azért kérhetem bűneim bocsánatát, mert Isten tegnap és azelőtt mindennap megbocsátotta vétkeimet. Gyakorlatilag nem is kerülhetek abba a helyzetbe, hogy először én kezdek megbocsátani, és azután kezd Isten is megbocsátani. Isten régen megelőzött, mielőtt egyáltalában szóba kerül az, hogy megbocsátok az ellenem vétkezőnek. Ahogyan napról napra folyamatosan megbocsátás alapján élünk, úgy természetes, hogy napról napra folyamatosan megbocsássunk. Ennyire nem elmélet, hanem tényleges valóság a gratia praeveniens. Ha pedig mindenáron kapcsolni akarjuk az 5. kérést a gonosz szolga példázatával, akkor értelemszerűen azt kellene mondanunk, hogy az 5. kérés nem a nagy adósság elengedése előtt, hanem az utáni helyzetben hangzik el.

LUTHER a hívő ember bűnösségéről — simul iustus et peccator — tételét elsősorban az 5. kérésre alapítja. Érvétele egyszerű és világos. Ha Jézus tanítványai szájába adja ezt az imádságot, akkor nyilvánvaló, hogy a hit által megigazultakat is bűnösöknek tekinti. Ezzel helyére teszi a hívő embert Istenhez és embertársaihoz való viszonyában egyaránt: a hívő ember is része marad a bűnös emberiségnek, ezért mindig Isten bűnbocsátó szeretetére szorul, és bűnbocsátó szeretettel kell viszonyulnia embertársaihoz is. Így lesz az 5. kérés a megigazulás mindennapi gyakorlatává. Ezzel a mondanivalójával illeszkedik bele a Szentháromság után 11. vasárnap témájába, amelynek ógyházi evangéliuma a farizeus és a vámszedő példázata (Lk 18,9—14). Ebben az összefüggésben világosodik meg az is, hogy a simul iustus et peccator reformátori tétel sem elvont dogma, hanem a bűnbocsánat evangéliumából folyó igazság, amely gyakorlatilag is meghatározza az egyház és a világ, a hívő és nem hívő viszonyát, amikor nemcsak Isten előtt, hanem a mindennapi életben is egymás mellé állítja őket.

Dr. Pröhle Károly

Az érem másik oldala

Görög Tibor „Útkeresés a lelkigondozásban” c. cikkéhez

(LELKIPÁSZTOR 1971: 90—91.)

Az őszinte cikk együttes gondolkodásra és beszélgetésre szólít a közös látásra jutás reményében. Az alábbiakban ehhez szeretnék hozzájárulni, nem vitatkozó, hanem kiegészítő szándékkal.

Tény, hogy a szolgáló lelkigondozás megköveteli a lelkészről a „tekintély és kinyilatkoztatás magaslatáról” való alázállást. A „kinyilatkoztatás” alapállása sok esetben a szívtelen együttérezni nem akarás jele, máskor egyszerűen a tudatlanság palástolása. A mai élet ismeretének és szeretetének! hiánya, az elemzőkészség fogyatékosága jól álcázható ex cathedra-intelmekkel és frázisokkal.

Van azonban helyzet, amikor nemcsak a magamfajta 8, hanem a 48 évet végigszolgált lelkész is érzi, hogy nehéz lejutni erről a magaslatról, bármennyire is szeretné. Mindannyian találkoztunk azzal a tipikus esettel, amikor a beszélgető partner eleve úgy jön a lelkészhez, mint kinyilatkozató tekintélyhez, szentesítést, jóváhagyást keres megtörtént, vagy tervezett döntéseire. Pláne olyankor, amikor maga is érzi, hogy döntését nem tiszta lelkiismerettel hozta! Nem kell képzett pszichológusnak lenni ahhoz, hogy a lelkész rájöjjön, mit kíván az illető hallani. És ha következetesen ki is mondja ezt a szentesítő szót, megtalálta a népszerűség legolcsóbb útját-módját és „tekintélye” alig zavar valakit. — Másik jellemző eset, amikor a beszélgető partner évek óta húzódó-mérgesedő és már tarthatatlanná vált problémát tár fel. Mint „tekintély”-hez jön és kifejezetten „kinyilatkoztatásszerű” útbaigazítást vár, olyat, ami minden — problémában illetékes — fél szempontjából megnyugtató, anélkül, hogy az illető kárt vallana. Ne kelljen szembenéznie a saját felelősségével, annak konzekvenciáival és a megoldás ne kívánjon tőle áldozatot.

Hogyan kerülheti el a lelkész, hogy a saját szándékán kívül, ilyen botcsinálta, ill. gyülekezeti közgondolkodáscsinálta tekintély legyen? Következetesen tartania kell magát ahhoz az elvhez, hogy a „lelki klinika” csak része, sőt határeset a személyes lelkipásztori szolgálatnak. Tartson testvéri-partneri kapcsolatot a gyülekezetében mindenkivel, aki erre hajlandó. Szép szándék, ha gondjában-bajában testvéri módon szolgálni akarja a gyülekezeti tagot, de legyen testvére az örülőnek, vagy éppen lelki szélcsendben élőnek is! Amennyiben rajta áll. Szép, fennkölt hivatás az orvosi szolgálat, de a lelkész ne tekintse magát gyülekezeti lelki orvosának. Hiszen — hála Istennek — nemcsak lelkileg sérült, problémákkal küzdő hívek vannak! Ezt látni, ennek örülni, a lelkeszi szolgálatba az „egészségesekkel” való testvéri kapcsolatot is tudatosan beállítani maga is diakónia. Ha aztán problémák adódnak egyikük-másikuk életében, az előzőleg kialakult testvéri-partneri kapcsolat alapján úgy lehet konkrét segítséget nyújtani, hogy egyikük sem gondol kinyilatkoztatásra, tekintélyi alapon.

A *pszichológiáról*. Amennyiben tényleg az emberismeret elsajátítását szolgálja, okvetlenül fontos a pszichológia. De csak addig. Ha ezen túlmenően pszichológiai beavatkozás, más szóval *manipuláció* lehetőségét biztosítja (a legjobb szándék mellett is), akkor már nem a lelkipásztori szolgálat hatáskörébe tartozik. A pszichológiai ismeretek beavatkozás-

szerű alkalmazása akkor sem legális dolog a lelképásztori szolgálatban, ha az illető hitrejutását, vagy hitbeli megerősödését célozza. Az evangélium és az evangélium elfogadásának szabadsága teszi illegálissá. Kell a pszichológiai alapismeret a lelkigondozáshoz, emberismerethez, de nem biztos, hogy a jól képzett pszichológus jó lelkigondozó lesz. A lelképásztorkodás a *saját* emberségünknek is vizsgája, nemcsak az elénk kerülő ember ismeretéé.

A teológiai oktatás korszerűsítésére tett zárójeles javaslat további gondolatokra készítetett. Először is figyeljünk fel arra, ami — legalábbis szerintem — korszerű. A Teológiai Akadémia elismerten tudományos intézmény, amellelt egyházunk organikus része. Külföldön a kettő általában különválnak. Vagy mint tudományegyetemi fakultás sokkal lazább kapcsolatot tart az élő egyházzal, vagy pedig mint egyházi, gyülekezeti szeminárium, kénytelen beleyugodni tudományos deklasszáltságába. A tudományos és gyülekezeti szempont korszerű összefogásával a Teológiai Akadémia haladó intézmény, főként, ha tekintetbe vesszük 4%-os kisebbségi egyház voltunkat. Igaz, elsőrendű feladat a gyülekezeti lelkészi munkára való felkészítés, de éppolyan hangsúly esik arra is, hogy a gyülekezeti praxis ne különüljön el a nemzetközi szinten is partnerképes tudományos teológiai felkészültségtől. Ez folyik a „Mari nénit” és az EVT világfórumát egyaránt komolyanvevő diakóniai perspektívából. Ezért nem célszerű a tudományos szakágak él- és másodvonalba állítása. Arról lehet beszélni, hogy kell-e és lehet-e mindegyikből még többet nyújtani, de fontossági sorrendet felállítani nem korszerű dolog.

A korlátolt felekezetieskedés mindig is irritáló dolog volt. De a jó értelmű hitvallásosság — a rendszeres teológiának ezt kell szolgálnia — egészen más, mindig előre mutat. A lutheri hitvallások — veretesen felekezeti tényezők — nem irritálták, hanem elősegítették az elmúlt 25 esztendő teológiai fejlődését.

A jóértelmű, tudatos felekezetiesség, azaz hitvallásosság hiánya hamis ökumenizmushoz vezet. A túlzott nagyvonalúság vezet gyülekezeti szinten a könnyelmű reverzálisadáshoz, világfórumon pedig olyan megnyilatkozáshoz, mint Knutson professzor eviani előadása és Willebrands bíboros lehűtő válasza.

Tehát sem a rendszeres teológia, sem az ökumenika nem másodvonalbeli tudomány, ha összefüggéseiben látjuk a teológiai tudomány csodálatos gazdagságát a lelképásztorkodástól az ökumenikus diakóniáig.

Baranyai Tamás

Koporsó mellett

Zs 18,2—3

(Sz. I. raktáros, majd nyugdíjas, a gyülekezet áldozatos tagja, munkása)

Sz. I., áldott testvérünk a Jézusban. Egy csendes délután a halálról és feltámadásról beszélgettünk. Megkérdeztem tőled: I. bácsi: majd egyszer, Isten előtt mit fogsz mondani? Így válaszoltál: Ezt: szeretlek, Uram!

Életét ez jellemezte: szerette Istent, Isten is szerette őt. Rajta meglátszott az istenszeretet.

Istenszeretet sugárzott családi életén. Egy férfi sok minden lehet, jó férj, szorgalmas dolgozó. De a legtöbb, amivé férfi lehet, ez: apa, atya! Apává, atyává Isten tesz. Az áldott apa, atya, az örök, szent Atyának, Istennek bizonyossága, szeretetének sugárzója. Családodban Sz. I. ilyen atya igyekeztél lenni. Naponként elcsendesedtél szobádban, Isten elé álltál. Ő volt néked menedék, erősség. S így voltál nagy családod, gyermekeid, unokáid között oszlop, menedék, erősség. Egyszerű, szegény életét ez tette naggyá köztetek, gyászoló szívek, ez néktek az öröksége: Isten szeretet!

Isten szeretete áradt társadalmi életében. Szerelmese volt a hegyeknek. Igazi turista. De sohse lett természet-imádó. Istent imáda. Csak művelt ember értékeli a szépet, becsüli az alkotót. Csak imádkozó ember csodálkozik egy rózsaszálon, fényes csillagon, és imádjaa a Teremtőt. Nézd a csodás eget, a hegykoszorúkat, mondta és mint anatómus beszélt testünk csodálatos szerveiről. Ajkán Berzsenyi fohásza hangzott: Isten, kit a bölcs lángeze fel nem ér . . . Kicsi körében ez tette széles skálájú tanítóvá: az istenszeretet.

Istenszeretet ragyogott egyházi munkáján. Így mondta Jézus: arról ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok. Ő úgy szeretett, hogy a kereszten életét áldozta értünk. Ebből az Ő szeretetéből születik az igazi szeretet. A krisztusi szeretet nem kérkedik, nem mutogatja magát, szolgál önzetlenül, alázatosan. Ilyen voltál köztünk, I. bácsi, szerény, alázatos szolga hűséges presbiter, pénztáros, gondnok, majd a gyülekezet élén álló felügyelő. Nevedet azzal írtad be kicsi gyülekezetünk életébe, hogy példa voltál Isten szeretetére, és bizonyosság Isten szeretetéről.

Amilyen volt élete, olyan volt halála. Egy héten át, minden nap Isten elé álltunk. Az utolsó órában is összekulcsolt kézzel, felfelé tekintő szemmel imádkozott. S míg az Igét hallgatta, a szent Úrvacsorát vette, megbékelve elindult haza.

Elnémult ajkáról ajkamra veszem imádságát és imádkozzuk együtt felette: Szeretlek, Uram, én erősségem.

**Molnár Gyula
Esztergom**

Józsue 23,14

(Özv. Németh Lajosné, 1962)

Van egy kedves énekünk, amelynek kezdete így hangzik: „Megyek már, oh Uram, megyek feléd, fájdalmas szent úton mindig feléd . . .”

Ebben az énekkezdetben benne van nőtestvérünk életrajza. Életének útja, szinte 8 évtizeden keresztül fájdalmas út volt. Ha kérdezzük miért és leegyszerűsítjük a feleletet, akkor azt mondhatjuk: Amerika miatt! Hiszen alig volt talán 20 esztendő, amikor férje elindult Amerikába, ahogyan mondani szokták: az ígéret földje felé. Lehet, hogy számára ott az ígéretetek beteljesedtek, de az itt maradt fiatalasszony számára az ígéretetek beteljesedés nélkül maradtak. Akkor már körülötte toporgott, sirt, nevelt a három gyermek és mindegyik kenyeret kért, ruhát kért, szülői szeretetet kért. Három gyermeket kellett felnevelnie, vagyis egyedül kellett azt a terhet hordoznia, amelyet az emberi élet törvénye szerint ketten szoktak hordozni.

De azután mégis csak láthatta ennek az áldozatnak az eredményét is, ahogyan nőttek a gyermekek, kiteljesedett bennük az élet, maguk itt ott-hont alapítottak, megjöttek az unokák és dédunokák és akkor... Akkor eljött 1956, a nagy vihar és megint csak Amerika nyitott kaput két gyermek és három unoka előtt! Akik akkor útra keltek, elvitték magukkal a leszakadt-fél szívét. Talán jöttek levelek és biztosan nagyon jó volt olvasni azokat a leveleket. Talán jöttek csomagok és jó volt bontogatni azokat a csomagokat, mert *tőlük* jött. Talán jött pénz is és jó volt felhasználni azt a pénzt is az élet gondjai közepette. De se a levél, se a csomag, se a pénz nem pótolja a gyermeki csókot, az unokák kedves mosolyát, a játékos és vigasztaló szavakat és a hálás kéz simogatását... Amikor ezt mondjuk, nem mondunk ítéletet, mert nekünk nincs jogunk és hatalmunk bárkit megítélni cselekedetei miatt. Az ítélet Isten dolga, aki ismeri a szívek titkait... Ezért volt ez az életút — fájdalmas út.

De mi volt nőtestvérünk ereje ezen az úton?

Elsősorban a benne élő szeretet. A családszeretet, a földszeretet, a munkaszeretet, az erős akarat és a nagy becsületesség. Tudom, hogy ezek emberi erők, de minden ilyen tiszta emberi erő Istennek csodálatos adománya. De ereje volt azoknak a szeretete is, akik körülvették, gondozták, otthonukba fogadták, bátorították és vele mentek a fájdalmas úton. Erő volt az imádság, amelyet elmondott és amelyet elmondtak érte. Bizonyára Amerikában éppúgy imádkoztak érte, mint itthon Magyarországon. De nemcsak az övéi, hanem az egész Anyaszentegyház könyörgött érte valahányszor Istenhez kiáltott a szenvedőkért, az elfáradottakért, a betegekért. Ezeket az erőket pedig így foglalhatjuk össze: vele volt Istennek kegyelme! Ez a kegyelem tette a fájdalmas út végére a koronát, amikor halála előtt úrvacsorát vett és abban a szentségben elnyerte Istennek bűnbocsátó szeretetét.

Abban az életkezdetben „fájdalmas és szent útról” énekelünk. Jézus Krisztusmondta magáról, hogy Ő az — út. Jézus életútja is fájdalmas volt, de egyben szent. Istennek kegyelme éppen abban van, hogy a bűnös ember fájdalmas útja egybeeshetik Jézus szent, megváltó útjával. Ezért hordozta Ő a keresztet. S mert ez így történt, azért mi, akik most nőtestvérünket elkísérjük az ember legnyomorúságosabb utolsó útjára és elbúcsúzunk tőle, nemcsak a sír sötétségét látjuk, hanem a feltámadás dicsőségét is hisszük. Egyben azt az országot, amelynek nincsenek határai és sok ezer kilométeres távolságai, csak egysége az Atyában és a Fiúban. Amíg pedig eljutunk oda, addig száll az imádságunk a zsolttároló szavainval: Taníts minket úgy számlálnunk napjainkat, hogy bölcs szívhez jusunk. Bölcs, tiszta, hívő szívhez. Ebben a hitben adjuk át nőtestvérünket Annak, akitől kaptuk. Ámen.

† Várady Lajos

Az igehirdető műhelye

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 15. VASÁRNAP

Mt 13, 18—23

Előzetes meditáció

Mi, lelkészek, közismertsége ellenére szeretünk a magvető-példázatról prédikálni. Hálás téma: jól megmondhatjuk a véleményünket a „hallgatókról”, vagy éppen azokról, akik nem jönnek el igehirdetést hallgatni. Szívesen és színesen illusztráljuk a Jézus által említett „talajtípusokat”, emberi gyengeségekkel, korjelenségekkel alátámasztva.

Mielőtt azonban ezen a vasárnapon hozzákezdénénk e hálás téma kimerítéséhez, jó lenne önmagunkat, igehirdetői szolgálatunkat, teológiai nézeteinket mérlegre tenni. Vajon mindig azonosíthatjuk-e magunkat a „magvetővel”? Jó magot hirdetek-e? Jól hirdetem-e a jó magot? Van-e bennem megközelítőleg annyi emberek iránti szolidaritás és bölcsesség, amennyi Jézusban, a Magvetőben volt, amikor az Isten országáról szóló evangéliumot hirdette az éppen előtte állók részére? — Félő, hogy „talajmintákhoz” hasonló színességgel idézhetnénk példákat magunk vagy szolgatársak igehirdetéseiből, melyek azt mutatnák, hogy gyakran félreértettünk egy-egy igét, nem aláztuk meg magunkat Isten mondanivalója előtt s ezért önmagunk körül forgolódtunk, egyéni nézeteinket hűséges következetességgel hangsúlyozva, (melyek néha talán már „hobbynak” látszanak!), heti élményeink vagy olvasmányaink vezettek, vagy gyülekezet-szerűség ürügyén valamiféle közhangulat (nem ritkán konzervatív közhangulat!). „Istennek kell inkább engedni!” → mondjuk, de megteszünk-e mindent becsületesen minden igehirdetés és szolgálat előtt, hogy tisztázzuk: mi is tetszik Istennek?! Mi osztályozunk és válogatunk, Ő pedig pazarló bölcséssel akarja szórni a magot, teljes szeretetével, embert megértő bölcsességgel. A „jó mag” nem egy kész, egyszer s mindenkorra szóló tétel, hanem Isten élő beszéde. Másként éri el az embert Magyarországon és Dél-Afrikában, a jólét fokozásával, anyagi javak legjobb befektetésével foglalatосkodókat és az éhséggel és létbizonytalansággal küszködőket, gyűlölködő családtagokat vagy mosolyogva gyilkolni induló katonákat, a „tisztogató hadművelet” vagy „szükséges jelenlét” címén indítóikat, vagy békéért fáradozókat. — Érdekes riportokat közölt az „Élet és Irodalom” egyik tavaszi száma: „Szegényedők — gazdagodók” volt a címe a cikknek, mely kimutatta, hogy ma is vannak (noha kevesen s általában önhibájukból eredően) elszegényedő családok, s olyanok is, szép számmal, akik láthatóan, vagy titokban gyarapodnak, gazdagodnak. Behelyettesítve ide kis és nagy emberi kérdéseket, testieket vagy lelkieket, hazaikat vagy világméretűeket, megértjük könnyen: a magvetésre mindegyiknek szüksége van, őszinte, felelősséget ébresztő, igazságot munkáló beszédre és tettekre.

Rendhagyó exegézis

A példázatot maga Jézus exegetálja. Az exegézis végtelen egyszerűsége, érthetősége, allegória-mentessége tanulságos lehet minden idők

exegétái számára! A Schweitzer szerint egyenesen banális ez a magyarázat egyszerűségével. Szó-exegézist végezni tehát fölösleges lenne, Jézus ezt egyszerűen elvégezte. A fogalmakat és emberi magatartásokat azonban, amelyeket Jézus idéz, érdemes megvizsgálni és korunkhoz igazítani, vagyis exegetálni és alkalmazni.

a) *Értelenség, érzéketlenség.* Megdöbbentő eredményre vezetne egy olyan vizsgálat, melyben a rendszeres istentisztelet-látogatók adnának számot arról, hogy mennyit értenek az elhangzó igehirdetésből, akár részletekben, akár a keresztyénség nagy igazságait tekintve. Jaj, de sokszor kellene emiatt maguknak az igehirdetőknek szégyenkezniük! És ismét milyen sokan vannak olyanok, akik már nem mennek el a templomba, legfeljebb sátoros ünnepeken vagy kazuális alkalmakon, de mind gyermekkori emlékeik, mind jelenbeli résztvételük tulajdonképpen érzéketlenül hagyja szívüket és gondolataikat. A példázat egyik különös titka éppen az, hogy az emberek többsége egyszerűen nem érti, ha Isten beszél, vagy ha fel is figyelne erre, végülis közömbös marad, s az ige nem terem benne gyümölcsöt. Rossz arányú statisztika ez, és Jézus nem szégyenli őszintén bemutatni! Hogy azonban Isten nem mond le közömbösökről vagy szeretetét nem érzékelőkről, arra csak két egyszerű példát. Egy fiatalasszony életének harmadik évtizedében Thomas Mann József-regénye nyomán vette először kézbe a Szentírást, s kezdte kutatni mélyebb értelmét. Egy fiatalember pedig könyvtári böngészése során, keleti vallások tanulmányozása után ébredt rá az Isten országáról szóló evangélium igazságára. — Hogyan prédikáljunk? Nem a hit gőgjével, nem a mindenáron való rábeszélés fanatizmusával! Csak úgy, hogy a hallgatók minden szót érthessenek, s az őszinte, emberi szavak nyomán ne maradhassanak érzéketlenek! Jézus szenvedélyes emberszeretete, népére és valamennyi népre kiterjedő igazság-keresése lehetne a példa. A gonosz mindig ott van, ahol szeretetről, békéről, igazságról, jó reménységről szó esik. Tetszetős kifogásokkal igyekszik cáfolni, „kiragadni a szívbe vetett magot”. Cinizmus és összeférhetlenség, nacionalizmus és faji gőg, uralkodási vágy és nihilizmus, erkölcsi szabadosság és önzés jelzik próbálkozásait a mi időnkben is. E kísértésekkel csak a jézusi korlátlan szeretet és reménység állítható szembe.

b) *Felületesség, állhatatlanság.* Amilyen gyakori az előbb említett érzéketlenség és közöny, annyira gyakori manapság a felületesen élő és hangulatokra építő emberek példája is. Sokan a TV-ből kívánják irodalmi műveltségüket megteremteni. Rövid újságcikkek alapján egész világszemléletüket kielégíteni. Tízperces zenei villámkérdésekből megismerni a zene-történetet. Reprodukciókból és magazinokból a képzőművészetet. Korunk valóban sok egyszerű lehetőséget kínál, és bravúros módon tesz megközelíthetővé nagy területeket. A keresztyénség is igyekszik használni új lehetőségeket, világszervezetekben, sajtóban, színesedő egyházi életben. Az elmélyülést és lelkesítő hangulatokon túli gondolkodást az élet egyetlen területén sem takaríthatja meg azonban senki: sem tudományt, sem művészi élményt, sem pedig az evangélium megértését nem lehet felületesen, felszínes lelkesedéssel elérni. Fel kell ismernie fiatalnak és idősebbnek egyaránt: nagyobb lehetőségek még nagyobb komolyságot és figyelmet igényelnek. A keresztyénséget ma sokan és sokféleképpen megkérdézik: vajon az égető emberi kérdésekben milyen mélységeket, s milyen biztos alapot tudunk mutatni teológiánkban s életünkben? Emberiségben és felelősségben bizony naponként próbára tételünk a világ minden pontján!

c) *Csüggedés és harácsolás.* „Az élet nem könnyű” — állítják nagy

magyarázkodással a könnyen csüggedők. „Nem szabad a fellegekben jár-nunk, ez a realitás!” Jézus soha nem tanította, hogy az élet könnyű, gond-talan fellegekben járás lenne! A földbeeső és gyökeret verő mag mégis kibírja az időjárás viszontagságait. A felszín felett pedig a föld gazdája tesz meg mindent védelmére. A könnyen elcsüggedők olyanok, mintha a fuldokló nem ragadná meg a neki dobott mentőövet azt kiáltozva, hogy a víz az igazi „realitás”, s úgys az az erősebb... Mennyi katasztrófa érte volna már ezt a világot, csak az elmúlt két-három évtized során is, ha felélos egyházi vagy állami vezetők így vélekedtek volna! — De a remény-ség magját könnyen megfojthatja a gazdagság s további harácsolás dé-moni kísértése is. Ez a veszély talán még egyetlen korban sem volt eny-yire valóságos és éppen azok között (akár gazdag országokról, akár egy-egy országon belüli gazdag rétegekről vagy egyénekről van szó), akiknek újabb javakra tulajdonképpen már nem lenne szükségük. „Fölöslegre” dolgoznak s gyűjtenek s közben már régen elfeledkeztek a földi javak igazi céljáról, embert szolgáló rendeltetéséről. Csak e kérdésben merjünk őszintén, s ha kell, önkritikusan prédikálni! Falun s városban, magyar s világhelyzetet nézve egyaránt.

d) *Minden várakozást felülmúló gyümölcstermés.* A látszólagos aránytalanság (az eddig felsorolt negatív példákkal) itt egyszeriben meg-szűnik. A harminc-hatvan-százannyit termő mag csodája nagyon elgond-olódtható. Kik hát ezek, akiknek életét Isten ilyen látványosan megáldja? Semmi esetre nem „csodalények”! Valószínűleg életükben sokszor tartoz-tak az előző „talajminta-csoportok” valamelyikébe... Az evangélium hallatán azonban egyszer mégis megnyílt az értelmük, érzékelték Isten eligazító szeretetét, mélységekig láttak és legyőzték önzésüket, kishitű-ségüket, hagyták, hogy az ige magja elhaljon bennük és új mag, mások számára élvezhető, izes gyümölcs teremjen. Talán ezt észre sem veszik. Csak a „mag” igazsága és termőereje az, amit észrevesznek szívükben, agyukban, tagjaikban. Talán még azt sem veszik észre: honnan, kitől származik ez az erő, mely életüket jóízűvé tette. Csak Isten tudja: Ő ismeri őket. S ez elég.

Vázlat-kísérlet

1. A lelkész számára nagy felelősség megállni a szószéken: tud-e való-ban „jó magot” hirdetni? A „Jézusról szóló evangélium” fogalmát meg tudja-e tölteni léttel, Jézus teljes szeretetének kibontásával, Isten em-beri életre vonatkozó teljes akaratának őszinte keresésével korának, tár-sadalmának, gyülekezetének aktuális, evangéliumot igénylő kérdéseivel? — Ez a felelősség azonban egyidejűleg osztódik és növekszik: minden igehallgató igehirdetővé is válik. Ember-voltunk és Isten előtt állásunk szerint egyszerre vagyunk magot befogadó (vagy be nem fogadó) talaj és gyümölcstermést váró „kívülálló”, valamint saját gyümölcstermés-em által az új magvetést is előmozdító igehirdető (egyetemes papság!).

2. A jó mag útjába akadályok állnak. (Felsorolásuk egy igehirdet-ésen belül soknak látszik: jobb kettőt-hármat kiragadni és azokat világ-helyzettől kezdve egészen a gyülekezeti helyi kérdésekkig lebontani.) Ezen akadályok ellenszerét meg lehet találni: Isten nem nyugszik bele, hogy a Gonosz praktikai győzzenek. Éberség és józanság kell.

3. A jó magvető alapállása: *minden* föld alkalmas arra, hogy jó ter-mőtalaj legyen! Ezért minden szavát, még intéseit és kritikáját is nagy szeretet és Istenben bízó optimizmus hassa át. Kétségtelen az, hogy nagy az egyéni felelősségünk a szívünkbe hulló maggal kapcsolatban, de az is

kétségtelen, hogy Isten a felelősséget is élesztgeti s erősíti bennünk. Ő a termésnek és aratásnak Ura.

Ezért búcsúzzunk így e vasárnapon: Adjon Isten jó termést! — Őszinteséget önmagunkkal és embertársainkkal szemben, emberséget és leleményes szeretetet, elvállalt felelősséget, rendíthetetlen jó reménységet, s annak, ki ezt is érzékeli már: mindvégig tartó hitet.

Szirmai Zoltán

Laikus kérdések és szempontok Mt 13,18—23-hoz

Miért beszélt Jézus példázatokban, mikor azok nehezebben érthetők, mint az „egyenés” beszéd? A mag az igét, a föld pedig az embereket jelképezi? (9c) — Jézus itt három embertípusról beszél. Az első értelmetlen, a második állhatatlan, könnyen befolyásolható ember, a harmadik pedig a vallásos, de nem hívő embert mutatja be. — A negyedik csoportba tartoznak azok, akik értelmeseek, van hitük, és e mögött életük a fedezet. (9c) — Szeretném megkockáztatni azt a véleményemet, hogy Jézus kissé keserű szájjal mondhatta el a magvetésről szóló példázatát a sokaság előtt. Okát abban látom, hogy a Mt 10. fejezetében leírt tanítványok kiküldése nem járt kellő „sikerrel”. A jelenlegi textus talán a nép Krisztussal szembeni állásfoglalásának valamiféle magyarázata, vagy igazolása? (40) — Ez az ige több, mint egy meghatározott eseményre való utalás. Értelmezhetem-e úgy, hogy a Krisztusról hirdetett ige evilágbeli örök sorsáról tesz bizonyosságot? — Az egyház a maga szolgálatában néha az ellenkezőjét is tapasztalhatja. Előfordul, s nem is ritkán, hogy nem várt helyen és időben (szívben) jótalajra talál az ige. Mi emberileg szoktuk meghatározni a talaj (szívek) minőségét. Gyakran megszegyenülünk! Nem mindig ott lesz termés, ahol azt bizton sejtjük. Mégsem a példázat magyarázata téves, hanem mi tévedünk a talaj, az emberek megítélésében. Szeretném elmondani azt a véleményemet, hogy a jótermést biztosító „talajt”-t nem mindig a templombajárók közt kell keresnünk! (40) — Megnyugtanni akarja-e Jézus a tanítványait az ige sorsát, a teremtetést illetően, vagy éppen ellenkezőleg: a kudarcok ellenére erősíti őket a további fáradsáttal szolgálatra? — A 100, 60 és 30 annyi a már Krisztusban hívők között jelenthet-e valami értékítéletet? Ha így is lenne, az ítélet semmiképpen sem a mi dolgunk. (40) — A 22. versben Jézus a világi gond mellett termésgátló akadályként a pénz szerelmét említi meg. Ma új oldalról lehet hangsúlyos ez a krisztusi megállapítás. Tapasztalom, hogy a nagyvárosi embert egy balatoni villatelek mennyre el tudja vonni a vasárnapi igehallgatásról. — Nagy akadálnak látom a Krisztushoz való eljutásban az önzést, a rohanást. Azt, hogy nincs időnk foglalkozni a másik emberrel, vagy méginkább: nem keressük meg az idejét annak, hogy hitünket aktivizáljuk. Persze, hogy elhal a cselekedetek nélkül való hit! (40) — Igen helyesnek vélem egyházunk útját és szolgálatát a mi társadalmunkban. Ez a diakónia útja. Ezt le lehet bontani az egyes ember aktív cselekedetére is. Ha ez megvalósul, akkor máris termett az ige! (40) — Kiváltságos helyzetbe kerültek-e a tanítványok azáltal, hogy Jézus előttük elmagyarázta a példázat értelmét, vagy éppen felelősségük növekedett-e meg? (40)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 16. VASÁRNAP

Lk 14,12—14

Fordítás

„Szólt ahhoz is, aki meghívta: Ha ebédet vagy vacsorát készítesz, ne hívd a barátaidat, se testvéreidet, se rokonaidat, se gazdag szomszédaidat, hogy ők is meg ne hívjanak és viszonzásban részesülj. Hanem ha vendég-séget készítesz, hívj szegényeket, nyomorékokat, sántákat, vakokat, és boldog lesz, mivel nem tudják viszonzni neked; mert viszonzni fogja NEKED (Isten) az igazak feltámadásakor.”

A szükséges írásmagyarázati megvilágítás bele van helyezve az alábbi igehirdetésbe, illetve a prédikáció során zárójelben közlöm.

Igehirdetés

Meghökkenítő szó. Mintha Jézus ellene lenne a családi és baráti kapcsolatok ápolásának! Mintha nem venné jó néven a ma is dívó általános kedves szokást, hogy a társas együttlét kiemelkedő alkalma a terített asztalnál való találkozás, rokonok, jó ismerősök meghívása otthonunkba! Rosszul értelmeznénk ezt a jézusi mondást, ha így, direkt módon, egyenes gyakorlati útmutatásnak vennénk.

Jézus szavai között máshol is találunk olyan mondásokat, amelyek abszurditásukkal, lehetetlenségükkel akarják felrázni, gondolkozásra, megváltozásra készíteni a hallgatóit. (Az antik Keleten ismert volt ez az eljárás.) Ha a jobb kezed bűnre visz — mondja —, inkább vágd le (Mt 5,30) — de ezzel sem öncsonkításra buzdít. Talán könnyebben megértjük Jézus ilyen „abszurd”, lehetetlen szavainak a jelentőségét, ha a két világháború közötti avantgarde irodalom, művészet egyik jelenségére gondolunk. Ezek az irányzatok versben, festményben sokszor hajmeresztő furcsaságokkal meghökkeníteni akarták a kényelmesen élő polgárt, hogy felocsúdjék abból a problémátlanságból, amellyel az életet, a társadalmat, a világot nézte. Vegyük Jézusnak ezt a most olvasott igéjét felrázó, a végletekig kiélezett, „abszurd” szónak, és keressük meg benne, mire akar figyelmeztetni vele. Ugyanerre az eredményre jutunk, ha példázatként olvassuk. (A lukácsi összeállítás alapján, ebben a fejezetben, az étkezési szituációhoz kapcsolt hagyományegységek közül a közvetlen megelőző beszédet példázatnak nevezi az evangélista, * ezt a megjelölést az összefüggés alapján alkalmazhatjuk a mi alapigénkre is, lásd 7. verset.) Keressük a példázat kulcsát, s mint hasonlatot lefordítjuk a valóság nyelvére.

1. *Jézus itt a szeretet önzetlenségére figyelmeztet.* Mit ér az olyan szeretet, melyet a viszonzás várása vált ki! A viszonzáson persze ne csupán anyagi természetű viszonzást értsünk! Önző az a szeretet, amely azért szeret, hogy a másik szeretetében részesüljön. Így válhat önzővé akár az anyai szeretet, vagy a szerelem is. Ismételten előfordul az életben, hogy amikor az önző szeretet nem kapja meg az ellenszolgáltatást a viszontszeretben, nemcsak elhidegül a másik iránt, hanem a viszontzatlanság miatt gyűlöletbe is átcsaphat az önzése. Szeretetünk megvizsgálása, önzéstől való megtisztítása állandó életfeladat azokkal kapcsolatosan, akiket szeretünk. Ismételten rá kell döbennünk, hogy az igazi szeretet soha nem számolhat sem anyagi, sem erkölcsi ellenszolgáltatással, sem a viszontszeretet jutalmával.

2. *Jézus a szeretet határtalanságára figyelmeztet.* A természetes emberi szeretetnek mindig van egy bizonyos mágneses mezője, a szeretetünk

köre, ahová az érzelmeink vonnak be egyes embereket vérségi, rokonszeri vagy más, de alapjában véve személyes érzésségi alapon. Akik ezen a körön kívül esnek, azok iránt közönyösek vagyunk. Jézus szava ezt a bűvkört robbantja szét, amikor a cselekvő szeretetet a szívünkhöz közel-állókra is irányítja. Túl kell lépünk azok körén, akiket szeretünk. Munkahelyünkön nemcsak azokkal a társakkal kell törődnünk, akik szimpatikusak és jólesik velük beszélgetnünk, hanem észre kell vennünk az ellenszenves vagy közömbös munkatársaknak a baját. Szeretetünknek át kell lépnie a vallási, népi, faji korlátokat. Tovább kell mennie azoknál, akikkel összekapcsol az azonos társadalmi réteghez való tartozás, az evangélikus egyháztagság vagy a közös istenhit. A keresztyén ember szeretete a más világnézetűek felé is ugyanúgy irányul. A szeretet átviveli a nemzeti határokat: az emberiség mai kérdéseinek megoldásához nem foghatnak hozzá olyanok, akiket fogva tart a nacionalizmus, a hazaszere- tet önző, torz formája.

3. *Jézus ugyanakkor a szeretet „lehajló”, segítő mozdulatára figyelmeztet.* A belső korlátokat döntő, táguló szeretetnek az alapvető rugója a segítség szándéka. Az igazi szeretet nem olvadhat szét általános emberbaráti érzéssé, hanem tettere való készséggé válik mindenki iránt, akiknek valami módon valami jót adhat. Szükségszerűen azokra esik pillantása, akik rászorulnak. A Jézus korabeli társadalomból ezért lépnek elő ebben az igében a szegények és a csonkák, sánták, vakok. A szegényeket társadalmi helyzetük és anyagi nyomorúságuk vetette az élet peremére, kizárva a templom és a gyülekezet közösségéből. A nyomorékokat testi fogyatékoságuk fosztotta meg a teljes emberi élet örömétől. Ma a szeretetnek ez a mélybe hajló iránya a testi-lelki szenvedők, az elnyomott népek, a lenézett emberfajok, a társadalmak kivetettjei, és ehezők és nyomorgók felé mutat. Gyakoroljuk közelünkben az egyéni szeretetcselekvést, ahogyan az élet szükségletei elibénk hozzák. És vállalják a keresztyén emberek is a közösségi segítségnek, a társadalmi és gazdasági kérdések megoldásának, a faji egyenjogúságnak, a fejlődésben elmaradt országok fel-emelésének közvetlenül a mai emberiség előtt álló feladatait.

4. *Jézus a szeretet örök jövődjére is mutat.* Az Újszövetségnek ezen a helyén ismét találkozunk azzal a jelenséggel, hogy Isten igéje felhasznál idegen gondolati eszközöket. A Jézus korabeli zsidó teológiának volt olyan irányzata, amely csak az „igazak feltámadásával” számolt. Ez a gondolat itt felhasználásra kerül. Mivel Jézus utolsó mondata az önzetlen szeretet túlvilági következményét világítja meg, ezért a tekintet csupán a hívők feltámadására irányul, noha Lukács evangéliumában másutt minden ember feltámadásáról van szó. Az isteni eljövendő viszonzás gondolatát sem szabad szó szerinti értelemben vennünk, hanem bele kell állítanunk az egész Szentírás összefüggésébe: életünk, még jótetteink, szeretetünk megnyilvánulásai is rászorulnak Isten bocsánatára. Nem valamiféle, halálunk utáni jutalom reményében kell tennünk a jót másokkal, és az emberi közösségek javára. Ez is a szeretet önzése lenne, csak a földi viszonzás helyett túlvilági viszonzás önző érdeke mozgatná.

Inkább azt a értelmét próbáljuk megragadni e jézusi szónak, hogy szeretetünk gyakorlása közben nyíljék meg előttünk a feltámadás perspektívája, s legyünk bizonyosak abban, hogy a szeretet elkísér bennünket oda is. Ma még elképzelhetetlen formában és módon a szeretet az örökkévalóságban fog kiteljesedni, hiánytalaná válni. Elgondolhatatlan mértékben részesedünk Isten szeretetében, de valamiképp egymás szeretetében is, hiszen tökéletes lét nem lehet tökéletes szeretet nélkül. (1 K 13,8a. 13;

R 8,38—39) *Érdemes szeretni önzetlenül, „határ”-talanul, segítően, mert a szeretetnek örök jövődjé van.*

Miközben végighallgattuk Jézus figyelmeztetését az igazi szeretetre, rá kellett jönnünk, hogy *Isten megelőzött bennünket ilyen szeretettel.* Isten szeretetét azért kaphattuk, mert ő nem azt nézi, mit és mennyit tudunk viszonzni belőle. Az ő szeretete átszelte a legnagyobb elképzelhető határt: a távolságot, a szakadékot a mindenható Isten és a gyarló ember, az egyedül szent Isten és a bűnös ember között. Szeretete lehajolt hozzánk esendő porszemekhez. És az ő szeretete cselekvésben nyilatkozik meg irántunk az életünkben: a bűnbocsánat, a gondviselés és majd az üdvösség tényeiben. Jézus Krisztus egész valósága mutatja nekünk Istennek önzetlen, határtalan, lehajló és cselekvő szeretetét, hogy indítson bennünket hasonló szeretetre az emberek között.

Veöreös Imre

Laikus kérdések és szempontok Lk 14,12—14-hez

„Isten fizesse meg” — mondjuk sokszor, amikor előre tudjuk, hogy semmiféle hasznot, vagy vizontszolgáltatást nem remélhetünk. Nem vezethet ilyen téves elképzelésre ez az ige? (41) — A mai ember annyira az üzleti nyereség világában él, hogy számára idegen a textus. Boldog leszek, ha nem adhatják vissza, amit másra áldoztam? Ma nem nagyon fizetnek az emberek olyan kamatra, amit majd az örökkévalóságban térítenek meg! (41) — Nem hiszem, hogy a mai élet ún. pénzügyi formulájáról van szó, hanem az alázatosság megtestesített cselekedetéről. A jézusi példabeszéd szándékos túlzás. Az igazi alázat nem alázatoskodás. Az előbbi a krisztusi magatartás, amit az ige példáz, az utóbbi egyszerű simulás, talpnyalás. A kettő között hatalmas a különbség. (41) — A fejezet címe jótékonyásra int. Nem felesleges jótékonykodás, kidobott „pénz” ez? Lehet, kell is segíteni, de ez már szinte nagyzási hóbort. Felesleges költekezésnek tűnik. Ilyen alázatos és „embereket átölelő” szeretet a mai etikai magatartásban túl kegyesnek tűnik. Nagyanyánk sem ilyen már. A mai ember számára elérhetetlen. (41) — A lelkész megjegyzése a következőkhöz: Az ifjúsággal beszéltük át a textust, de úgy, hogy először nem tudták, miről van szó. Nem olvastam fel a verseket, hanem úgy mondtam el, ahogyan azt ma is elmondhatná valaki: Jó elv! — Nyilván nem a családi kapcsolatok leépítéséről van szó, hanem arról, hogy ne az érdek szabja meg életünket. Sokszor nehezebb a hozzátartozókat elviselni, mint az idegeneket! Önzetlenség! Ez ennek a tanításnak, javaslatnak az értelme. Ne a számítás, helyezkedés határozza meg gondolkodásunkat. Szeretetből, mellékgondolat nélkül segítsünk a másikon. (15) — Ha mindent az önzés mozgatna, félelmetes lenne a világ. De nem ez mozgat? A valóság, a tapasztalat arra int hogy ne legyünk naivak. Ha a dolgokat megpiszkáljuk, minden mögött valamiféle önzésre bukkanunk. A diák a tanárának mond szépeket, hogy kegyeibe kerüljön, a beosztott a főnökére mosolyog — pedig a csudába kívánja, mert szeszélyes, hatalmaskodó —, de számít arra a néhány „pirosasúra” a prémiumfizetéskor. Ahol van „baksis”, borral, ott kapunk kedvességet, jó szót, de az üzletekben, ahol szabott árak vannak, sokszor unott és fanyar képpel fogadnak. Ja, valamit valamiért! (15) — Lehet másként is? Egyáltalán szükséges, hogy másként csináljuk? Hinnünk kell, hogy voltak és vannak önzetlen emberek. Biztosan kevesen. De az is bizonyos, hogy ezek az önzetlen áldozatok vitték előre a világot. Az igazi tudósokban pl. megvolt és megvan ez a vonás. Kutató orvosok életüket kockáztató önkísérlete... stb. (15) — Amennyiben Jézus mondja

ezt a tanítást, akkor nyilván azt akarja, hogy a keresztyének önzetlenül éljenek. Bizonyos, hogy nem csak tudósok, keresztyének is voltak, akik ezt éltek. Egy idősebb gyülekezeti tag megjegyzése: Wrede Matild. (15) — Az persze kérdés, hogy mennyire lehet az önzetlenséget következetesen érvényre juttatni. Mindenesetre ébren tartott lelkiismerettel, önkontrollal meg kell kísérelni. (15)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 17. VASÁRNAP

Mt 18,19—20

Exegézis kitekintéssel

A „szümfóneo” ige jelentése igen gazdag: összehangzani és összehangolni, összecsendíteni, összeilleni (pl. építőkövekről, szélekről), összhangban és egy véleményen lenni, egyetérteni és egységre jutni, megegyezni. Közismert, hogy fónévi származéka, a szimfónia, a zenében is őrzi a szó eredeti jelentését. Szinte ilyen szólásmondásokra is gondolhatunk: egy nótát fújni, egy húron pendülni. — A *duo ex hūmōn* jól jelzi azt a tényt, hogy az egységjutásnak itt a földön van kezdete és már két ember együttese is közösség. De arra is emlékeztet, hogy a közösség értéke nem létszámhoz kötött. A családi közösség két személy közösségére épül. A kettő közösségének azonban mindig a nagyobb közösség bázisává, arra nyitottá és azért valóvá kell lennie, mert különben értelmét veszti. Különösen megáll ez a gyülekezetben és a keresztyénekre nézve. Szektás elhajlásoknak és beszűküléseknek nem lehet támasza a ketten-hárman kifejezés. A kettő-három önző és bezápuult szeparáltsága nem nevezhető közösségnek, inkább önérdekszövetségnek. Az egység, mint az Úrnak és a Léleknek közössége, eleve magán hordozza a küldetést, a feladatot. — Az *epi tész gész* az igére, Krisztusra alapozottan erősíti a közösség mindennapi életre, e világra szántságát. A közösség részesei nem a holdvilágra akasztott lelkek közössége, töményre zárt összejövetelek levegőjében és alkalmilag, hanem a földi élet folyamatosságára szabott. — A *peri pantosz pragmatosz* felöleli magát a problémás és mindig új megoldásokat sürgető életet. Itt bizony Jézusnak az a távlata bukkan elénk, amelyik az egy húron pendülő tanítványokat az élet sűrűjébe tereli. Bár alapigénk az egyetértő imádságra nyitja az egységjutás ablakát, mégis és éppen ezért kicsendül belőle az a figyelmeztetés, hogy a keresztyének bármilyen e világi munkája és szolgálata csak az egymás egyetértő támogatásával célra vezető.

A közösség, az egység teremtője a Lélek. Alapja és tartósságának garanciája Jézus jelenléte. Erre utal az „összegyűlnek az én nevemben” kifejezés (bár a szünégmenoi, mint *pass. perf. part.* azt is jelenti: együtt vannak). A Lélek gyűjtése folytán jönnek össze és vannak együtt, azaz közösségként tartoznak össze az ígéletben és szolgálatban, Jézus jelenléte bizonyosságában. Vagyis: a keresztyének közössége nem korlátozódik az istentiszteleti együttlétre, hanem az azon nyomban feladat és küldetés-közösség is. A Jézus nevében azt jelenti: Rá való tekintettel, a Benne való hitben, az Iránta, az egymás iránt és a mindenki iránt való szeretetben tágul közösségük mozdulatokká, hűséggé és áldozattá és lesz a gyülekezet és a keresztyének egységén túl emberek egységének szorgalmazójává.

Az üzenet keresése

Mt evangéliumának egész 18. fejezete olyan tanítást tartalmaz az egykori és mindenkori tanítványok számára, amelyik az egyesnek a sokhoz, a soknak az egyeshez való viszonyában kívánja egészséges mederbe terelni életüket, és kizár minden fegyelmezetlenséget és lazaságot.

Alapigénk témája a közös imádkozás tárgyában való megegyezés. De úgy, hogy az egység szorgalmazása messze túl is nől az egyes könyörgések tárgyában való egyetértés szükségén. — Dialektikusan is érthetjük az alapigét. Az egyetértés nagyon kell a könyörgések tárgyára nézve. Csak úgy számolhat meghallgattatással a közös imádság. Így szól az ígélet. Viszont, bármennyire adott az egység Jézus Krisztusban, az egymáshoz való viszonyban és a szolgálatban sokkal inkább fogyta van annak, mint tölte. Azért így is igaz a sorrend: Az együtt könyörgés mindig szükséges azért, hogy a szolgálatban, a gyakorlatban, az egyes időszerű teendőkre nézve is egység legyen. Mindez nem vágyálom. A kettő, három meg a jóval több együttléte Jézus nevében, a Benne való közös hit és közös bizalom alapján, együttjár Jézus jelenlétének bizonyosságával. A közösség tehát sohasem közös erőfeszítés terméke, hanem a jelenlevő Krisztus ajándéka volt és marad. Az egység titka az élő Jézus. Ez a tény azonban nem tünteti el az egységnek azt az örökös feladatát, amelyik a sok más feladattal együtt tornyosodik a mindenkori tanítványok elé. Hiszen a közösséget messze túl a hangoztatásán meg kell élni, gyakorolni kell az emberek, a világ bajaiban és jól értett örömeiben való osztozás folyamatoságában. A kettő meg a sokkal több egysége sem a könyörgésre, sem pedig a szolgálatban való forgolódásra nézve nem lehet öncélú. Nem lehet az önfenntartás és létfenntartás érdekében várt szerencsés visszahatás hajszolása, hanem csak konkrét emberek java. A közösségnek mindig tudnia kell „pontosan”, hogy kiket és milyen céllal kell szem előtt tartania. A nevén nem nevezhető cél nélküli egység vagy csak dekoráció, vagy csak kolonc a világban, vagy ami még ennél is rosszabb, csak tövis. Az egység a szeretetben engedelmes hitnek, a keresztyének jól lelkiismeretének és az egyház létjogosultságának megbizonyítása és beigazolódása a hazában, a világban emberek üdvére, hasznára.

Az egység csodája

A mi korunkban az egyházban és az egyházon kívül egyaránt úgy lett az egység. Sajnos, sok félreértés és nem tiszta szándék árnyékot is vet az emlegetésére, és néha bizony a gyakorlására is. Mi az és mi végre kell és hogyan születik? Bizony nem egyformaság az, hanem különbözők összetartozása és összetartása közös ajándékban való részesedés alapján és közös küldetésben. Nem szövetség, önző, gyanús és Krisztushoz méltatlan célért, hanem az Ő népének összecsendülése a mindenkori irgalmas samaritanus programjában. Aze irgalom lelkületével mozdulók olyan harmóniája az egység, amelyik hitelesen jeleníti meg itt a világban Krisztust. Úgy, hogy sokan megelégtetnek, megvigasztalódnak, megbékülnek és kibékülnek, azon a réven, hogy a Krisztusban egyek, éppen ezért pendülnek egy húron.

1. Az egység csoda, mégpedig a jelenlevő Krisztus csodája. Nem volt, meg nem is lesz magától értetődő. Jézus azzal lépett át az Atya láthatatlan világába, hogy továbbra is népével marad. Jelen lesz. Ahol a Lélek hoz össze és a Jézusban való bizalom kapcsol össze legalább két embert, ott van és ott lesz. Ilyen közösséget semmiféle érdek, származás, vérség vagy fajiság nem volna képes megteremtteni. A jelenlevő Krisztus szeret, cse-

lepszik, megbocsát. Szava a Lélek által szívekbe talál, összekapcsol magával és egymással embereket. Van-e ennél nagyobb csoda? Az egység Jézus csodájaként a közösség csodája.

2. Az egység az egészen áldásra szánt egy akarat csodája. Bizony nem természetes dolog ez. Az emberi szív örökletesen hordozza a maga önző és a mindenki más érdekét keresztező akaratát. Ez az akarat ügyesen színészkedik. Tele van hiúsággal, irigységgel, szívtelenséggel, gorombasággal és hanyagsággal. A belső ügvédek és ügynökök egész sorát tenyészt, táplálja és mozgósítja. Hogyne volna hát csoda, amikor ezer különbség ellenére emberszívek mégis együtt és nemcsak egymás mellett, egymásért és egy célért dobognak és nem egymás ellen? Csoda, amikor emberek nem egymás útjában vannak, nem egymás útjába raknak akadályokat, hanem együtt veszik szívükre és vállukra sokak terhét, baját. Csak az egy akarat ismeri fel idejében és ismételten az egész világért való felelősség elodázhatalanságát és megosztásának szükségét másnézetű emberekkel. Csak ez az egy akarat vállal felelősség menti meg az egyes gyülekezeteket is a szektás beszűküléstől és begombolkozástól. Amikor Jézus nevében vannak együtt, tartoznak össze és értenek egyet keresztyének, már egyet akarnak, azt akarják, amif Uruk is akar. A „Jézus nevében” nem patinás jelszó rohamra valakik ellen, hanem Jézus indulatával és feltésvél való felvállalása mindannak, ami bajt hárít és szíveket békít.

3. Az egység az együttes könyörgés és meghallgattatás csodája. Ennek gyakorlásában és bizonyosságában szegények a gyülekezetek. Nincs távlata, messzetekintése és hosszú karja a könyörgéseknek. Sokszor csak a küszöbíg és a kapuig néznek és látnak. Nem folytatódik áldozatos mozdulatokkal és nem lép tovább a Krisztussal. Erről árukkodik a viszonylag kevés problémaoldódás. Több szeretettel legyen azért tárgya az együttes könyörgésnek az elnyomottak szabadsága, az éhesek kenyere, a háborút szenvedők békéje, az otthontalanok otthona, a betegek egészsége. Legyen székértelője az imádság az igazságnak és az igazságosságnak, és mindig újra a jóra való egységnek. A csodája majd beírják a meghallgattatásban. Ebben bizonyosnak lenni is együtt szabad és kell.

4. Az egység csodája az együttes szolgálat csodájában tetőzik. Az nem lehet sem egyesek, sem sokak ugródeszkája. Erőfitogatás sem a másnézetűek és gyengébbek sakkban-tartására. Az egység sokkal inkább a nagykorúság vizsgáteleme hit, szeretet és reménység dolgában. Hit dolgában, hogy csakugyan abban a Jézusban hiszünk, aki olyan volt, mint aki szolgál. Szeretet dolgában úgy, hogy tűrhetetlennek és megoldandónak tartjuk emberek nyomorát, szenvedését, üldözését, otthontalanságát és emberi méltóságukból való kitaszítottágát. Reménység dolgában, amelyik a végső cél és beteljesedés bizonyosságában tesz áldássá, minden becületes szándékkal együtt lépve, áldás nélkül áldásra várók számára. Mindazok együtt szeretnek az együttes szolgálatban, akiknek nem divatos jelszó vagy érdekszövetség az egység, hanem küldetésük betöltése. Az így értett egység sohasem pihentet el „a kapun túl minden medgye” kényelmi párnáján, nem hagyományokat dédelget, hanem félretelve a sopánkodást, nagyon megbecsüli az adott lehetőségeket és kihasználja az alkalmakat. Tudjuk és tudatosan tudnunk kell, hogy az egységen belüli sokféleség nagy kísértések forrása lehet. Azért szüntelenül látni kell a különbözőségben rejlő ajándékokat is. Krisztus éppen az egységen belül rendeltetését betöltő sokféleségben van igazán jelen, ha nem vágyálom, hanem gyakorlat az egy akarat. Ez az egy akarat azonban nem űthet el Isten akaratától. Így tetőzik az egység csodája a szolgálat csodájában.

Az így értett egység nem hiábalavól, inkább nagy ajándék és nagy

cél az Úrban. Hiszen nem valakik ellen ágaskodik, hanem boldogan cselekszik, az együttes könyörgést is beleértve, mindazért, amiben Jézus Krisztus is hajlandó egy húron pendülni velünk. Fogadjuk örömmel a Krisztus teste egységének ajándékát, mert részesei vagyunk és maradhatunk, de azzal a meggyőződéssel tegyük ezt, hogy sohasem nélkülünk, hanem általunk akar munkálkodni a világban.

Szabó Gyula

Laikus kérdések és szempontok Mt 18,19—20-hoz

Mire vonatkozik Jézus ígérete? Mi az, amit megad, ha csak „ketten is” „egyakarattal” kérnek? Ez csak „szent dolgokra” vonatkozik? Édesapánk koporsója mellett, s utána is nagyon sokat imádkoztunk hívő szívvel, hogy az édesanyánkat is ne ragadja el a halál, s ezt a nagyon „egyakarattal” mondott imádságunkat nem hallgatta meg az Isten. Vagy talán mióta közös akarattal a bűn gyümölcsét letépte az ember, nem tud közös akaratra jutni? (14) — Az ember képtelen arra, hogy „teljes egészében” ugyanazt akarja, mint a másik. Az önzés, amelyik ösztönös, vagy talán „bűnös” valóság az emberben, nem tudja a másik érdekét is szeme előtt tartani. Ez nyilvánul meg a nemzetközi életben. Közös akarattal ki lehetett volna már régen küszöbölni a háborúkat. A saját érdekét néző, a másakra mindig „ellenségesen tekintő” indulat áll ennek útjában. (14) — Az imádkozó embert csak „titkon nézi” az Isten, s a „közösségben” élővel közösséget vállal? Mit jelent végeredményben ez a „jelenlét”: Isten mindenütt jelenvaló — tanultuk. Akkor miért kell ezt itt külön kiemelni Jézusnak? A feltámadottnak ez a jelenléte közvetlenebb, személyesebb? S ugyanakkor „hatékonyabb” is? Ez a jelenlét átformaló erő is? Az ő nevében való együttlét meghatározza azt, hogy hogyan, miért, mikor kell imádkozni, s cselekedni? (14) — A 19. vers szerintem kétféleképpen érthető. Mászt jelent az, ha azt mondom, hogy kettőnek minden kért dolog felől kell egy akaratot lenni, s akkor adja meg a mennyei Atya, s megint más az, ha azok kérését teljesíti Isten, akik minden dolog felől egy akaratot lesznek. Melyik a helyes? Az elsőt valószínűbbnek tartom. (42) — Ebben a versben a kérő imádságról van szó, mégpedig úgy, hogy Jézus biztat rá. Sok baj van a kérő imádságainkkal. Részben azért, mert nem vesszük egészen komolyan, hogy Isten teljesíti azokat, vagyis hitetlenek vagyunk. Részben meg azért, mert vannak nem teljesített kéréseink. Ezekről csak néha derül ki, hogy jó, hogy nem teljeselek. (42) — Népmesékben sokszor van szó arról, hogy így, vagy úgy minden kérés teljesül. Érzem, hogy az imádságban egészen másról van szó, de szeretnék erről világosan és érthetően hallani. (42) — Ebben a versben nem egyszerűen a kérő imádságról van szó, hanem a közös imádkozásról. Azt hiszem, nem véletlen, hogy a Miatyánk többes számban van. Nincs-e ez ellentétben azzal, hogy az imádság „titkon való” legyen? Vagy úgy értsük ezt, hogy a közös imádságnál hitetlenek ne legyenek jelen? (42) — A 20. versből nyilvánvaló, hogy a keresztyén ember nem élhet „magánakvaló” életet. De miért szól itt Jézus kettőről meg háromról? Talán vigasztalás van abban, hogy mindig kevesen lesznek az igazán hívők? Vagy éppen közösségre biztat Jézus, hogy ne „maszokoljuk” a keresztyénséget? (42) — Mit jelent az, hogy „az én nevében”? Azt-e, hogy ha Jézus nevét kimondjuk, ezzel máris biztosítjuk jelenlétét? Eszembe jut az, amit az előbb a népmesékkel kapcsolatban hallottunk. Mintha valami varázsereje lenne Jézus nevének. (42) — Ezt lelkiképpen kell érteni. Úgy, hogy Jézus nevében akkor vagyunk együtt, ha komolyan vesszük jelenlétét. Ma is használatos a „névében” kifejezés. Gondolok arra pl., hogy a haza nevében, vagy a

bírósnál a szokásos kifejezés ítélethirdetés előtt: a Magyar Népköztársaság nevében stb. (42) — Mit jelent az, hogy Jézus közöttünk van. Mit jelent ez ma a mindennapi életben? (42)

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 18. VASÁRNAP

2 Jn 4—6

A textussal kapcsolatban valószínűleg csak témaprédikáció készíthető. Ehhez segítségül igyekezzünk megállapítani a vasárnap (Szth. u. 18.) jellegét. A C-sorozat perikóparendjében Mt 5,38—42 az evangéliumi textus — „Ne álljatok ellene a gonosznak”. Az ót-i, 5. Móz. 30,16—20, az istenszeretet nagy parancsolatát tartalmazza; kerekébb lett volna, ha már a 15. verssel kezdődik. — Több eligazítást kapunk az ógyházi perikópától. Kor. 1,4—9 a Pál leveleiben többször előforduló bevezető hálaadás a gyülekezet hitéért és életéért — ez emlékeztet 2 Jn 4—6 első mondatára. Az evangéliumi perikópa (ógyházi) Mt 22,34—46: a törvénytudó kérdése a nagy parancsolat felől és Jézus válasza, leginkább megadhatja a vasárnap jellegét s egyben a prédikációs témát is: a keresztyén ember elkötelezése a felebaráti szeretetre.

Egzegetikai megfontolásainkat 2 Jn 4—6-al kapcsolatban elég rövidre foghatjuk. A rövid levél „igazi levél” (Schneider NTD), valamint ismeretlen gyülekezethez, szerzője a „János presbiter” lehet. Az iratot csak viszonylag későn s hosszas viták után vették fel az út-i kánonba.

A levél címzettje az „úrnő” (*kyria*) a gyülekezet. E megjelölés bár szokatlan, de emlékeztet arra a szemléletre, amely szerint az egyház a Kyriosz Krisztus menyasszonya (Ef 5,22), a Bárány felesége (Jel 21,9; 22,17). E kép ót-i gyökerű, ahol Jahve és választott népe Izrael viszonyát gyakran szemléltetik a férj-feleség viszonyával. A hangúly mindig Jahve hűséges, féltő, vagyis vetélytársat (bálványok, istenkék) kizáró szeretetén van, mely a néptől is feltétlen odaadást, hűséget kíván. Ezért nevezi az ÓT Izrael népének bűnét, vétkes magatartását sommásan paráznaságnak, amikor is nem a 6. hanem az 1 parancsolatról van szó: Ne legyenek más, idegen isteneid! A képet és a gondolatkört az ÚT is átvette s Krisztusra és gyülekezetére alkalmazta. Krisztus hűséges szeretettel van egyháza iránt, attól viszont ugyancsak ilyen szeretetet követel. — E képben maradvá lehet a gyülekezet tagjait az „úrnő”, vagyis a Krisztus-feleség gyermekeinek nevezni.

Az „igazságban járás” nem valami elvont bölceleti felismeréshez, esetleg hittani vagy erkölcstani elvekhez való ragaszkodást jelent, hanem — mivel Krisztus az „alétheia” (Jn 14,6) — a Krisztussal való közösséget. Tehát gyakorlati magatartást, krisztuskövetést jelent. A 7. v. hangsúlyozza, hogy a testben megjelent (incarnatio, Jn 1,14) Krisztusról van szó, a történeti Jézusról, mai teológiai formulával szólva. A tévtanítók (gnosztikusok), akik ellen a levélíró harcol, tagadják a testlételet.

Az igazságban járás, vagyis a krisztuskövetés konkrété az egymás iránti *szeretemben* nyilvánul meg. A szeretet követelése nem új parancs, hanem régi, alapvető, a „nagy” parancsolat a törvényben, sőt annak sum-mája, de éppen ezért mindig figyelemztetni kell reá (I. Jn 2,7; 3,11).

Miben *konkretizálódik* ez a szeretet, emberszeretet? A Krisztus parancsolatai szerint való járásban, vagyis a krisztuskövetésben, úgy, hogy a gyülekezet éberén figyel arra, mi az éppen most időszerű akarata Urának, hol és hogyan kell realizálnia a maga sajátos helyzetében a szeretet örökérvényű, de megvalósulásában sokféle parancsolatát.

A prédikáció ezek után a *szereetet témájáról* szólhat, a *textus* tartalmi soványsága miatt tekintetbe véve az ÚT egyéb idevonatkozó mondani-
valóját is.

1. A *szereetet parancs*, az Atya parancsa, az egyház Urának követelése, sőt szinte végrendeletszerű hagyományozása (Jn 15,9-kk), amit mintegy búcsúzóul kötött tanítványai szívére, mint tanításának summáját s a tanítványi magatartás lényegét. Ez az az ismertetőjel, amiről megismerhetők Jézus tanítványai (vö. Leonhard Frank: Jézus tanítványai c. könyvét). Nem bízta tehát egyéni ízlésünkre az Úr, hogy szeretünk-e, mikor s kit, nem rokonszenv-ellenszenv kérdése ez, nem is hangulataink függvénye, hanem parancs, utasítás, amit követni kell.

2. A *szereetet* valóban *régi parancs*. A keresztyénségen kívül is megtaláljuk más vallások és bölcséleti rendszerek életszabályai között, tehát még csak nem is keresztyén specialitás. Éppen sokat hangoztatott volta teszi elhasználttá, elnyúttá, színevesztetté. Így lesz belőle kegyes szólam, amit illik emlegetni, de annál nehezebb megvalósítani s éppen ezért nem is veszi komolyan senki. Pedig benne az embernek emberhez való viszonyulása alapkérdéséről van szó. Valójában nincs középút, harmadik lehetőség: vagy szereti az ember felebarátját, a másik embert, vagy nem szereti. S ez az utóbbi csak látszólag közömbösség, semlegesség, igazában már egy lépés a gyűlölet felé. A horror vacui fizikai törvénye érvényesül a lelki életben is. A *szereetet* hiánya nem úr pusztán, hanem máris negatívum. Akit nem szeretek, azzal nem törődöm, sorsa hidegen hagy, felőlem akár... S ez a magatartás konkrét esetben gyilkosság is lehet. Az ember elidegenedése, elmagányosodása — és eltömegesedése — korunk egyik riasztó jelensége és égető kérdése. Az önzés életszemlélete ez: nem ártok senkinek, de nem is törődöm senkivel — mindenki süsse meg a magapecsényéjét. A *szereetet* pontosan ennek az ellenkezője; nem csak a maga hasznát keresi, de a másét is s szükség esetén azt előtérbe helyezi.

3. A *szereetet aprópénzre* kell váltani, konkretizálni kell. S ez mindig tettekben, kézzelfogható cselekedetekben is megnyilvánul, nem maradhat meg az érzések világában. Ez a konkretizálás a gyülekezet mindig aktuális feladata. Kezdetől fogva hallotta a gyülekezet a *szereetet parancsát* — vajon mi lett belőle az egyháztörténet folyamán? Hányszor vétkezett a keresztyénség, esetleg éppen a hitre hivatkozva (inkvizíció, keresztes és vallásháborúk) a *szereetet parancsa* ellen?! A kísértő kérdés: Ki az én felebarátom? — kit és meddig és hogyan és mennyire kell szeretnem —, végigkísérte az egyház történetét. Felebarátom még az idegen is, a más-vallású, a nemhívó — az emberi jogaiért küzdő néger, a dél-amerikai szabadsághozsárgalmak harcosa, Vietnam népe —, s így lehetne a sort sokáig folytatni. A világkeresztyénség nemzetközi fórumain kitört ún. rasszizmushivatalok a *szereetet* konkretizálásáról szól. Arról, lehet-e, sőt kell-e kézzelfoghatóan is támogatni a faji elnyomás áldozatait, amikor azok életükért, jogaikért harcolnak? — Ilyen és hasonló kérdésekre válaszolva kell a ma élő gyülekezetnek megbizonyítania, hogy megértette a régi parancsot és igyekezik abban járni, mindennapi életének időszerű feladataiban.

Dr. Groó Gyula

Laikus kérdések és szempontok 2 Jn 4—6-hoz

Hallottuk, hogy a görög nyelvű gyülekezetek azt vallották Jézus Krisztusról, hogy ő Úr, Küriosz, és ezért, amikor azt olvasták János apostol levelének címzésében „küria”, „ürnö”, akkor rögtön arra gondolhattak, hogy róluk van szó, hiszen a gyülekezet Jézus Krisztus menyasszonya.

János apostol ezt írja: „Nagyon örültem, hogy olyanokat találtam gyermekeid között, akik igazságban járnak.” Hát nem járt a gyülekezet minden tagja „igazságban”? Vajon mire gondolt akkor, amikor „igazságban járás”-ról írt? Az Isten parancsolatai szerint való élet az igazságban járás? A hangsúly a parancsolatokon van-e vagy általában Isten tetszésén? Utóbbi esetben arra figyelmeztethet, hogy az evangéliumnak is vannak igényei velünk szemben. (16b) — Pál apostol írta valahol: „Nem tudod, hogy Isten jósága téged megtérésre indít?” János apostol is erre figyelmeztet. Talán erre mutat az is, hogy az „Atya” parancsolatairól beszél. (16b) — Feltűnt, hogy János apostol nem a parancsolatok megtartásáról beszél, hanem a parancsolatok szerint való járásról. Van a kettő között különbség? Egy ige jutott eszembe: „A törvény betöltése a szeretet”. Úgy látom, János apostol is erre kéri a gyülekezetet, szükség van arra is, hogy a gyülekezet tagjai szeressék egymást: egymás szeretete nem érzelem, nem szimpátia, hanem Isten parancsolatai szerint való járás. Itt elsősorban talán az Úr Jézus szavaira kell gondolnunk, a szeretet nagy parancsára, abban is a második parancsolatra: „Szeresd felebarátodat, mint magadat! Úgy látom, János apostol azt írja, hogy elsősorban a gyülekezet tagjainak kell egymást szeretniük. Azon kell meglátszania, hogy ők a gyülekezet tagjai. (16b) — Én tovább vinném ezt a gondolatot, a keresztyének egymás iránt való szeretetén kell meglátszania, hogy ők keresztyének, Jézus Krisztus követői, akkor ha ők igazán Jézus Krisztus követői, nekik minden embertársukat szeretniük kell! És ez nem új parancsolat, mondja János apostol, hanem kezdettől fogva vonatkozik a keresztyénekre. Istennek nemcsak parancsolata a szeretet, hanem akarata. (16b) — Isten nemcsak követeli a szeretetet, hanem megmutatta az ő nagy szeretetét. Így akarja, hogy mi szeressük egymást. (16b) — Szó volt arról, hogy az „Asszonyom” valószínűleg átvitt értelemben szerepel itt: a gyülekezetet jelentheti. Mégis kérdés, így van-e ez. Ha igen, fokozottan is szembetűnik a levélben tárgyalt „hivő—nemhivő” probléma. Úgy látszik, már az első gyülekezetekben is kérdés volt ez, és ebben a helyzetben a szeretet apostola a nagyparancsolattal inti a gyülekezetet állhatatosságra. (43) — Voltak az Asszony gyermekei között — tehát a gyülekezetben — olyanok is, akik nem jártak igazságban; azért ezek is a gyülekezethez tartoztak? Mit jelent a testvéri szeretet a gyülekezeten belül? (43) — Itt az „igazságban járás” Krisztus igazságában való járást jelenti? — Ha igen, úgy miért kell az egymás iránti szeretetre kérni a gyülekezetet? Hogyan lehet meg igazságban járás szeretet nélkül? (1Pt 1,22) Van különösebb oka az apostolnak kérni a gyülekezetet a „szeretetben járásra”, vagy csak mint a szerinte legfontosabbat hangsúlyozza itt is újra? (43) — Az már ok az örömré, ha „néhány” olyat találsz a gyermekek között (a gyülekezetben), akik igazságban járnak? („Ha ötven... negyven... harminc... tíz igazat találsz, nem vesztme el Sodomát!”) Egy közösségnek egy hívő tagja megmentheti az egész közösséget? (1Kor 7,12—17). (43) — Igazságban járjunk — az Atyától vett parancsolat; szeressük egymást — a Fiútól kapott parancsolat. Miért írja az utóbbira, hogy kezdettől fogva vettük? Hiszen „csak” Jézustól kezdve! Vagy a gyülekezet kezdetét érti ezalatt? Jó lenne világosan körülhatárolva hallani az igazságról (mert ez nem a BTK igazsága) és a szeretetről. Mi az egymáshoz való viszonyuk? (43) — A levél első versei beszélnek igazságról: aki megismerte az igazságot = aki megismerte Jézust, azaz Istennek Jézusban megmutatott szeretetét. Isten igazsága (igazságszolgáltatása) az, hogy bűneinkért nem büntetést kapunk, hanem kaphatjuk a bűnbocsánat ajándékát. Csak erről az alapról kiindulva beszélhetünk emberi viszonylatokban az igazságról, szeretetről. (43)